

České a československé právní dějiny

Studenti PF UK

Vypracované otázky ke zkoušce

Skupina A

2011

Tento text vznikl jako příprava na ústní zkoušku z předmětu České a československé právní dějiny, vyučovaného na právnické fakultě UK. Text vytvořili sami studenti prvního ročníku, nemusí tedy být i přes veškeré korektury zcela správný a autoři nepřebírají žádnou odpovědnost za výsledek zkoušky. Texty byly vytvořeny na wiki studentů PF UK <http://ius.tulacek.eu/>.

Otázky jsou rozděleny do dvou skupin A a B. Student si losuje jednu otázku z obou skupin.

Soubor vygenerován: 8.12.2011, 17:37

Obsah

1 Skupina A	6
1.1 Přemyslovský stát, jeho vznik, ústřední a místní orgány do poloviny 11. století	6
Vznik státu	6
Panovník, státní aparát, organizace úřední správy	6
Správa hradská	7
Správa církevní	7
Počátky správy patrimoniální	7
1.2 Zákonodárství knížete Břetislava	8
Dekrety Břetislavovy (1039)	8
Zákon o seniorátu 1055	9
1.3 Zemské desky	9
Dělení zemských desek	10
1.4 Ordály a jejich uplatnění v českém soudním řízení	10
Ordál vody	11
Ordál broděním	11
Ordál rozžhaveným železem	11
Ordál přísahy	11
Ordál soudního souboje	11
Zánik ordálů	11
1.5 Právní knihy českého zemského práva v době předhusitské	12
Rožmberská kniha	12
Ordo iudicii terrae (Řád práva zemského)	12
Řád práva zemského	12
Práva zemská česká	12
1.6 Právní knihy českého a moravského zemského práva doby stavovské	13
1.7 Horní zákoník Václava II. a další vývoj horního práva	14
Ius regale montanorum	14
Další vývoj	15
1.8 Vznik středověkých měst, právní základ jejich existence, organizace jejich správy a soudnictví	15
Vznik a právní základ měst	15
Dělení měst	15
Městská správa a její orgány	15
Městské právo	16
1.9 Pokusy o kodifikaci zemského práva v době předhusitské	16
Maiestas Carolina	17
1.10 Vladislavské zemské zřízení, jeho redakce a doplňky	17
Doplňky (nedílné součásti kodifikace)	18
3 redakce	18
Morava	18
1.11 Kodifikace českého městského práva	18
Brikcí z Licska (Kouřimský) – Práva městská - 1534	19
Pavel Kristián Koldín z Koldína – Práva městská království českého – 1579	19
1.12 Instituty majetkového práva v českém městském a zemském právu	20
Lenní zřízení	20
Nedíl	21
Svobodná a nesvobodná držba nemovitostí	21
Majetek církve	22
Ručení za právní vady věcí při koupi	22
Instituce lichvy	23
Ručení za závazky	23
Právo dědické	24
Iura regalia	24
1.13 Svobodná a nesvobodná držba nemovitostí v českém feudálním právu	24
Svobodné vlastnictví	24
Vyržzení	25

	Nesvobodná držba	25
	Právo poddaných k půdě (typy držby)	25
1.14	Stát české koruny v době stavovské, jeho složení, orgány (1434-1620)	25
	Ekonomický, společenský a politický vývoj	26
	Mírový plán krále Jiřího z Poděbrad	26
	Organizace českého feudálního státu	26
	Ústřední orgány	27
	Organizace zemí	29
1.15	Vznik rakouského soustátí a jeho společné orgány za absolutismu	32
	Doba stavovská	32
	Správa a organizace za stavovského povstání	33
	Absolutismus a ústřední orgány	33
	Správa státu České koruny	34
1.16	Právní tituly nástupnictví na český královský trůn do roku 1627	35
1.17	Soudní soustava za stavovského státu	36
	Soudy šlechtické	36
	Soudy měšťanské	37
	Další soudy	38
1.18	Trestní právo za stavovského státu	38
	Delikty proti vlastnictví	39
	Delikty proti životu a zdraví	39
	Delikty proti rodině	39
	Systém trestů	39
1.19	Proces v zemském soudě v době stavovské	40
	Stručný vývoj z doby předchozí	40
	Proces na zemském soudu v době stavovské = ...	40
1.20	České stavovské povstání a jeho státoprávní program	41
	Česká konfederace	41
1.21	Obnovené zřízení zemské, Novelly a Deklaratoria	42
	Feudální absolutismus	42
	Návrh zákoníku	42
	Obnovené zřízení zemské dědicného našeho království českého	42
	Změny které OZZ přineslo	43
1.22	Reformy Marie Terezie v oblasti správy a právního řádu	44
	Ústřední orgány habsburského soustátí	44
	Správa státu České koruny	44
	Správa zemí - Správní orgány zemí České koruny	44
	Krajská správa	45
	Správa poddaných	45
	Reformy osvícenského absolutismu	46
1.23	Reformy Josefa II. v oblasti správy a právního řádu	46
	Správa zemí	46
	Královská prokuratura	46
	Správa krajská	47
	Správa městská	47
	Reformy osvícenského absolutismu	48
1.24	Kodifikace trestního práva za Marie Terezie a Josefa II.	48
	Constitutio Criminalis Theresiana	49
	Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně	49
	Obecný soudní řád kriminální	50
1.25	Reformy v oblasti soukromého práva za Marie Terezie a Josefa II.	50
	Občanské právo	50
	Obchodní právo	51
	Předpisy upravující právní poměry dělnictva	51
	Reformy osvícenského absolutismu	51
1.26	Sbírky celostátních a zemských předpisů od konce 18. stol. do r. 1848	52
	1. Soukromé sbírky královských nařízení	52
	2. Soukromé sbírky císařsko-královských nařízení s platností česko-rakouskou	52
	3. Úřední sbírky zákonů	53
1.27	Všeobecný občanský zákoník rakouský, jeho systematika, nejdůležitější instituty	53
	Kodifikace občanského práva před ABGB	53
	ABGB	54
	Novelizace ABGB	55
1.28	Vznik a zánik manželství v rakouském právu 19. století	56
	Právní úprava manželství před ABGB	56
	Právní úprava po vydání ABGB	56

1.29	Kodifikace trestního práva v 19. století	57
	1803 Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích	57
	Trestní právo hmotné	58
	Trestní právo procesní	59
1.30	Rakouský ústavní vývoj 1848-1918	59
	1848 dubnová ústava – Pillersdorfova	59
	Koncept kroměřížské ústavy	60
	1849 březnová ústava – Stadionova	60
	1861 únorová ústava – Schmerlingova	61
	1867 prosincová ústava	61
1.31	Bachovský absolutismus	61
	1860 návrat k ústavnosti	61
1.32	Dvojkolejnost rakouské správy, správa zeměpanská a samospráva	62
	Správa zeměpanská	63
	Samospráva	65
1.33	Říjnový diplom, únorová ústava a česká politika	67
	Říjnový diplom	68
	1861 únorová ústava - Schmerlingova	68
1.34	Prosincová ústava a česká politika	69
	Rakousko-uherské vyrovnání	69
	Prosincová ústava	69
	Česká politika	70
1.35	Úprava živnostenského a obchodního práva v druhé pol. 19. století	71
	Živnostenské právo	71
	Horní právo	72
	Právo směnečné a obchodní, kapitálové společnosti	72
	Ostatní	73
1.36	Soudní soustava a procesní předpisy v druhé pol. 19. století	73
	Soudní soustava	73
	Advokacie	75
	Notářství	75
	Procesní předpisy	75
1.37	Právní úprava občanských práv a svobod v druhé polovině 19. století	77
	Zakotvení práv a svobod v ústavách	77
	Právo spolčovací, shromažďovací a koaliční	77
	Právo tiskové	78
	Práva jazyková	79
1.38	Vývoj volebního práva v Rakousku	80
	Obecná charakteristika	80
	Vývojové etapy reformy volebního práva	81
	Volby do samosprávy	81
1.39	Říšský zákoník a zemské zákoníky (publikace práce od r. 1848 do r. 1918)	82
	Říšský zákoník	82
	Zemský zákoník	83
1.40	České země v nadstátních útvarech v Evropě (Svatá říše Římská, Rakouské císařství, Německý bund)	84
	Svatá říše římská	84
	Rakouské císařství	85
	Německý spolek (bund)	86

Kapitola 1

Skupina A

1.1. Přemyslovský stát, jeho vznik, ústřední a místní orgány do poloviny 11. století

Vznik státu

- po pádu Velké Moravy se rozvíjí státní a právní život v Čechách pod vedením Přemyslovců – opírají se o značné majetkové bohatství, odvozují svůj původ od legendárního Přemysla
- jádrem státu jsou Čechy, hlavní přemyslovský hrad – Praha
- expanzivní politika se postupně vypořádala s konkurenčními rody, které se pokoušely o vytvoření samostatných celků – Slavníkovci (995 – vyhlazení)
- moc dynastie dokládají soudobé zprávy obchodníků, kteří uvádějí Boleslava ve 2.pol. 10.století za nejmocnějšího mezi slovanskými panovníky
- česká knížata od 10.století razí vlastní mince, na které užívají královský titul
- potřeba upevnění státu, udržení moci vládnoucího rodu, zajištění jeho moci uvnitř státu (snahy konkurenčních rodů o separaci) i vně státu (nepřátelé, ohrožující samostatnou existenci státu) **potřeba státního aparátu**
  - zprvu jednoduchý, opírá se o ozbrojené družiny
  - v rukou vládnoucích rodů a bohatých velmožů
  - při výkonu správy se řídí vůlí knížete

Panovník, státní aparát, organizace úřední správy

- orgány ústřední
- **kníže** (kněz, vojvoda, někdy i král) – v čele státu, představitel přemyslovského rodu, činí si nárok na vládu v celé zemi, kterou jeho rod považuje za své vlastnictví
  - v předstátní společnosti náčelník rodu/kmene – **nastolován z vůle ostatních příslušníků rodu** (pozůstatek předstátní společnosti)
  - tradiční nastolovací obřady, kterými velmoži a ostatní svobodné obyvatelstvo uznávají knížete za panovníka – počátek vlivu feudálů na obsazování trůnu i povahy knížecí moci, jejíž vznik i existence jsou nezávislé na vlivech zahraničních
- **dvorské sjezdy** - shromáždění velmožů a církevních hodnostářů – svolávány panovníkem při církevních svátcích, k rozhodnutí jsou předkládány otázky zahraniční politiky, války a míru, nástupnictví na knížecí stolec a zároveň je vykonáváno soudnictví ve sporech majetkových i trestních
- **knížecí družina** – základ státního aparátu, sbor bojovníků, násilím vnucuje obyvatelstvu vůli knížete, je jeho vlastní mocenská opora
  - kníže z nich vybírá své úředníky, kteří jsou pověřováni správou na početných knížecích hradech
- vzorem pro kompetence a názvy úředníků knížecí správy je franská říše
  - správce knížecí pokladny – **camerarius** (komorník)
  - správce lesů – **venator**
  - soudce – **iudex**
  - podkoní – **marescalus** (maršálek)
  - správce paláce – **palatinus**

Správa hradská

- orgány místní
- hrady měly upevnit panství Přemyslovců, opíraly se o ozbrojenou moc
- soustava hradů, pevností, na které Přemyslovci dosazovali své ozbrojené posádky a pověřovali výkonem státní správy své zástupce a úředníky jako náčelníky hradu
- úředníci - **kasteláni, prefekti, hradští župané**
  - výkonné orgány raně feudálního státu, nejsou reprezentanty obyvatelstva a nemají charakter samo-správných orgánů
- na hradech vznikají i další orgány státní moci
  - **hradští soudci** – moc soudní
  - **vladaři** – správa nad závislým obyvatelstvem v okolí hradu
- kompetence hradské správy
  1. moc vojenská (velení hradské správy hradské družině)
  2. moc soudní
  3. moc berní (vybírání dávek a poplatků)

Správa církevní

- vedle organizace církve západořímské i církev byzantská (potlačována silícím politickým tlakem z německých území)
- původně církev v Čechách podrobena arcibiskupství salcburskému a biskupství řezenskému (nerespektování státních hranic a zájmů církve však nelze vyvozovat žádné zvláštní politické poměry)
  - církev budována jako organizace nadstátní a univerzální, stojící mimo stát
  - působení cizích církevních hodnostářů mělo ovšem politický význam, užíváno pro cizí mocenské zájmy
- **973 – založení Pražského biskupství**, podřízeného arcibiskupství mohučskému
- učení církve a křesťanství se prosazovalo na území českého státu pozvolna, byly zde přežitky dosavadních obyčejů, zvláště v oblasti práva rodinného (mnohoženství), trestního (krevní msta)
- 1. zachovaná zpráva o zákonodárné činnosti Přemyslovců – 992 – práva udělená biskupu Vojtěchovi knížetem Boleslavem II. (**Výsady Boleslavovy**):
  1. právo zakládat kostely
  2. právo vybírat desátek
  3. právo rušit manželství uzavřená mezi příbuznými
- **Dekreta Břetislavova** (1039) – vyhlášena nad hrobem Sv. Vojtěcha v Hnězdně – proklamována podpora státu křesťanské církvi, jejím kněžím a zásadám křesťanské morálky
  - výslovně uznány předpisy v oblasti práva manželského
  - svěcení církevních svátků a nedělí
  - zákaz pohřbívání mimo křesťanské hřbitovy
  - hradští kněží – v hradské správě (arcipresbyterové – arcikněží) – právo dávat podněty ke stíhání osob podezřelých z vraždy
  - viz. 1.2

Počátky správy patrimoniální

- kromě orgánů ústředních se začínají vytvářet zárodky příští správy patrimoniální – vrchnostenské
- základem je existence šlechtického velkostatku, tj. **šlechtické držby půdy** – potřeba mimoekonomického přinucení závislého obyvatelstva (nevolníci, zpočátku snad i otroci) k plnění jejich povinností vůči feudálům
- Dekreta Břetislavova – v duchu křesťanské morálky zavádí 6ti denní pracovní týden a svěcení neděle jako dne k odpočinku
- držba půdy – základní právo držitele požadovat na poddaných, aby na půdě pracovali a odváděli mu část výtěžku ze své práce
- základní ekonomický vztah šlechtic – nevolník – z tohoto vztahu později rozvoj dalších funkcí vrchnostenské správy – vesnická samospráva

* učebnice - 4. vydání

1.2. Zákonodárství knížete Břetislava

- Břetislav I. byl český kníže z dynastie Přemyslovců, který vládl v Čechách v letech 1034–1055, syn Oldřicha (a zřejmě Boženy)
- zřejmě nejstarší zpráva o zákonodárné činnosti Přemyslovců je z roku 992
  - Výsady Boleslavovy - Boleslav II. biskupu Vojtěchovi, pravomoci v manželských záležitostech a právo zakládat kostely, vybírat desátek

Dekreta Břetislavova (1039)

- **nejstarší známá rozsáhlejší právní památka z dějin českého práva**, přibližuje zákonodárnou činnost panovníků z rodu Přemyslovců
- vyhlášena v roce 1039 Břetislavem při tažení do Polska → to bylo ve 30. letech 11. století jako stát oslabeno rozsáhlými povstáními
  - za této situace se české vojsko dostalo bez překážek až do arcibiskupského sídelního města Hnězdna
  - tam byl pohřben sv. Vojtěch (Slavníkovec, druhý pražský biskup), který byl před koncem tisíciletí zabit při misionářském působení v Pobaltí (nad jeho hrobem byla dekreta vyhlášena, dle pramenů k dějinám českého práva zřejmě v českém jazyce)
  - oficiálním důvodem české vojenské akce byl křesťanský skutek - převezení sv. Vojtěcha do vlasti → dodnes leží jeho ostatky na Pražském hradě
  - taktéž touha o připojení části Polska, nepovedlo se
- série příkazů a zákazů zaměřených hlavně na podporu křesťanských zásad vztahů mezi lidmi a k upevnění církevní a státní organizace
- nová nařízení byla adresována přítomným špičkám tehdejší české společnosti → členům knížecí družiny a jeho doprovodu, předním bojovníkům a úředníkům, církevní vliv reprezentovala účast biskupa
- ilustrují proces doplňování starého obyčejového práva novými zákony
- jak ukazuje pozdější vývoj, tak některá z nových nařízení se do života neprosadila a mají jen deklaratorní význam
- ústní vyhlášení, latinský text je znám z Kosmovy kroniky, o případné předloze pro kronikářův zápis nic bližšího nevíme
  - Kosmas - děkanem svatovítské kapituly, obhájce přemyslovské vlády
- norma platící na území českého státu, ale je vyhlášena mimo jeho území
- podpora státu křesťanské církvi, jejím kněžím a zásadám křesťanské morálky, snaha o odstranění pohanství
- obsahem jsou **manželské a rodinné vztahy**
  - zavádí **monogamii** – do roku 1039 byla možná bigamie či polygamie
  - **církevní sňatek** - manželství vzniká jen před zřizencem církve (církevní svazek) – takto vznikají u nás manželství strašně dlouho, až do roku 1871
    - * v roce 1867 je v Rakousku přijata liberální ústava, která má propracovanou část o občanských právech. V důsledku toho vyjde v roce 1868 zákon, který se bude snažit realizovat občanům právo na svobodné vyznání tzn. přechod mezi církvemi či umožnit výstup z církve a zůstat ve stavu bezkonfesnosti – tito lidé chtěli také uzavírat sňatky – byl vydán zákon o nouzovém civilním sňatku
    - * po vzniku 1. republiky – 1919 zákonem 320/1919 Sb. tzv. manželskou novelou se noveluje příslušná část občanského rakouského zákoníku, kde je o tom manželství ta základní úprava a noveluje se tím, že si snoubenci bez ohledu na konfesní příslušnost mohou vybrat, jakým způsobem se vezmou (buď v církvi, ke které patří nebo před státem) – „fakultativní civilní manželství“
    - * 1949 – zákon 265/1949 sb. Zákon o rodině - po únorovém politickém převratu (proticírkevní orientace) – prosazena jediná forma uzavírání manželství – státní sňatek od 1. 1. 1950
    - * koncem roku 1992 – předložení novely Zákona o rodině 234/1992 Sb. – návrat do roku 1919 – snoubenci si opět mohou rozhodnout, jak se vezmou
  - **nerozlučitelnost manželství** - kdo by svého druhu opustil, bude vyhnán do Uher
  - **zákaz rozvodů** - za konec manželství považuje v souvislosti s kanonickým právem smrt
  - **stíhání smilstev** - zakázáno cizoložství
  - upevnění patriarchální rodiny
  - při stížnostech ženy je uspořádán ordál, třeba ve formě soudního souboje mezi mužem a ženou
- **normy trestněprávní povahy** – informace z trestního práva procesního a hmotného
  - **trestátní vražd** - postižený či příbuzný postiženého trestním činem má právo si to s pachatelem vyřídit, je to v souladu s právem – postupuje se zde ze soukromé iniciativy

- církvi se dostává **právo trestní iniciativy** - první veřejný žalobce je osoba z církve apod. (do té doby převládala krevní msta) - když je spáchán nějaký trestný čin, je kněz povinen tuto skutečnost oznámit hradeckému správcovi, pak se postupuje tím, že je obviněný přivlečen před soud, kde se zločince zeptají, zda čin spáchal. Ten buď řekne, že je to pravda a poté jen zaplatí povinné pokuty. Když řekne, že nic nespáchal, tak se přistupuje k **ordálu** (judicium dei - nechávají ho v Boží moci, která ukáže, zda mluví pravdu, či ne) - zde se instituci ordálu objevuje poprvé
- velice závažné trestné činy - **bratrovraždy, otcovraždy, vrahy kněží** - už jen obvinění znamenalo **odsouzení** → vyhnání
- **výkup za hlavu/příhlavní peníze** - možnost vykoupit se
- vše tak funguje, než vznikne zemský soud ve 13. století
- **pracovní právo** - zavedena 6ti denní pracovní doba a neděle jako den sloužící k odpočinku
  - **práce/trhy jsou v neděli zakázány** pod pokutou, křesťanský pracovní týden
- **normy likvidující pohanské zvyklosti a životní návyky a nahrazuje je křesťanskými**
  - zvyklosti pohřbívání → zákaz pohřbívání mimo křesťanské hřbitovy
  - svěcení církevních svátků
- **další normy**
  - zakázány jsou krčmy (kdo by zřídil krčmu, zdroj nepravostí a špatností, bude bičován a majetek zabaven) → ve skutečnosti krčmy být provozovány mohly, pokud byly povoleny panovníkem a byly zaplacené poplatky

Zákon o seniorátu 1055

- pravidla nástupnictví na český trůn
- platí zásada stařešnictví = vlády se ujímá vždy nejstarší příslušník rodu

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*; * *Prameny k dějinám práva v českých zemích*; * *Vlastní zápisky ze semináře pan docenta Kindla, Rákosníka*; * *Přednáška s prof. Malým*; * <http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99etislav.I>

1.3. Zemské desky

- latinsky *tabulae terrae*
- vznik **kolem roku 1260 za Přemysla Otakara II.** spolu se zemským soudem a s rozvojem stavovských sněmů zemských
- vkládá se do nich sněmovní usnesení - převládající forma práva v 15.-16. století, v podobě sněmovních artykulů od 16. století vydávána tiskem
- původně se do nich zachycoval **přůběh soudního řízení** (desky protokolní), hlavně výpovědi svědků, poté převody vlastnictví → zápis se stává dokladem vlastnictví, nevyvratitelný důkaz → poučka „*Desky zemské nikto přesvědčiti nemuž*“
- postupem času se staly jedním z nejdůležitějších právních institutů, ovlivnily i Rakousko
- správa → úřad ZD, neměl prostory, úřadoval v domě nejvyššího písaře nebo tam, kde zasedával zemský soud
- nejvyšší písař (zemský úředník) - řídil agendu zemských desek
- úřad místopísaře zastával například Viktorín Kornel ze Všehrd, autor právní knihy *Knihy devaterý*
- **3 funkce úřadu ZD**
  1. archiv království
  2. registratura zemského soudu
  3. soudní pravomoc
    - projevovala se v nesporných záležitostech, kde úřad mohl požadovat, aby byly předloženy písemné doklady potřebné k intabulaci (= vklad vlastnického práva) nebo svědectví k soudnímu procesu a v záležitostech sporných, kde úřad vykonával všechny přípravné práce pro následné zapsání zasedání zemský soud
    - měly charakter nevyvratitelného důkazu, pokud do nich byla zapsána právní skutečnost (mám dům → zapíši → nikdo mi ho nevezme) = **zásada materiální pravdy** = nejvyšší soudní důkaz
- pokus zfalšovat → smrt upálením, ani úředník, který tam pracoval, nemohl opravovat (pouze se souhlasem zemského sněmu)
- od Karla IV. u ZD přísný režim - každý pokus o výtržnost trestán, kdyby někdo před tímto úřadem vytasil meč → usekli mu ruku, pokud prolil krev → usekli mu hrdlo

- veřejné právní knihy, feudální veřejnost může nahlížet a vyžadovat za patřičnou úplatu výpis (→ pokud byla např. věcná břemena nemovitosti zapsána v ZD, nemohl se nikdo odvolávat, že o nich nevěděl) = **zásada formální pravdy**
- Inglosátoři – svazky se nazývaly podle jména písařů, kteří je vedli: Viktorin K. ze Všehrd → Všehrdovi

Dělení zemských desek

- vzhledem k počtu a druhu deskových zápisů se záhy rozvinula řada druhů zemských desek
  - následující výčet je z doby stavovské
1. **Desky zemské větší** (vede je místopísař, přístupny jen při konání soudu a o tzv. suchých dnech)
    - *trhové* – libri contractum, majetkové převody a postupy šlechtických majetků nad 100 kop grošů českých
    - *zápisné větší* – libri obligatorum, dluhy nad 100 kop na šlechtických nemovitostech
  2. **desky zemské menší** (vede místopísař, přístupné jsou stranám v úřadu nejvyššího písaře)
    - *půhonné* – libri citationum, soudní půhony, nejstarší zbytek z počátku 14. stol, od OZZ je pohánění zakázáno
    - *menší zápisné* – menší dluhy do 100 kop
      - * *další pomocné knihy, příruční soudní registra*
  3. zvláštní význam měly **desky památné** – vedené od roku 1465
    - prozatímní zápisy, co má být projednáno na nejbližších soudních zasedáních, později vkládány majestáty, sněmovní usnesení i obecné soudní nálezy zemského → významný pramen zemského práva
  4. ZD od Vladislava II., konec 15. století, chovány na Hradě v předních místnostech vedle Vladislavského sálu a sněmovny
    - **1541** – požár → ZD padly, zachovaly se jen zlomky všech nálezů – dvorské desky, státní archiv chovaný na Karlštejně, počet zničených nálezů odhad na 60 tisíc
    - došlo k rychlému obnovení zápisů (→ obnova: lidé si sami vkládali a po 3 letech a 18 nedělích se stal zápis právoplatným, pokud nebyl napaden)
    - lhůta 3 roky a 18 neděl je tzv. **zemská lhůta** (též zemská léta) → uplatňuje se např. i u práva ssutí (předkupní právo), je to též obecná lhůta vydržecí a promlčecí, lhůta ručení (oproti tomu stojí v městském právu městská lhůta, ta je 3x kratší)
    - od roku 1541 máme zachovány ZD jako jedinečný informační právněhistorický a obecněhistorický pramen
    - ze začátku nejdůležitější ZD vznikly dvojmo
    - po stavovském povstání na začátku 17.století byly učiněny výmazy ze zemských desek (1623)
    - nové značení podle barev, Josef II. je pak očísloval
    - v 19. století se jejich význam zmenšuje, když se vyvinuly pozemkové knihy, instituce moderního soukromého práva
    - zápisy na dvojarchy = kvaterny, čtyři listy, původně na pergamenu, svazovány v jednu knihu
    - na Moravě vývoj opožděný, také tu původně existovaly ZD při soudech zemských
      - moravský zemský soud zasedal v Olomouci a v Brně, tzn. dvoje zemské desky sloužící k zápisům Olomouckého a Brněnského soudu a moravského zemského sněmu, chované společně a převáženy z Brna do Olomouce
      - Karel IV. - 1348, snaha o sjednocení desek, vydal podrobnou instrukci, nezdařené
      - k moravským počítány jen kvaterny trhové, i když ačkoli byly vedeny i půhonné, nálezové, zápisné ne
    - podle vzoru českých a moravských byly vedeny ZD i při soudu v Opavě
    - knihy soudní v Těšínsku se nazývali knížecími matrikami
    - princip teritoriality, zápis dle kraje, kde ležel statek
    - ZD byly například východiskem k tvorbě VZZ (jeho autoři systémově shrnuli zemské právo tak, jak jej našli ve formulacích v ZD)

* *České právní dějiny, 2. vydání - Ladislav Vojáček, Karel Schelle, Vilém Knoll, vydavatelství Aleš Čeněk, s.r.o.;*

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945 - Karel Malý a kolektiv, Linde Praha*

1.4. Ordály a jejich uplatnění v českém soudním řízení

- ordálové řízení = boží soudy
- jedná se o iracionální důkaz, kterým strany dokazovaly pravdivost svého tvrzení

- ordál sloužil jako dokazovací prostředek v momentě, kdy nebylo jasné, zda osoba daný čin spáchala nebo ne (pokud byl pachatel chycen při činu, ordálu nebylo třeba)
- dokazování probíhalo za využití přírodních sil či s odvoláním na nadpřirozenou moc
- vznikly z důvodu nízké autority úřední státní moci, která se potřebovala zaštitit autoritou „boží“, která měla dopomoci tomu ze soupeřů, který měl pravdu
- soudci sami vlastně nerozhodovali → pouze sledovali dodržování přísně daných, velmi formálních pravidel (velmi podrobná a spletitá)
- podle pojetí ordálového procesu to byl tedy nakonec Bůh kdo rozhodl, soudce už pak jen konstatoval výsledek (bez možnosti jeho kritiky)
- poprvé jsou ordály zmíněny v Dekretech Břetislavových (úloha církevních funkcionářů jako veřejných žalobců při ordálových řízeních), dále v právních knihách (Rožmberská právní kniha, Řád práva zemského..)
- doba rozkvětu ordálů: 12.-13. století

Ordál vody

- v Čechách se jednalo o vodu studenou (např. v Anglii voda horká)
- spouštění svázaného podezřelého do vody s tím, že voda jako čistý živěl jej buď přijme (podezřelý se potopí – nevinný), nebo jej odmítne přijmout (podezřelý zůstane na povrchu – vinný)
- známe jej např. Rožmberské právní knihy

Ordál broděním

- žalobce a pár kroků za ním žalovaný vstupovali do brodu řeky a ten, který přebrodil vyhrával při (žalovaný se mohl vrátit, když se žalobce začal topit)
- používal se při sporech o pozemky
- známe z Řádu práva zemského

Ordál rozžhaveným železem

- spočíval v chůzi bosou nohou po dvanácti rozžhavených radlicích, vina se určovala podle toho, zda se spálil a jak se rány hojily
- známe např. z procesu s atentátníky na knížete Soběslava (1130)

Ordál přísahy

- někdy bylo obžalovanému umožněno, aby se očistil přísahou, spolu s ním ji podstupovali spolupřísežníci (očistníci)
- přísahající musel přitisknout prsty na rozžhavené železo, a to po dobu než přísahu nepřednesl
- šlo o to, aby přes bolest neodtrhl prsty, ani se nijak nepřerekl, správně vkročil do kaple, na správném kolenu klečel atd. (velice se dbalo na formální stránku)
- přísaha s kléskou (s opravou) jindy bez klésky
- spolupřísežníci pak skládali svou přísahu o tom, že nic takového jejich příte spáchat nemohl
- od dob Karla IV. chybá přísaha vedla „pouze“ k doživotnímu žaláři (ne k ztrátě hrdla)

Ordál soudního souboje

- pochází z krevní msty, jedná se o legalizovaný proces, omezený jen na 2 soupeře – vraha a příbuzného, výkonem ordálu spor i jeho důsledky končily
- vyvinula se přesná pravidla o provádění soubojů
- před soubojem byla sepsána smlouva
- mečem bojovali jen svobodní, nesvobodní holemi
- mohla bojovat i žena, ale protivník musel být v po pás vykopané jámě, aby neměl nad ženou výhodu
- bylo možné se souboji i vyhnout, pokud žalobce byl nižšího společenského postavení než obžalovaný
- pokud se někdo k souboji nedostavil, mohl jej žalobce zajmout, zabít, nebo dovléci za nohy pod šibenici (o tom mluví Řád práva zemského)
- poraženému byla useknuta hlava a byly na ni položeny dva peníze → symbolika výkupného starobylého původu

Zánik ordálů

- na podnět Karla (tehdy ještě markrabě) opatřením biskupa Arnošta z Pardubic → od roku 1343 se kněží přestali účastnit ordálů, ty téměř zmizely jako soudní důkazy
- poslední ordály zanikly v době husitského hnutí

- přísaha ve stavovském procesu pak měla zcela jiný charakter a ztratila svůj ordálový původ

* učebnice, str. 116-118, 124; * zápisky od Kuklíka ze semináře

1.5. Právní knihy českého zemského práva v době předhusitské

- zemské právo = šlechtické právo
- jednalo se o **první zachycení obyčejů**, neměly platnost zákona, přesto použití na soudech, odvolávaly se na ně ve svých nálezech, sepisovali vzdělané osoby pro soukromou praxi (rozhodování na soudech)
- nejstarší forma byly záznamy, které předcházely právním knihám, jednalo se o příručky usnadňující fungování zemského soudu
  - shrnuty pod názvem Paměti úředníků
  - vznikaly ve 14. století pro usnadnění orientace ve složitostech a podrobnostech soudního procesu
  - dochovány jen částečně
  - stručné přehledy zásad procesního řízení, řízení deskového a záznamy právních formulí, jejichž dodržení bylo nutné pro řádný průběh procesu
  - původně latinsky, pak česky
  - názvy *Fragmentum praxeos judiciariae* nebo *Oficium regni boemiae circa tabulas*
- vyššího stupně zpracování jsou právní knihy
  - doklad rozvoje českého jazyka, právního myšlení a české kultury vůbec
  - liší se systematickým zpracováním, přesností záznamu a v neposlední řadě rozsahem
  - autoři úředníci ZD, zastávající různé posty

Rožmberská kniha

- Kniha starého pána z Rožmberka, nejstarší opis z roku 1359, vznikla dříve pravděpodobně po roce 1337
- spojována s nejvyšším komorníkem Petr I. Rožmberkem, který zemřel 1347, vznikla pro jeho potřebu
- nejstarší dochovaný česky psaným dílem české prózy, nejstarší česká právní kniha
- obsahuje především šlechtické právo procesní a majetkové
- koncipována jako příručka pro praktické používání u šlechtického zemského soudu
- nelze se dobrat k původnímu znění, jelikož následné opisy se od sebe značně liší, jelikož je autoři doplňovali, pozměňovali (některé její části vznikly pravděpodobně již na konci 13. století)
- text je tvořen útržkovitými a schématickými informacemi, zejména procesně-právního charakteru
- autor upozorňoval na dobovou dynamičnost českého zemského práva, neboť výslovně uvádí některé změny oproti starší úpravě

Ordo iudicii terrae (Řád práva zemského)

- latinsky psaná
- procesní právo, majetkové právo i trestní
- 2. polovina 14. století
- vznik díky nepodařené kodifikaci Karla IV. (poslední roky jeho vlády)
- autor neznámý, ale jistě můžeme hledat v okolí Karla IV., i on sám měl vliv na řád
- 10% podíl z původního návrhu Codex Carolinus, kompromis mezi Karlem IV. a starými obyčejí a alespoň částečně prosazoval novou úpravu

Řád práva zemského

- Mladší než latinský OIT, staročeský překlad
- nejde o pasivní překlad, řada ustanovení se odklání od OIT → patrný návrat ke starému zvykovému právu a tedy menší respekt k novinkám Karla IV.

Práva zemská česká

- nebo Výklad na právo země české, vyvrcholením kultury českých právních knih předhusitského období
- **dílo Ondřeje z Dubé**, příslušník starého středočeského panského rodu
  - nejvyšší sudí, osoba nejpovolanější k sepsání
  - důvěrná znalost českého práva, rozsáhlé praktické zkušenosti
  - pro Václava IV. napsal kratší Paměť, posléze práce na vlastní knize

- reakce na problémy ve státě, glosuje tehdejší situaci
- kvalitní, jasně, systematicky uspořádané
- platil **akuzační princip** – ne ex officio, strany musely samy prokázat svůj nárok/nevinu – důkazní povinnost, proces byl veřejný, ústní
- úvodní pasáže se snažil o historicko-teoretický pohled na české právo, kořeny práva vyhledá již v pohanských časech
- vrcholné dílo českých právních knih
- upraven proces před zemským soudem, zabýval se dalšími soudy
- dále můžeme nalézt **Sepsání o českých úřednících zemských** z doby kolem roku 1410
  - relativně krátký český text s podrobným přehledem práv a povinností sedmi nejvýznamnějších centrálních zemských úředníků
- ve Slezsku a Lužicích se ve 14. století užívaly německé právní knihy (Saské a Švábské zrcadlo)
- podíváme-li se souhrnně na obsah právních knih zemského práva, zjistíme velkou nevyváženost, většina procesního práva, nepatrná část hmotného práva
- většina opisována do vydání Zemského zřízení, užíváno u centrálních soudů i úřadů

* *České právní dějiny, 2. vydání- Ladislav Vojáček, Karel Schelle, Vilém Knoll, vydavatelství Aleš Čeněk, s.r.o.;*

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945- Karel Malý a kolektiv, Linde Praha*

1.6. Právní knihy českého a moravského zemského práva doby stavovské

- **stavovský stát** - od porážky husitsví do bitvy na Bílé Hoře (1620)
- **právní knihy** = soukromá sepsání práva, první zachycení právních obyčejů, neměly platnost zákona, ale soudy se na ně ve svých nálezech odvolávaly
  - Viktorin Kornelius ze Všehrd – O právech, sudiech a dskách země české knihy devatery
    - * o Všehrdovi: něco o něm víme, něco ne, narodil se asi 1460 v Chrudimi, pocházel z kališnické rodiny, začal studovat na pražské univerzitě, kde pak i dostudoval a vyučoval, dokonce byl profesor a děkan; povýšen do vladyckého stavu; odešel z univerzity a získává úřad místopísaře u zemských desek (tam působil 4 roky) → mimořádná příležitost k tomu, aby se seznámil s celým objemem tehdy platného práva → nelenil a 1495 začal psát (když se šlechta rozhodla kodifikovat zemské právo, aby si upevnila své postavení vůči měštům i panovníkovi → stal se nepohodlným a z úřadu zemských desek je 1497 odstraněn); dožil se vysokého věku; byl to vzdělaný právník, ovládal i právo římské, humanistické přesvědčení; nakonec se živil poskytováním právní pomoci a zemřel roku 1520
    - * **O právech, sudiech a dskách země české knihy devatery**
      - „Knihy devatery“
      - vynikající čeština, vyniká to systematickostí, humanistický jazyk, vyzývá ke spravedlnosti, chápe úřad jako službu a upozorňuje na to, že ne všichni úředníci jsou takoví, je zastáncem, mimořádné dílo
      - Všehrd to své dílo začal zřejmě psát jako protest proti nejvyšším zemským úředníkům ⇒ byl odstraněn z úřadu zemských desek
      - Všehrd byl nepřijatelný pro panstvo, protože přímo latinizoval a byl pro ně příliš chytrý
      - 9 knih, děleno na hlavy, průvodce českým soudním procesem od podání žaloby až po vykonání rozsudku a exekuci; podrobný výklad o šlechtickém právu majetkovém, trestním a o praxi při vedení zemských desek
      - poslední česká právní kniha šlechtického práva; konec 15./poč.16.st.
      - jeho dílo nesmělo vyjít tiskem, bylo ale hojně opisováno a užíváno jako dokonalý záznam a výklad o českém šlechtickém právu; jedna verze je z konce 15. st. (1497), druhá z poč. 16. st. (1507); tiskem vyšlo až v 19. st. jako právněhistorická památka
- na Moravě vznikají právní knihy šlechtického práva až koncem 15.st.
  - **Kniha Tovačovská**
    - * z 15. st.; Ctibor Tovačovský z Cimburka – významný moravský politik a státník, 1469-94 hejtman moravský
    - * napsána byla 1482-90 a jejím obsahem je především právo platné na Moravě, právo procesní a vztah Moravy k českému státu
    - * nabyla faktické váhy zákona, používala se do 1535 (do vydání Zemského zřízení Markrabství moravského)
    - * první část knihy věnována předpisům ústavní povahy (zvláště vztahy Čechy x Morava), druhá část předpisy o právu procesním, majetkovém, trestním a pozemkově vrchnostenském

- * byla přepracována Ctiborem Drnovským z Drnovic mezi lety 1523-7 → vznikla Kniha Drnovská
- **Kniha Drnovská**
- * z poč. 16. st.; Ctibor Drnovský z Drnovic – moravský právník a řečník na brněnském zemském soudu
- * v podstatě jen přepracovaná kniha Tovačovská
- **O právu našem**

- * na počátku 17.st. vzniklo sepsání moravského zemského práva od Karla Staršího ze Žerotína
- v okolních zemích vliv okolních právních systémů a knih

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Malý a kolektiv, 3. přepracované vydání, str. 97, 98; * Rozhovory s kocourem Batulem o české právní historii, Adamová, Karolína, str. 24 - 27; * přednášky prof. Malého*

1.7. Horní zákoník Václava II. a další vývoj horního práva

- ve 13. a 14. st. rozvoj hospodářství českého státu → využívání nerostného bohatství (obzvláště stříbro)
- české stříbrné doly byly základem pro vzestup moci posledních Přemyslovců ve 13. st. a Lucemburků ve 14. st.
- **horní regál** – základ horního práva; regál = výsadní právo panovníka přinášející mu majetkový prospěch
  - vychází z představy, že králi patří veškeré nerostné bohatství a těžba je výhradně jeho právem
  - král toto právo propůjčoval → za to požadoval podíl na výtěžku (tzv. urbura), navíc si vyhradil předkupní právo k vytěžené rudě, která je nezbytná pro realizaci regálu mincovního (výhradního práva panovníka na ražbu mince)
- těžba zlata a stříbra je finančně náročná → potřeba spojení několika podnikatelů → vznikaly těžařské společnosti
- **kuks** = podíl jednotlivých podnikatelů v těžařských společnostech na základním kapitálu; kapitál se dělil na 128 kuksů, vlastníkům pozemků patřily od 15.st. 4 kuksy, od roku 1575 2 kuksy
- horní regál byl východiskem pro **princip horní svobody** – těžba po objevení nerostného bohatství mohla být zahájena i bez souhlasu vlastníka pozemku
- pro těžbu se vyměřovaly horní lány (zpravidla 15008m), které se dělily na látra (2114m)
- ⇒ začaly být sepisovány předpisy o horním právu
- mezi první patří články o horním právu v privilegii jihlavském (1249) a v privilegii pánů z Lichtenburku pro Havlíčkův/tehdy Německý Brod (1278)

Ius regale montanorum

- nejstarší kodifikace horního práva u nás a zároveň skutečně první velká kodifikace na českém území
- kodifikace horního práva krále Václava II. z let 1300-1305, též Constitutiones iuris metallici
- Ius regale montanorum znamená právo horního regálu
- autorem je italský právní Gozzius z Orvieta, ten uplatnil starší domácí právo i právo římské a kanonické
- **4 knihy**
  1. všeobecně a o osobách
  2. věci
  3. obligační právo
  4. procesní právo – nejvíce ovlivněná římským právem
- původně určeno Kutné Hoře, ale dříve ho začala užívat Jihlava; platil ve všech českých horních městech
- psáno latinsky, výjimečné právní dílo na svou dobu
- vychází z nových ekonomických vztahů; pracující → horníci – vystupují jako námezdní dělníci prodávající svou pracovní sílu podnikatelům
- obsahuje řadu předpisů o bezpečnosti práce v dolech, o větrání, osvětlení, odvodňování, předpisy o délce pracovní doby (ve 14.st. šestihodinová, v 16.st. mzda úkolová), o výplatě mezd
- obsahuje i první protikolační předpisy – zákaz organizování dělníků, pravidla o přijímání kovářů do práce apod.
- jsou v něm různé technické normy – o větrání a o osvětlení v dolech
- pro svou dokonalost hojně užíván, ovlivni vývoj horního práva v celé střední Evropě
- přeložen do češtiny (2 překlady), v 16.st. i do němčiny (dvakrát) a španělštiny; dokonce se používal kdesi v jižní Americe
- Václav chtěl pojmout původně kodifikaci širěji – jako kodifikaci zemského práva, v těchto svých plánech však neuspěl

Další vývoj

- v 16. st. je vývoj práva ovlivněn dále dvěma skutečnostmi:
  1. **Narovnání o hory a kovy**
    - 1534, znovupotvrzeno v roce 1575
    - doplněk Vladislavského zřízení zemského
    - právní základ dolování až do 19.st.
    - souhlas krále s omezením horního regálu tak, že mu zůstala vyhrazena těžba zlata a stříbra, ostatní nerosty mohli těžit i stavové
    - snížení urbury - původně každý osmý koš, nyní každý desátý
  2. **Jáchymovské horní právo** – zrodilo se u příležitosti otevření nových stříbrných dolů na paství hrabat Šliků
    - 1519, 1541 a 1548 vyhlášeny nové horní řády pod vlivem horního práva saského a s vyžitím práva kutnohorského

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Malý a kolektiv, 3. přepracované vydání, str. 103, 110, 111;* * *Rozhovory s kocourem Batulem o české právní historii, Adamová, Karolina, str. 21;* * *přednášky prof. Malého*

1.8. Vznik středověkých měst, právní základ jejich existence, organizace jejich správy a soudnictví

Vznik a právní základ měst

- právní základ existence = **městské privilegium** – obyvatelé jej dostali od zakladatele buď hned při založení, nebo později
- komunity/osady se všemi znaky města (např. hradby), ovšem bez městského privilegia, nemůžeme za města v právním slova smyslu vůbec uvažovat
- předchůdcem privilegií byly tzv. **výsady** pro obchodní osady (např. Soběslavovy pro pražské Němce - ti se mohli řídit svým německým právem)
- privilegium ustavilo vnitřní organizaci a správu, vymezení povinností obyvatel, právo, kterým se řídili a oprávnění vlastního výkonu soudnictví a správy
- zlatou érou zakládání měst je 13. a první polovina 14.století (německá kolonizace, hospodářské důvody, politické důvody)
- městská autonomie = právo vydávat si vlastní předpisy
- městská samospráva = spravování svých záležitostí vlastními orgány
- větší míru samostatnosti pak města získala především od doby husitské

Dělení měst

- obyvatelé měst vytvářeli pospolitost, která navenek vystupovala jako právnická osoba – tzv. městská korporace
  - každé město muselo mít svého pána, podle toho je potom rozdělujeme
1. **královská** (svobodná) – pánem byl král, pouze jejich obyvatelé měli osobní svobodu (později tzv. městský stav s možností účasti na zemském sněmu)
    - **města královská** – podřízena podkomořímu (výjimky jako Staré a Nové město pražské - jako privilegovaná byla podřízeny přímo panovníkovi)
    - **města horní** – podřízena královskému mincmistrovi
    - **města věnná** – spravoval purkrabí kraje hradeckého, tvořila součást důchodů a vdovské věna královny – Hradec Králové (střediskem věnných měst), Chrudim, Trutnov, Dvůr Králové, Polička, Jaroměř aj.
    - **ostatní** – ty, jejichž důchody určeny jako hlavní příjem některých královských úředníků – např. pro Cheb (původně zastavené říšské město, zvl. královský úředník) a Loket (loketský hejtman) platil zvláštní právní režim
  2. **poddanská** – pánem biskup, klášter či světský feudál, bez nároku na zastoupení na zemském sněmu

Městská správa a její orgány

- výkon městské správy byl záležitostí samotných měšťanů, pán města jen dohlížel na výkon městské správy → tato dualita až do konce 18.století, za Josefa II. zavedeny městské magistráty
- **vrchnostenská linie správy**

- např. král dohlížel prostřednictvím svého úředníka (**královský hejtman, fojt, šoltys**) – jejich vliv postupně slábl, města úřad vykoupila, byl přeměněn na náčelníka městské policie a podřízen městské radě
- **samosprávná linie**
- **podkomoří** (*sub camera regis* → podřízen královské komoře) pak hlavním úředníkem pro správu měst – jmenoval městskou radu na základě návrhu té odstupující
- **městská rada** – tvořena konšely (consules) – v oblasti magdeburského práva 4, staroměstského či brněnského 12 – v jejím čele purkmistr (podle oblasti střídání po 3 či 1 měsíci) – první z purkmistrů v roce = primátor – dozor nad financemi a klíči od městské brány
  - za Václava IV. (poč. 15.st.) se vyvinula na Starém městě praxe - odstupující městská rada navrhla 50 konšelů, z nichž král vybral 18 (půl napůl Češi/Němci)
  - vlastní volenou městskou správu města neměla
  - měla pravomoc vydávat městská statuta
  - byla i soudním orgánem – pravomoc se vyvinula z arbitrážního řešení sporů mezi obyvateli města, kteří se tak vyhýbali nákladnému řízení před královským rychtářem – později rozvoj v městský soud (spory majetkové i trestní)
- **písař** - městský intelektuál, který vedl agendu
- **velká obec** - shromáždění všech svobodných příslušníků města, scházely se málo (spíše destabilizovaly), důležitou roli hrály za husitsví, fce poradní a kontrolní
- **cechy** – sdružení řemeslníků podle specializace
  - měly tržní a výrobní monopol ve městě a v okolí (podle tzv. mílového práva) – znemožnění konkurence ze strany statků feudálních vrchností – byly sice podřízeny městské správě, ale měly hodně oprávnění
  - řemeslná výroba možná jen v rámci cechu (cechovní přímus), stanovili ceny, kvalitu, cechovní starší vykonávali soudnictví nad členy (podle cechovních artikul) + vlastní pokladna, pečeť aj.

Městské právo

1. Severoněmecká oblast
  - Magdeburk, Saské zradlo
2. Jihoněmecká oblast
  - Švábské zrcadlo
3. více o oblastech městského práva a prameny městského práva viz. 1.11
  - jeden z druhů práv, stojí např. naproti zemskému/šlechtickému právu

* MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-433-1 (str. 41-43); * otázka je hlavně zaměřena na předhusitské období, co se týká stavovského, tak pak musím odkázat na otázku 11A a učebnici, ale valné rozdíly tam myslím nebyly; * seminář s Rákosníkem (13.10. a 27.10.2010)

1.9. Pokusy o kodifikaci zemského práva v době předhusitské

- feudální právo se dělí na **šlechtické** (čili obecné, zemské) a práva **zvláštní** (např. městské, církevní, horní); práva zvláštní byla zemskému podřízena a nesměla mu odporovat
- zemské právo – upravovalo základní ústavní vztahy: mezi šlechtou a panovníkem, mezi státem a králem, počet a práva zemských úředníků atd.
- snahy o kodifikaci práva obecně:
  - již ke konci vlády Přemysla Otakara II.
  - horní zákon krále Václava II. (Ius regale montanorum, viz 1.7) – původně ho Václav II. zamýšlel pojmout jako kodifikaci zemského práva, ale nakonec to tak nebylo
  - Codex Carolinus (viz dále)
- česká šlechta dlouho kodifikaci zemského práva odmítá z obav před posílením moci panovníka a omezením svého práva svobodně nalézat právo na zemských soudech
- situace vhodná pro kodifikaci šlechtického práva až za vlády Vladislava Jagellonského na přelomu 15. a 16. století (→ Zemské zřízení Vladislavské – viz 1.10)

Maiestas Carolina

- = Codex Carolinus; nezdařený zákonodárný pokus Karla IV.; 1355
- rozsáhlý latinský návrh zákoníku, měl platit pro všechny země České koruny, měl vést k principu prosazení královské samovlády
- 109 článků, soubor ustanovení ústavněprávních, řada norem práva majetkového a trestního
- práce trvaly několik let, zhruba od roku 1348, kdy sněm Království českého schválil Karlův kodifikační plán
  - není vyloučeno že autory můžeme hledat mezi postglosátory, kteří ovládali římské a kanonické právo (viz. ??)
  - v 16.století se tvrdilo, že zákoník sepsal italský komentátor Bartolus ze Sassoferrata, což byla ovšem legenda, která měla podpořit recepci římského práva u nás
- Codex Carolinus byl ovlivněn Sicilskými Konstitucemi z Melfy (1231, Fridrich II.) a horním zákoníkem (1300-05, Václav II.), římským a kanonickým právem
- kodifikační návrh přináší mnoho nových myšlenek, které byly v rozporu s dosavadní realitou v zemi
- vychází z představ o panovníkově nároku na svrchovanou vládu, omezoval pravomoc šlechty nad poddanými a zaváděl nové právní normy, které dosud staré obyčejové české právo neznalo
- panovník je výhradním zdrojem práva, výlučným administrátorem země, jediným autorizovaným soudcem
- **1355 na generálním sněmu ho šlechta odmítla**
  - stavovská opozice vůči Karlovi, i přes jeho výjimečné zahraniční úspěchy a lesk císařské koruny
  - nelíbilo se jí, že latinskému zákoníku nerozumí, že omezoval vrchnostenská šlechtická práva – např. zakazoval, aby šlechtici krutě trestali své poddané, nelíbilo se jí že se panovník stavěl nad zákon a tvrdil, že zákon se na něho nevztahuje (princeps legibus solutus); že zakazoval soukromé války
- Karel se v Codexu snažil zachovat integritu českého státu a proto výslovně stanovil, které hrady a města se nesmí oddělovat od Českého království → i to bylo pro šlechtu nepřijatelné, obávala se, že bude nucena vrátit nemovitosti, které získala od předcházejících českých panovníků
- byl tam i zákaz ordálů vodou a žhavým železem a omezení sbojových ordálů (pod vlivem arcibiskupa Arnošta z Pardubic)
- Karel IV. prohlásil 6.října revokační listinou, že zákoník odvolává, protože originál zákoníku shořel a nikoho tudíž nezavazuje (aby nedošlo k podezření, že se nevzdal plánů na jeho uskutečnění), ve skutečnosti byl originál uložen na Karlštejně
- od 17. st. užíván název Maiestas Carolina – český humanista Pavel Ješín z Bezdězí v roce 1617 vydal Karlův Codex pod tímto názvem

→ první skutečně dokončenou a právně závaznou kodifikací zemského práva se stala až v době pohusitské (stavovské) kodifikace Vladislava II. Jagellonského - viz. 1.10

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Malý a kolektiv, 3. přepracované vydání, 100, 101, ; * Rozhovory s kocourem Batulem o české právní historii, Adamová, Karolína; * Prameny - 46-50; * přednášky prof. Malého*

1.10. Vladislavské zemské zřízení, jeho redakce a doplňky

neboli **Zemská zřízení království českého / 1. česká zemská ústava**

- první kodifikace zemského (tj. šlechtického) práva z r. **1500** (rozmach šlechty, oslabení panovníka)
- na konci 15.století - šlechta má značný vliv a zájem na tom, aby byl sepsán zákoník, který by její pozici upevnil, právně potvrdil, navíc je to doba vlády slabého panovníka Vladislava Jagellonského
- r. 1487 vzniká za účelem sepsání zem. práva **sněmovní komise** - předložené výsledky nebyly sněmem přijaty - r. 1497 se sněm znovu usnesl o sepsání zem. práva
- **1499 Prešpurské zůstání** = 80 základních článků a hlavní zásady kodifikace byly dohodnuty s králem Vladislavem v Bratislavě, ujednané články mají být součástí VZZ (upevnění moci král. hejtmanů - v každém kraji jsou 2 - katolík + kališník a zároveň pán + rytíř)
- konečná redakce: **Petr a Zdeněk se Štenberka, Albrecht Rendl z Oušavy**
- přijato přes **odpor měst** (X nerovnocenné rozdělení úřadů a soudů v zemi) a bez jejich účasti → **ihned vydáno**
- r. **1502** doplnění o klauzuli nic se nemá měnit bez souhlasu krále → **sankcionizace** = dodatečný podpis krále
- později přeloženo do latiny **Rackem Doubravským** - Constitutiones terrae (pro Ferdinanda I.)
- **není výlučné** (nadále platí pr. obyčeje, soud. nálezy,..)
- **nesystematické** + nepřehledné (komise ho formulovala tak, jak našla nálezy v zem. deskách)
- **554 nečíslovaných článků** - ústavní + procesní + správní (např. odpovědnost zem. úředníků,..)+ trestní + poddanské + majetkové + dědické + policejní předpisy

Doplňky (nedílné součásti kodifikace)

1. r. 1517 Svatováclavská smlouva

- formální konec sporu mezi městy a šlechtou (právo 3. hlasu na sněmu již 1515!!)
- šlechta ustupuje v soudní moci → pravomoce městských soudů nad šlechtou + vznik kolizních norem pro spory mezi šlechtou a měšťany (platí do 1781 - Josef. soudní řád)

2. r. 1524 Smlouva o ručnicích

- shrnutí předpisů o užívání střelných zbraní (zákaz volného užívání zbraní poddanými) + vytvoření kontroly (provádí ji nejvyšší zem. hejtman)

3. r. 1534 Smlouva o hory a kovy

- podíl panovníka na výtěžku dolování (= urbura) snižen z každého 8. koše na 10.

4. r. 1600 Traktát král. prokurátora Jakuba Menšíka z Menštejna - O mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní

- spory o hranice pozemků řeší mezní soud (purkrabí hradu pražského, zasedá v místě sporu, přísaha v jámě,..)
- písemně zachyceno obyčej. právo

3 redakce

1. r. 1530

- část kodifikace je nově uspořádána

2. r. 1549

- nové uspořádání celé kodifikace - obsah, věcný rejstřík, očíslování článků
- omezena práva stavů (důsledek porážky 1. protihabsburského povstání)
- zdůrazněna úloha panovníka + pr. nedotknutelnost (delikt: stíhání urážky majestátu)

3. r. 1564

- nepodstatné změny
- platí do 1627 (Obnovené zřízení zemské)

Morava

- kodifikace vydána r. 1535 jako **Zřízení markrabství moravského o zřízení zemském** (do té doby platily landfrýdy = úmluvy mezi šlechtou o dodržování pr. řádu)
- je to spíše **soudní řád** (ne úprava státního zřízení!!), nadále se zde používá Tovačovská, resp. Drnovská kniha
- redakce: r. 1545, 1562, 1604 (platí do 1628)

ve vedlejších zemích Koruny české se kodifikace napodobují → **Zřízení opolsko-ratibořické, Zemské zřízení těšínské** (Slezsko)

* přednášky, seminář prof. Adamové; * *Prameny k dějinám práva v českých zemích (2004) - str. 93-101, 109-110;*

* *Dějiny českého a československého práva do r. 1945 (2005) - str. 101-103*

1.11. Kodifikace českého městského práva

- kontext: check 1.8
- 16. století – vedle kodifikace zemského práva došlo i ke kodifikaci městského práva a to se stejnou platností pro celé české království
- kodifikaci předcházely dlouhý vývoj
- **pramen městského práva** = zakládací listina a městské privilegium, které město dostalo od svého zakladatele, právo, které se sebou přinášeli němečtí kolonisté (zvláště v 13. stol. přicházeli do českých a moravských měst) → rozsáhlá recepce práva obsaženého v Saském zrcadle a Švábském zrcadle → v českých pak vznikly dvě oblasti městského práva, viz. dále
- privilegiím předcházely výsady, které dávali osadám právo konat trhy apod.
- **Obsah výsad**

– vlastní výkon správy a soudnictví, měšťané současně dostávají tzv. **sdělení**, kam se mají obracet pro právní naučení, resp. které město je pro ně vrchním právem

- **OBLASTI MĚSTSKÉHO PRÁVA**

- 1. **Magdeburské**

- nazývaná podle vrchní stolice saského práva – severní část Čech a Moravy, Slezsko, Lužice
- od počátku úzký styk s Magdeburgem: jeho soud (kmetská stolice) fungoval jako vrchní odvolací soud pro české města i přes všechny zákazy českých panovníků (například Václav IV.) až do 16. stol. (do zřízení apelačního soudu)
- vrchní práva: Litoměřice a Olomouc
- konzervativnější, těžší přizpůsobení se novým ekonomickým potřebám
- Saské zrcadlo (Eike von Repkov 1220)

- 2. **Švábské**

- nepřesně nazývané norimberské – střední a jižní Čechy a Morava
- k podobnému vztahu jako v oblasti Magdeburského práva nedošlo, vytvořila se domácí vrchní práva: Čechy → Staré město pražské, Morava → Brno
- Švábské zrcadlo (autor neznámý, druhá pol. 13.st.)

- 3. **Flanderské**

- zpočátku se uplatňovalo v některých lužických a slezských městech (Zhořelec, Budyšín, Hlubčice, Středa)
- zatlačené magdeburským právem

- **Východisko kodifikačních prací v 16.stol.**

- české městské právo = právo staroměstské oblasti
- českým městským právem ho můžeme nazývat od husitské doby

- **Důvody kodifikace městského práva**

- hospodářský rozvoj měst, jejich významný podíl na ekonomice státu
- politický a vojenský význam měst v životě země
- nejednotné městské právo – právní partikularismus
- nejednotná jurisdikce jednotlivých měst
- měšťané = potřeba právní jistoty pro obchody a podnikání
- zájem šlechty (zvláště po přijetí Svatováclavské smlouvy) – i ona musí vystupovat jako strana před městskými soudy

- **1523** – usnesení zemského sněmu o vypracování zákoníku městského práva → vytvořena komise, nejvýznamnějším členem byl Brikcí z Liczka

Brikcí z Licska (Kouřimský) – Práva městská - 1534

- *pražský politik, původně univerzitní mistr*
- první pokus o sjednocení městského práva v Čechách
- překlad a úprava starší památky městského práva = **Brněnská právní knihy písaře Jana (14.stol.)** → ta zachycovala praxi brněnského městského soudu a právo tam užívané, tato kniha se užívala v mnoha českých městech
- dílo Brikcího nebylo považované za oficiální kodifikaci
- vydané tiskem
- používané městskými soudy jako záznam platného městského práva

Pavel Kristián Koldín z Koldína – Práva městská království českého – 1579

- od 40. let 16. stol. pokračuje úsilí o kodifikaci, sněm ustanovuje komise, které ji mají realizovat
- **1558** – první psaný návrh, východisko: právo Starého města pražského, 321 stran, autorem zřejmě PKKzK
- autor Pavel Kristián Koldín z Koldína
  - narozen 1530, zemřel 1589
  - působil na univerzitě, poté novoměstský písař, od r. 1565 kancelář SMpražského
  - výnosnými sňatky získal velký majetek, zastával postupně mnoho významných městských úřadů
  - humanista, vynikající právník, dokonalá znalost domácího a římského práva, právní praxe
  - rozhodný podíl na tvorbě zákoníku
- **1579** - vydán tiskem, přijatý českým zemským sněmem jako závazná kodifikace českého městského práva, potvrzený Rudolfem II.
- **1580** - apelační soud prohlásil zákoník za závazný pro soudní praxi
- **1581** - k zákoníku vydaná tzv. **Krátká summa** – obsah zákoníka ve zkratce
- územní platnost – zpočátku problematická

- města oblasti magdeburského práva odmítala, hlavně Litoměřice – odpor zlomený v r. **1610**
- **1697** – platnost i pro moravská města
- **18. stol.** - platnost i ve Slezsku
- **1811** – ABGB = zrušení poslední podstatné části o majetkovém právu
- **Charakteristika díla**
  - skvělá právnícká čeština
  - český a latinský obsah
  - věcný rejstřík
  - vhodný systém
  - přehlednost
- **Obsah**
  - právní úprava v podstatě celého života obyvatelů města, správa, soudnictví
  - městská správa, městské soudnictví
  - povinnosti městské rady a konšelů
  - majetkové právo, závazky, věcná práva
  - rodinné, manželské, trestní právo
  - trestní proces (i tortura)
  - dědické - **kšaft = závěť**
    - * písemná / **ústní** forma = **požadavek svědectví důvěryhodných osob**
    - * **kšaftovat nemohli**: duševně choří, nedospělí (muži do 18, ženy do 15; výjimka: provdané ženy → nabyly dospělost), dospělé děti v moci otce, poddaní bez souhlasu vrchnosti
    - * nemá a hluší - kšaft jen tehdy, když uměli psát
    - * **svědkové kšaftu nemohli být**: nedospělí, ženy, domácí čeledí, hluší, duševně choří, zmařili na poctivosti a duchovní
    - * kšaft posterior má přednost před kšaft priori :-D
    - * měšťané → obecně platila testovací svoboda, vydědění jen za určitých okolností - 14 důvodů (zlé zacházení s rodiči, spáchání trestného činu, pokus o zabití rodičů, zrada rodičů...)
    - * **jestliže zůstavitel zemřel bez kšaftu** → intestátní posloupnost, descendentí mají přednost před ascendenty, až potom příbuzní ve vedlejší linii (poboční krevní přátelé do 10. kolene)
    - * dcery i synové dědí stejným dílem
    - * vnuci - dědí jen tolik, kolik by připadalo na jejich otce či matku
    - * tyto zásady ovládaly městské právo až do r. **1811** - ABGB
- **Východiska kodifikace**
  - zemské právo
  - usnesení zemských sněmů
  - právo Starého Města pražského
  - recepce římského práva
  - vliv kanonického práva
- zákoník se dočkal asi 20ti vydání, z toho dvou německých překladů

* DČaČSP do r.45, 4. přepracované vydání - str. 108 - 110, 138; * Prameny k dějinám práva v č.z., 2. upravené vydání - str. 97

1.12. Instituty majetkového práva v českém městském a zemském právu

- základem právních vztahů vlastnictví a držba půdy
- 1.13

Lenní zřízení

- podstatou lenních vztahů dělené vlastnictví = **vrchní** (dominium directum) a **užitkové** (dominium utile)
  - vrchní vlastník (**senior**) propůjčoval k užívání objekt lenního vztahu (*nejen půda, ale i úřad, hodnost, právo*) užitkovému vlastníkovi (**vazal**)
  - **vazal**
    - * užívá léno se souhlasem seniora
    - * zavázán povinnostmi = *fidelitas* → věrnost (např. vojenská služba, finanční dávky aj.)

- * porušení povinností = *infidelitas* (zrada apod) → důvodem k odnětí léna
- **senior**
  - * zajistí nerušený výkon práv vazala
- seniorem král nebo feudál, vazalem svobodný muž - šlechtic
- léno se vracelo seniorovi v případě vymření rodu, který ho držel
- **historie**
  - počátek lenních vztahů nalézáme v královských družinách → usazování družiníků na knížecí půdě, kterou získali jako *výsluhu* → má je hmotně zajistit a připoutat k službě v zájmu seniora (knížete) a tedy i státu
  - výsluha se zásadně po smrti držitele vracela, panovník ji pak znovu přiděloval
  - postupem doby se držba výsluh stává dědičnou, s tím se mění v léna, která přecházejí na mužské potomky (Statuta Konrádova) → po vymření rodu se však vrací k seniorovi (tj. odúmrtí)
  - léna od 14.st. zapisována do lenních knih, později dvorských desek (vedeny při agendě dvorského soudu, který řešil spory lenní)
  - český panovník Vladislav Jagellonský se odúmrtího práva vzdal vůči šlechtickým majetkům v roce 1497 pro Čechy a v roce 1587 se vzdává panovník odúmrti na Moravě
  - postupem času vývoj ke svobodnému vlastnictví k půdě
  - instituce lén u nás zůstala do 60. let 19. stol. (například koncepce lenního práva v podobě tzv. dědičného pachtu se objevuje ještě v ABGB → spíše jako mrtvá ustanovení), výslovně zrušena roku 1862 zákonem

Nedíl

- **majetkové společenství (spoluvlastnictví)**, jehož účastníci byli navzájem příbuzní, vlastnické právo šlechty (od 13.st.)
- **historie**
  - vznik není zcela jasný
  - obava o uplatňování odúmrtího práva panovníka na majetek, jehož vlastník zemřel
  - Statuta Konrádova - 12.st. - dokládají dědičné právo JEN synů, později nabývají dědičné právo i dcery a další nejbližší příbuzní zůstavitele
- příbuzní nejsou švagři apod., jde jen o pokrevní příbuzenství ze společného předka, ne třeba provdaná žena
- spoluvlastnictví s ideálními podíly (individuálně neurčené), představující komplex majetku
- účastníci se podíleli na výnosu podle rozhodnutí hlavy nedílu, avšak svým majetkem nedisponovali - původně se dokonce ani nemohli oddělit
- majetek se nedělil a tedy po smrti někoho pán nemohl zabrat majetek jako **odúmrtí** (až po vymření všech z rodu)
- i funkce ekonomická - nedocházelo k drobení velkostatků, majetek zůstal vcelku (při smrti osoby se zvětší podíly členů rodiny, při narození zmenší)
- při sňatku muže se podíl neodděluje, při sňatku ženy se vyplatilo věno a už neměla podíl (hodnota věna se nemusí rovnat hodnotě podílu), manželka syna z rodiny stojí mimo nedíl
- název nedílu podle toho, kdo stojí v čele: otcovský, dědovský, bratrský, strýcovský, mateřský (ten má zajistit vdovu a děti po smrti manžela)
- pokud někdo chce z nedílu odejít - od 15.st. je to možné → tzv. oddělování - získá část z nedílu jako svůj majetek a ke zbytku nedílu ztrácí jakákoliv práva (používané při spáchání TČ, že který hrozí konfiskace majetku - postihla by celý nedíl)
- každé oddělení muselo být zapsáno do zemských desek
- odstoupivšímu členu rodiny zůstalo právo **ssutí (retrakt)** - měl předkupní právo ke zbytku nedílu, v případě prodeje majetku → zbylí nedílníci povinni nabídnout koupi nejprve bývalému nedílníkovi, ten měl ve lhůtě 3 let a 18 neděl uplatnit svůj nárok u zemských desek, pokud by byla předtím uzavřena kupní smlouva s jiným kupcem, měl právo ji protestem učinit neplatnou
- **spolek (unio)** - podobný důsledek jako nedíl příbuzenský, umělé společenství, uzavíraná mezi šlechtici se souhlasem panovníka, aby se předešlo jeho eventuálním odúmrtním nárokům
- nedíl zanikl 1627 s OZZ → zakázán

Svobodná a nesvobodná držba nemovitostí

Svobodná

- vlastnictví k nemovitostem, především pak k půdě, se u svobodného vlastnictví realizovalo v řadě právních forem
  - *dělené vlastnictví* (typickou formou u šlechty jsou léna)
  - *svobodné vlastnictví* (nepodléhá lennímu právu, zůstává v rodině a nevrací se k panovníkovi) (- skutečné vlastnictví)

- *dočasná resp. účelová držba* (často jako držba zástavní, statky užívané zástavním držitelem byly označovány jako zápisné - dluh)
- **držba desková** = majetky zapsané v zemských deskách
- **držba skutečná** = nezapsána do desek, držitel nemohl převádět
- **instituce vydržení**
  - vlastnická práva feudálního vlastníka neomezená – mohl užívat, prodat, zastavit → při ochraně jeho práv se užívá vedle práva trestního i právo majetkové a procesní
  - právo stanoví dobu, po které někdo nabývá majetek → musí jej držet v dobré vůli, držba nesmí být právně napadena
  - lhůta 3 roky a 18 týdnů v zemském právu (3 hospodářské cykly + trojnásobek šestinedělí k uplatnění púhonu)
  - 1 rok a 6 týdnů v městském právu (nutno aby byla držba v souladu s římským právem, navazuje na zásadu „neoprávněný držitel nikdy nevydrží“)

Nesvobodná

- užívají poddaní
- celý majetek ve vlastnictví feudála → půda se dělila na **dominikál (panská) a rustikál (závislá poddanská, selská)**
- na dominikálu pracují poddaní ve formě roboty a odvádějí vrchnosti dávky ze své půdy
- poddaní měli k půdě právo užívací, nikoliv dispoziční (to měl jen feudál)
  - s držbou selské půdy je spojeno plno povinností - roboty, odevzdávání povinných dávek v naturáliích a penězích → mělo to pána obohatit
- dvě formy vlastnického práva k půdě:
  - (a) **ius slavicum (bohemicum)** - české/slovanské právo, původní právo k půdě, poddaný může být z půdy vyhnán → sedlák tak držel půdu pouze do ovolání
  - (b) **ius theutonicum** (purkrecht, též emphyteusis, dědičný pacht) - dědičné vlastnictví půdy, poddaný nemůže být vyhnán jen tak, je uzavřena smlouva, sedláci drží za poplatek půdu na věčné časy → dědičně, oboustranně výhodné → sedláci jistota nerušené dědičné držby, možnost investic bez rizika ztrát, současně rovnoměrné rozdělení poddanských dávek dle velikosti přidělu půdy (tzv. lánů), pánové získali značnou hotovost
- jistota vlastnických vztahů k půdě → snaha o co největší zúrodnění. Pán má naopak větší zisky od kolonistů nebo lokátorů (ten, kdo připravuje půdu pro nájemce).
- zisky při uzavření smlouvy = tzv. **podací (návod)**, dále sedláci platili tzv. **zákupné** a pak další poddanské dávky
- lokátoři za svou činnost získávali výhody – půdu, právo otevřít krčmu, mlýn aj., příp. fce dědičného rychtáře
- forma držby dle ius theutonicum byla výhodná → sedláci se zakupují, získávají dědičně půdu (na splacení mají lhůty → obce Lhoty), sedláci se stávají tzv. sedláky zakoupenými

Majetek církve

- původně závislost na panovníkovi a šlechtě (9.-13.stol.) – např. feudál si při založení kláštera vyhradil tzv. **zakladatelská práva** (soubor oprávnění, která si vyhradil pro sebe a své potomky feudál, který zřídil nějakou církevní instituci - klášter, kostel apod. → církev měla vůči němu hospodářské závazky i služby církevního charakteru) → z oprávnění vyplývalo **právo investitury**
- cesta k nezávislosti a posílení moci církve vedla přes podporu panovníka a v jeho úsilí posílení ústřední moci a oslabení moci místních velmožů
- přelom nastává r. **1222** - konkordát (dohoda mezi státem a církví), církev získala mnoho imunit → dosavadní zakladatelská práva se změnila na **právo patronátní** → omezena investitura, zakladatelům jen jako patronům zůstala možnost navrhnout kandidáta na místo církevního hodnostáře (jmenuje a odvolává ale biskup)
- majetek církve roste - desátky, zádušní dary (dar za duši, má zajistit dárce blaženost), odpustky → přináší jim to relativní hospodářskou samostatnost
- nezczitelnost církevního majetku → ekonomicky nejsilnější subjekt v českých zemích
- s husitstvím sekularizace (realizace 3. artikulu), katolická církev zbavena svých statků a důchodů a zmizela až do roku 1627 jako samostatný stav z politického života českého státu (fakticky však vliv na politický vývoj neztratila)

Ručení za právní vady věcí při koupi

- rozvoj v souvislosti s rozvojem směny, obchodu a řemeslné výroby

- smlouva tržová - patří mezi nejstarší, účastníci jsou soukupové
- prodej nemovitosti prováděn zpravidla deskovým zápisem (nebyl však podmínkou platnosti smlouvy)
- **správa**
  - prodávající ručil za právní vady prodávané nemovitosti - tj. že k ní nemá nikdo lepší právo
  - podstatou že prodávající je nucen zastoupit nabyvatele, kdyby někdo uplatnil své právo k prodané nemovitosti
  - ručení - 3 roky a 18 neděl v zemském právu, 1 rok a 6 neděl v městském právu
  - pokud majetek prodal někdo úmyslně, ačkoli nebyl jeho vlastníkem → trestán na hrdle pro podvod, stejně jako ten, kdo koupil a věděl přitom, že kupuje od nevlastníka
- původně ručení jen za to, že prodávající neprodává věc kradenou (prodej byl považován za spolupachatelství na krádeži)
- za vady faktické se původně neručilo vůbec
- faktická odpovědnost v městském právu zakotvena při prodeji koně
  - prodávající musí sdělit kupci že kůň je svobodný a nekradený, není dýchavičný, ozhřívý a namožený → pokud se nějaká vada do tří dnů objevila, byl prodávající povinen vzít koně zpět a vrátit kupci peníze
- městské právo - trhy veřejně ohlašovány, provolávány (aby proti smlouvě mohly být uplatněny případné námitky) → později pouze ohlášení na městské radě, prodej zapsán do městských knih (zápis nutno pořádit do roka od uzavření smlouvy) → v právu zemském obdoba, zápis do zemských desek

Instituce lichvy

- půjčka se ve starším českém právu nerozvinula (naturální hospodářství a malá potřeba úvěru)
- ve středověku zákaz lichvy pochází z církevního učení - Tomáš Akvinský: „Peníze nerodí peníze.“
- lichva prohlášena za hrdelní zločin → poprava
- staročeský termín = **sedláni**
- s rozvojem obchodu snaha o prolomení zákazu lichvy - hledají se způsoby, jak zákaz obejít → **komorní = věčné = holé platy** (název od toho, že původně byly časově neomezené, později na několik generací. Holé - jen povinnost platit, žádná jiná. Komorní - plynuly do komory = pokladny)
  - mělo povahu reálného břemene vázaného na majetek, z něhož plynou pravidelné platy
  - ve skutečnosti úloha půjčky → plat, který si kupoval věřitel na domě dlužníka s tím, že na domě bude tento plat váznout jako břemeno
  - bylo to legální, hodně se používalo
  - nárok na pobírání platu byl převoditelný, spekulace se staly předmětem výhodných obchodů
  - pro vlastníky jsou výhody relativní - dostalo se jim rychlého kapitálu X závazek platit
  - v několika letech se poskytnutý kapitál vrátil tomu, kdo jej půjčil a v následujících letech mu to vynášelo čistý zisk
  - v husitství 4 artikuly pražské tyto platy zrušily
- po husitství další rozvoj do r. 1484 - zavedena 10% úroková míra (povoleny půjčky, kde úrok nepřesáhl 10%)
- v 16. stol. míra snížena na 6% (lichvou jsou všechny vyšší úroky)
- další obcházení - např. se půjčovaly věci místo peněz = **partyty** (šperky, zbroj - lichváři je neúměrně oceňují a pak požadují vysoké úroky)

Ručení za závazky

- dnes existuje hypotéka = ručení majetkem
- v nejstarších dobách se **ručilo životem, osobní svobodou** → otroctví, nevolnictví pro dluhy
  - existovalo **dlužnické vězení**, každé město ho většinou mělo
  - existovalo i **ležení pro dluhy** - dlužník musel být se služebníky v hostinci a to tak dlouho, dokud dluh nezaplatil → dluh se často ještě navyšoval (někdy za dlužníka ležely osoby, které k tomu najal → mladí ležáci, staří žebráci)
  - v městském právu - stavuňk či stavování - zajištění osoby dlužníka či věci
- dále **ručení útokem na čest - lání pro dluhy** - když dlužník nezaplatil, rozhlášeno veřejně (lací listy) → člověk přišel o atributy svého stavu = ztrácí způsobilost k právním úkonům, po zaplacení dlužník opět nabytí ctí a svých práv
- postupně i **ručení majetkem = zástava** - dána věc věřiteli, zpravidla nemovitost, kterou by případně získal
  - postupně nejčastější forma ručení za dluhy
  - původně to byla **zástava propadná** - bez ohledu na výši částky propadala celá nemovitost věřiteli
  - později **zástava prodejní** - zástava se v dražbě prodá, z částky se zaplatí dluh a zbytek dostane dlužník, lepší postavení pro dlužníka

- zastavené statky = „statky zápisné“
- **zástava s držbou** – možnost užívat výnosy ze zastavené věci
- **zástava bez držby** - opak
- **zástava umořovací** – výtěžek bude umořovat dluh, něco mezi s držbou a bez držby
- další formou ručení bylo **rukojemství** – v případě nezaplacení dluhu se věřitel obrací na dlužníka a pak na ručitele – ten případně ručí svým majetkem
  - zřizováno při zápůjčkách, pro zaplacení věna, u deliktů, pro ručení za spáchanou škodu apod.
- bylo zde ručení za vady věci – právní, faktické

Právo dědické

- před husitstvím nerozvinuto – platí **odúmrtní právo panovníka** (vyhrazeno právo ke statkům, jejichž držitel zemřel bez potomků nebo dědický nárok potomkům neuznán - dcery, manželka)
- později nárok všech nejbližších dědiců (od Statut Konrádových), k tomu vyžadován souhlas panovníka = mocný list
- odúmrť omezena nedíly
- zrušena 1497 (Vladislav II.- pro Čechy), 1587 (Rudolf II.- Morava)
- později se uplatňuje **intestátní posloupnost i testamenty** (ze zákona a ze závěti)
  - důvodem pro zánik zápisů s místem a zápisů bez místa
    - * instituce živá ještě za Všehrda
    - * fikce u ZD, kdy zůstavitel vystupuje jako dlužník, dědic jako věřitel
- **Právo městské**
  - pod vlivem práva římského
  - závět (kšaft) - písemná i ústní forma
  - nutno svědectví důvěryhodných osob
  - kšaftovat nemohli duševně choří, nedospělí (muži do 18ti, ženy do 15ti), děti dospělé v moci otce; němí a hlouší jen pokud uměli psát
  - poddaní se souhlasem vrchnosti
  - měšťané – testovací svoboda
    - * za určitých okolností možno vydědit (14 důvodů - např. zlé zacházení s rodiči, spáchání TČ, ...)
  - pozdější kšaft má přednost před kšaftem dřívějším
  - pokud kšaft není → **intestátní posloupnost**:
    - * descendentů přednost před ascendenty
    - * pak příbuzní ve vedlejší linii
    - * dcery i synové rovným dílem
    - * v případě vnuků jen takovým dílem, kolik by připadlo na jejich rodiče
    - * tyto zásady prakticky až do roku 1811 a ABGB

Iura regalia

- obsah ekonomický, panovník z nich má výnosy
- předmětem regálů těžba drahých kovů, ražba mincí, cla, odúmrť, stavba hradů, honitba, rybolov atd.
- regály lze propůjčit jako léno, zastavit, prodat

* Karel Malý: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*; * Marta Kadlecová a kol.: *Dějiny českého soukromého práva*; * + poznámky z přednášek a seminářů

1.13. Svobodná a nesvobodná držba nemovitostí v českém feudálním právu

- 1.12

Svobodné vlastnictví

- jedna z forem vlastnictví vedle např. instituce léna
- v pramenech označované jako „pravé a svobodné dědičné dědictví“ (svobodné dědiny, statky) → dědí se v rodině, nevrací panovníkovi ani nepodléhá lennímu právu

- výkon vlastnických oprávnění je neomezený - vlastník má **dispoziční právo** = statky může užívat, prodat, zastavit, porýdit o nich pro případ smrti
- na ochranu vlastnických práv se uplatňovalo právo trestní, majetkové i procesní

Vydržení

- právo stanoví dobu, po které někdo nabývá majetek → musí jej držet v dobré vůli, držba nesmí být právně napadena
- uplatňuje se **obecná vydržecí a promlčecí lhůta - tzv. zemská léta - 3 roky a 18 neděl**
  - vznik zřejmě kombinací zemědělského cyklu obdělávání půdy s trojnásobkem šestinedělní nejzazší lhůty k uplatnění púhonu u soudu
- vydržení i v právu městském
  - podmíněno oprávněnou drůbou v souladu s římským právem - „mala fidei possessor nunquam praescribit“ (neoprávněný držitel nikdy nevydrží)
  - vydržecí a promlčecí lhůta v městském právu 1 rok a 6 neděl

Nesvobodná drůba

- celý šlechtický statek vlastnictvím šlechty, která měla dispoziční právo
- dělení půdy na šlechtickém velkostatku:
  1. **dominikál (půda panská)**
    - obhospodařován pánem půdy v jeho vlastní režii
  2. **rustikál (půda selská)**
    - půda ve vlastnictví šlechty, ale v drůbě sedláků, kteří neměli dispoziční právo
    - sedláci měli vlastnické právo jen k části výtěžku své práce (po odevzdání povinných dávek) a k běžnému náradí a inventáři
    - s drůbou selské půdy spojena řada povinností - robota (na dominikálu), odevzdávání povinných dávek v naturálních a penězích

Právo poddaných k půdě (typy drůby)

1. **ius bohemicum** (ius slavicum; české, slovanské právo)
  - původní
  - sedlák mohl být z půdy vyhnán, držel ji do odvolání → menší jistota
  - sedláci do půdy nechtěli investovat
2. **ius theutonicum** (právo německé; **purkrecht**; emphyteusis; dědičný pacht)
  - vznik v souvislosti s kolonizací zvláště v 13. století
  - pán uzavíral se sedláky smlouvu (hamfešt - handfest) - pán se zavázal poskytnout drůbu za pravidelný poplatek dědičně na věčné časy
  - → **sedláci měli dědičnou nerušenou drůbu**, mohli investovat bez rizika a současně poddanské dávky byly rovnoměrně rozděleny podle velikost půdy - tzv. lánů
  - páni za uzavření smlouvy dostávali určitou hotovost od kolonistů nebo jejich důvěrníků, lokátorů, (arrha, laudemium, poddací nebo návod) i dále od sedláků (tzv. zákupná smlouva → sedláci mají zákupné právo)
  - lhůty na zaplacení těchto částek se odrazily i v názvech vsí - Lhoty
  - lokátoři získávali výhodu např. větší v ýměry půdy nebo jim byla dědičně svěřena funkce rychtáře - fojta
  - pro výhodnost tohoto typu drůby ji začaly uzavírat i čeští sedláci
  - od poddaných vyžadován **slib člověčenství (homagium)** - slib věrnosti a poslušnosti

* učebnice str. 128 - 131

1.14. Stát české koruny v době stavovské, jeho složení, orgány (1434-1620)

- po porážce husitství až do bitvy na Bílé hoře
- znovuupevnění feudalismu, reformace, náběhy k absolutismu i velkodušné pokusy o nastolení šlechtické volební monarchie

- vrchol právní kultury, velkolepá zákonodárná činnost
- též střety mezi stavy navzájem (šlechta x měšťané)
- **znovuupevnění feudalismu (1434 – 1500)** – šlechta ve spolupráci s městy usiluje o upevnění otřeseného feudálního řádu i státního aparátu
- **doba předbělohorská a počátky vzniku habsburského soustátí** – nástup Habsburků, budování správy, porážkou prvního protihabsburského povstání (1546-7) je posílena panovnická moc, vzniká řada významných zákonodárných projektů, české právníctví výrazně ovlivněno humanismem
- **stavovské povstání (1618-1620)** – vydána nová česká stavovská ústava, mění se struktura České koruny, viz. 1.20

Ekonomický, společenský a politický vývoj

- od porážky husitství do 1620 se rozvinul stavovský feudální stát
- charakteristický je **podíl stavů na výkonu správy, zákonodárství a soudnictví**
- **stavy** = jednotlivé vrstvy stavovské společnosti, uzavřené, podílely se na výkonu státní moci, nadány různou mírou politických práv (v Čechách tři, které tvoří politický národ)
  1. **panský** – vyšší šlechta
  2. **rytířský** – nižší šlechta
  3. **měšťanstvo** – obyvatelé svobodných měst
    - církevní feudalita – preláti v důsledku husitství vymizeli z právního života
    - jde o uzavřené společenské skupiny/vrstvy, rozlišovaly je rozsah politických práv a podíl na moci (to odpovídalo hospodářské moci jednotlivých stavů)
- právo zakotvuje výsady (privilegia) jednotlivých stavů i jejich významné vztahy (obsahem stavovského práva)
- základní společenská vrstva feudalismu - poddaní venkovští a obyvatelé poddanských měst nejsou stavem, neměli žádná politická práva
- stavovská forma státu vedla ke střetům mezi stavy a panovníkem → *jak silné jsou stavy, tak slabý je panovník a naopak*
- střet stavů s panovníkem – v každém vhodném okamžiku se **stavy snaží omezit panovnickou moc a naopak**
- určující pro vývoj ekonomiky stále šlechtický velkostatek, který od naturální výroby přechází ke zbožní – intenzivní zemědělská výroba, zakládání rybníků, chov ovcí
- podnikatelské snahy šlechty vedou ke střetům s městy – nerespektování městského monopolu
- vyhrotili se zejména při kodifikaci šlechtického práva v roce 1500

Mírový plán krále Jiřího z Poděbrad

- po porážce radikálních husitů
- do čela státu se po dlouhé době opět český panovník – Jiří z Poděbrad – heslo: „*spíše rozvahou a opatrností nežli zbraněmi*“
- myšlenky o nastolení míru mezi státy – Evropa zmítána vnitřními rozpory, úpadek papežské moci pokračuje stejně jako úpadek moci německého císaře + na jihovýchodě Evropy se objevují osmanští Turkové
- myšlenka vytvořit evropský **svaz národů**, mezinárodní organizaci, dbající o zachování míru (+ obrana proti Turkům), odstranění válek mezi národy, řešení mezinárodních sporů, užívání mírových prostředků a smířčích komisí
- svaz měl mít světský charakter a měl být tvořen ze samostatných suverénních států, které jsou si rovny a spolupracují, otevřeno každému dalšímu státu, který by se chtěl připojit
- na organizaci neměla mít vliv ani církev, ani německá říše (byly zdánlivě nadnárodní, ale ve skutečnosti omezovaly suverenitu evropských států a nutily jim svoji vůli)
- úprava vytváření vůle národů (hlasováním) a opatřování financí
- struktura: **shromáždění delegátů** (congregatio), **rada panovníků** (consilium), **mezinárodní rozhodčí soud, sekretariát**
- roku 1464 se plán stal předmětem jednání – pro byl polský král Kazimír i uherský král Matyáš. Cesta (16.5.1464) za francouzským králem Ludvíkem (měl získat titul prezidenta) byla neúspěšná – papežská kurie zamezila přijetí návrhu tím, že zasáhla prostřednictvím francouzských prelátů. Poselství dorazilo zpět jen se spojeneckou smlouvou o přátelství s Francií.
- Mírový návrh nalezl své naplnění až při založení OSN a UNESCO se k nim přihlásilo při 500.výročí vzniku návrhu

Organizace českého feudálního státu

- z husitských bojů vyšel stát jako **relativně centralizovaný**, s vybudovanou zemskou a v českých zemích i krajskou správou

- za Jiřího z Poděbrad upevněna státní administrativa, posílena autorita královské moci i mezinárodní prestiž, oslabená německá říše již neznamenal nebezpečí
- znovu bylo potvrzeno 1464 připojení Moravy, knížectví slezských, Horní a Dolní Lužice, upevněny i vztahy k tzv. německým zahraničním lénům (organizačním základem správy těchto zemí byla pověřena tamní šlechta)
- organizačním základem správy těchto zemí byly orgány, které vznikly zčásti již za feudální rozdrobenosti, ale ve stavovském státě nabývaly nové podoby → vliv na jejich fungování i kontrolu si přisvojila šlechta, panovník si pak zřizoval pro své vlastní politické cíle orgány zvláštní

Ústřední orgány

Panovník

- král v Čechách, markrabě na Moravě, lenní pán a kníže ve Slezsku, markrabě v Lužici
- vliv stavů se uplatňuje zejména při dosazování panovníka na trůn – vedle zásady dynastické, jejímž **principem je přijímání**, je tu i **princip volby krále**, kde se nepřihlíží k dynastickým nárokům
- sesazen byl v době husitské Zikmund, v roce 1619 odmítnut nárok Ferdinanda II., svobodnou volbou byl zvolen Jiří z Poděbrad, Ferdinand I., Friedrich Falcký ⇒ stavům nastupující králové potvrzovali jejich práva a často byli nuceni je rozšiřovat – **korunovační reversy** (při přijímání), **volební kapitulace** (při volbě)
- **pravomoci: moc vojenská**, vypovídal válku, uzavíral mír, svolával zemskou hotovost, šlechta byla nucena bránit zem proti zjevnému napadení státu, panovník nemohl zavazovat stát k jeho škodě, **soudní moc** měl omezenou – královský soud komorní a dvorský pod kontrolou stavů, královská moc se omezuje na předsedání soudu zemskému a právo udělovat milost (teprve **Ferdinand I. vytvořil apelační soud** a tím získal větší kontrolu nad výkonem městského soudnictví)
- **omezená i moc zákonodárná** – příslušela spíš stavovským sněmům, které svolával (od Ferdinanda I. bylo svolávání sněmů proti vůli nebo bez vědomí krále hrdelním zločinem), panovník měl právo zákonodárné iniciativy, propozice (královské návrhy) – projednávaly se přednostně, k platnosti usnesení nutný souhlas krále – vyslání zástupců krále (relátorů) k zápisu (vkladu, relaci) usnesení do zemských desek
- nezávislý byl formálně ve **správě regálů** – mohl vydávat majestáty a privilegia, nabývat práva i je propůjčovat – ovšem kontrola stavů (při ochraně mince a horního regálu)
- **lenní moc** krále uvnitř země byla neomezená, ve sféře lén zahraničních podléhala kontrole stavů a vyžadovala souhlas českého zemského sněmu
- **moc nad církvemi** – ochrana výkonu náboženství, dohled na dodržování kompaktát, schvalování konfesí, pronásledování a trestání kacířů, zavádění řádů
- **finanční moc** rovněž omezena – finanční důchody mu plynuly z královských měst, klášterů, cel, mýt, ungeltů, regálů, z odúmrťí – vybírání daní podléhalo souhlasu sněmu
- v případě korunovační a svateb nebylo souhlasu sněmu třeba
- **správní moc** panovníka závislá na vůli šlechty – v otázce obsazování úřadů, navíc úředníci byli jmenováni doživotně ⇒ byli na králi nezávislí
- král byl proto mnohdy považován za **prima inter pares** (první mezi rovnými) – zvláště za Vladislava II. (šlechta ke králi: *Ty jsi náš král a my jsme tvoji páni.*)
- v době nepřítomnosti krále se vyvinula praxe zastupování místodržiteli či královskými hejtmany, jejich pravomoc podrobně upravena 1528

Královská rada

- poradní orgán panovníka, původně zcela v rukou panstva, ve 14.století rozšířena i o zástupce vedlejších zemí, od 15.století i nižší šlechta
- ve stavovském období tvořena nejvyššími zemskými úředníky a přísedícími většího zemského soudu
- neměla pevně stanovená pravidla
- Ferdinand I. vytvořil vlastní tzv. **tajnou radu** – měla nahradit radu královskou, jež byla pod vlivem stavů

Královská kancelář

- jeden z nejdůležitějších orgánů České koruny do poloviny 18.století
- v předhusitském období šlo o expedici královských písemností (místo, kde se vyhotovovaly královské listy) – v čele stál pronotář či kancléř vybíraný z duchovních (zpravidla vyšehradský probošt)
- kancléř odpovídal za to, že se listiny vycházející z kanceláře shodovaly s vůlí krále
- ve stavovském období funkci nejvyššího kancléře království českého zastával představitel vyšší šlechty → nástroj k prosazení vlastní politiky a **kontroly panovníka**
- kancléř nyní odpovídal králi i stavům
- od Vladislava II. sídlili čeští králové často mimo zemi → byla zřízena tzv. **expositura české královské kanceláře** – vedená dvěma místokancléři, cestovali za hranice s králem
- styk se Slezskem a Lužicemi se děl pouze německy – obstarávala ho tzv. **německá expedice** české královské kanceláře, vedená německým místokancléřem
- úřad kancléře se stal jakýmsi „předsednictvem vlády“ – koordinoval složitý systém státní správy

- v době vlády Rudolfa II. se vžil název **Česká dvorská královská kancelář** – užíván od počátku 17.století až do roku 1749, kdy zanikl

Hejtmanství německých lén

- ve druhé polovině 15.století zřízen zvláštní úřad pro složitou správu zahraničních lén – v čele králem jmenovaný hejtman
- jurisdikce a korespondence týkající se lén
- dispozice s lény a jakékoli změny v podstatě držby však v pravomoci českého zemského sněmu

Královský mincmistr

- původně králův úředník spravující **mincovní regál** (právo krále razit mince) – kontrola jakosti, řízení oběhu, zákaz vývozu mince domácí a regulace dovozu zahraničních – k tomu vydány panovníkovy mincovní řády (Karla IV. Z 1378, Jiřího z Poděbrad z roku 1469)
- ve stavovském období zesílil vliv stavů na dosazování úřadu mincmistra – král jej může vybírat jen z příslušníků stavů
- dohlížel současně i na zachovávání horních zákonů a horního regálu → plnil i funkce soudní – soud od roku 1534 v Kutné Hoře

Soudy s celostátní působností

- tato část je rozpracována v otázce 1.17
- až do 16.století byla soudní organizace vedena pouze na úrovni zemí, při osobě krále však existovaly soudy s celostátní působností, byly i v době stavovské – soud komorní a dvorský
- **komorní soud**
  - vznikl koncem 14.století – jako snaha panovníka čelit ovládnutí ostatních soudů šlechtou
  - zasedal pravidelně v královské komoře
  - původně předsedal panovník – jeho působnost na všechny země Koruny
  - za Vladislava II. ztratil svou působnost ve vedlejších zemích a začal konkurovat zemskému soudu českému, kterému výhradně náleželo rozhodovat v záležitostech týkajících se svobodných šlechtických statků
  - soudil i spory proti královské výsosti (**crimen laese majestatis**)
  - jen před komorní soud se strany předvolávaly obesláním
  - od reformy Vladislava II. předsedal nejvyšší hofmistr – členy zpravidla 12 přísedících, z nich 8 pánů a 4 rytíři
- **dvorský soud**
  - rovněž celostátní působnost, do jeho kompetence **spory o léna** uvnitř státu a o odúmrť – 1497 se Vladislav II. vzdal odúmrtního práva
- **apelační soud**
  - vznikl v polovině 16.století jako další orgán s celostátní působností, **zřízen Ferdinandem I.** roku 1548 po porážce protihabsburského povstání
  - měl soustřeďovat **odvolání od všech soudů** – to se pro odpor šlechty nepodařilo prosadit ⇒ odvolání především od soudů městských, nebo od soudů stavovských ze Slezska a Lužice
  - první byrokratický soud v českých zemích – základ příští soudní výstavby trojinstančního systému v období absolutismu
  - členové jmenování a placení panovníkem (v čele prezident, členy 6 šlechticů, 4 doktoři práv a 4 zástupci měst)
  - sehrál významnou úlohu při sjednocování českého městského práva – při prosazování Koldínovy kodifikace, významně ovlivnil praxi městských soudů

Česká komora

- Ferdinand zřídil další orgán – rada komory královské – tzv. česká komora
- v čele prezident a 4 radové – všichni placeni králem
- úkol: organizovat jednotně **správu financí panovníka** bez ohledu na stavy a to pro celou Korunu
- navíc správa komorních statků, městského a církevního majetku, v jednotlivých zemích se ale přesto vyvinuly jednotlivé finanční zemské orgány → kontrolovala a dohlížela nad celým státem

Generální sněm

- **vrcholný, společný orgán** všech zemí českého státu – stavovský sněm nazývaný generální, aby se odlišil od sněmů jednotlivých zemí – objevil se už ve 13.století
- za Karla IV. se již schází pravidelně

- **svolován panovníkem**, scházely se buď tak, že zástupci zemských sněmů poslali své zástupce s instrukcemi nebo tak, že tito zástupci rozšířili český sněm a utvořili tak sněm generální – finanční náklady nesla vysílající země
- místem jednání zpravidla Praha
- předmětem jednání otázky nástupnictví na trůn, vzájemné státoprávní poměry jednotlivých zemí, mezinárodní smlouvy, otázky náboženské
- každá země jeden hlas, **ochrana proti majorizaci** – usnesení totiž zavazovalo jen ty země, které pro něj hlasovaly → platnosti nabývalo okamžitě, netřeba dodatečný souhlas zemských sněmů, pouze pokud by mělo obecný ráz
- slibný vývoj přerušil Ferdinand I. – snažil se využít tuto instituci pro své vlastní cíle – pro získání rychlého souhlasu stavů s finanční výpomocí panovníkovi k vedení permanentních válek proti Turkům
- nový vzestup myšlenky generálního sněmu přineslo až stavovské povstání 1618-1620

Inkolát

- *ius incolatum* – právo obyvatelské = feudální státní příslušnost šlechtických obyvatel jednotlivých zemí
- **oprávnění k nabývání svobodných statků** v jednotlivých zemích pro panstvo a rytíře a tím získání politických práv – právo účasti na zemském sněmu, právo zastávat úřady
- ovšem všichni šlechtici neměli k těmto právům stejný přístup – pouze čeští a moravští feudálové se mohli usazovat, kde chtěli, lužičtí, slezští se mohli bez podmínek usazovat na Moravě, v Čechách však jen se souhlasem zemského sněmu
- pro získání inkolátu cizincem – zvláštní právní režim – vždy souhlas českého zemského sněmu (pro Čechy), k přijetí do stavů i souhlas stavů, dosavadní tituly příchozího nepovyšovaly nad domácí šlechtice (právně nebyly uznávány), dále zvláštní závazek – revers, že uchazeč nemá jiné povinnosti vůči jinému pánovi než českému králi a že se přizpůsobí českému právnímu řádu i králi → tento režim i při zakupování statků cizince v Čechách

Královská prokuratura

- od 15. století v Čechách – významný královský úřad, podobně jako v ostatních zemích
- původ v Římě – kde se z prokurátorů zastupujících jednotlivé strany vyvinuli státní úředníci zastupující stát
- rozvinula se až po husitství, vznik souvisí se snahou upevnit rozvrácený královský majetek i požadovat statky neoprávněně šlechtou nabyté, vymáhat placení důchodů náležejících králi
- jedním z prokurátorů např. Albrecht Rendl z Oušavy - spoluautor VZZ
- úřad nabyl na důležitosti **až po příchodu Habsburků**, na Moravě vykonával pravomoc prokurátora královský podkomoří a až od poloviny 16. století byl na Moravě zřízen úřad prokurátora, pod jehož pravomoc patřilo i Opavsko
- byl podřízen úřadu české komory
- byl také radou komory, podával prostřednictvím komory zprávy o své činnosti panovníkovi – byl mu současně podřízen a dle jeho příkazů jednal
- již od počátku existence úřadu zasedal královský prokurátor i v královské radě, v soudu zemském i komorním
- **povinnost střežit zájmy Koruny i panovníka** v soudním řízení a oznamovat případy, kdy se někdo dotkl panovníkova jména (*crimen lese majestatis*), hájit majetkové zájmy krále a státních financí před soudy, vymáhat placení pokut, evidence královských odúmrtních nároků a jejich vymáhání
- povinnost zastupovat kláštery, duchovní a svobodníky v právních sporech, vést exekuce na dlužné částky náležející státní pokladně

Organizace zemí

- jednotlivé země (a mezi nimi stát České koruny) žily svým vlastním právním životem, správa v mnoha ohledech svrchovaná, meze stanoveny jen existencí společného státu
- vše, co nepatřilo do kompetence ústředních orgánů, patřilo zemské správě – i výkon soudnictví a platnost práva
- stavovství centralizovalo správu zemí

Sněmy Zemské a Krajské

- vrchol stavovské správy: každá země – svůj **zemský sněm** se svými stavy → závislé na složení stavovské zemské obce
  - * v Čechách: páni, rytíři, měšťané; na Moravě: páni, preláti, rytíři, měšťané, totéž v Horní Lužici
  - * ve Slezsku – vytváří se vedle sněmů jednotlivých knížectví i ústřední slezský sněm ve Vratislavi (tři kurie: v první knížata a privilegovaní páni, ve druhé šlechta a duchovenstvo zemí a měšťané vratislavští, ve třetí města ze zemí bez knížete)
- českému sněmu předsedal král (nebo nejvyšší purkrabí), moravskému zemský hejtman, slezskému vrchní slezský hejtman a sněmům lužickým fojt

- největší váhu český zemský sněm – střežil územní celistvost státu, volil panovníka → svolával ho král, výjimečně i zemští úředníci nebo zemský hejtman
- 1547 – Ferdinand I. prohlásil svolávání sněmu bez panovníkovy vůle za zločin – urážka královské důstojnosti → trest smrti, konfiskace jmění a ztráta cti
- v době stavovské se ustálila **pravidla jednání**
  - * zahajoval panovník a ukončoval, jinak se ho moc neúčastnil
  - * **stavy jednaly odděleně** v jednotlivých kuriích a volily si své předsedy – v kurii rozhodovala většina, hlasy se však spíše vážily podle majetku či důležitosti hlasujících
  - * k přijetí platného sněmovního usnesení – **jednomyslný souhlas všech stavů** – řada výjimek (např. Vladislavské zřízení zemské prosazeno i přes odpor měst)
  - * sněm jednal o návrzích krále (přednostně) – o královských propozicích nebo o návrzích stavů – o obecných artykulích nebo o návrzích jednotlivců – zvláštní artykuly
  - * k platnosti sněmovního usnesení – **výslovný souhlas panovníka** (sankce) → vysílání královských relátorů (šlechtici vybraní panovníkem) – zápis usnesení do ZD
  - * sněmovní usnesení publikována tiskem od 16.století, nebylo to ale podmínkou platnosti (tak tomu bylo v Uhrách) – v Čechách stačil zápis do ZD, ty měly povahu veřejných právních knih – předpokládala se veřejná známost zápisu

• **pravomoci**

- * povolovat zemské berně (stanovit výši daní, ke kterým se zavazovali šlechtici či královská města)
- * právo dávat souhlas ke svolávání zemské hotovosti
- * moc zákonodárná (její usnesení nejdůležitějším pramenem práva zvláště v 16.století)
- * moc správní (úprava náboženských otázek, přijímání cizinců, úprava mincovních a horních poměrů)

• v Čechách se vyvinuly i **sněmy krajské** – výrazně samosprávný charakter (všechny tři stavy)

- před 1526 je svolávali zemští úředníci nebo i sami krajsí hejtmané, od nástupu Habsburků bylo přísně zakázáno svolávání sněmů bez souhlasu panovníka, od 1549 byla takováto činnost považována za zločin urážky královského majestátu
- **kompetence:** krajská správa, bezpečnost, opora zemského sněmu – zde zveřejňována usnesení zemského sněmu, zde usnášeny tzv. obecné artykule sloužící pro základ jednání na zemském sněmu, zde voleni delegáti nižší šlechty a měst na zemské sněmy → zárodky zastupitelské správy šlechtické
- vývoj přerušen za vlády Ferdinanda I. → svolávány jen zřídka

• již v 17.století o nich nikdo nic nevěděl a ve šlechtickém právu platil jejich zákaz

Zemští úředníci

- **soustředili ve svých rukou skutečnou výkonnou moc** – jejich jmenování i kompetence ovlivněny vyšší i nižší šlechtou
- v Čechách v čele zemské správy **12 nejvyšších zemských úředníků** – představovali **ministry feudálního státu**
- pevná pravidla o jejich jmenování, přísaze, pravomoci a pořadí
- dohoda mezi šlechtou a Vladislavem II. v roce 1497 – panský stav 8 úřadů (prvních sedm + jeden purkrabí karlštejský), 4 pro rytíře, měšťané mohli zastávat jen úřad podkomořího, to za předpokladu že uchazečem byl měšťan Starého města pražského, povýšený do šlechtického stavu

1. **nejvyšší purkrabí** (hlava výkonného aparátu – velel zemské hotovosti, nejvyšší poprávce, vykonavatel i nositel policejní moci, v nepřítomnosti krále zasedal na zemském soudu, vedl soud purkrabský pro záležitosti sporů z dlužních úpisů), pomocníkem purkrabí hradu pražského, vojenský náčelník hradu a předseda soudu mezního, správce vězení na Hradě
2. **zemský hofmistr** (předseda komorního soudu)
3. **zemský maršálek** (jurisdikce v otázkách šlechtické cti v Čechách a na Moravě)
4. **nejvyšší komorník** (agenda zemského soudu)
5. **nejvyšší zemský sudí** (zemský soud větší)
6. **nejvyšší kancléř** (v čele české královské kanceláře)
7. **dvorský sudí** (předseda soudu dvorského, pro spory o odúmrtě a léna)
8. **nejvyšší písař** (agenda ZD)
9. **podkomoří** (agenda správy královských měst)
10. **DVA purkrabí karlštejsí** (dva úředníci spravující hrad, klenoty a archiv – vliv na kontrolu nad obsazováním trůnu)
11. **purkrabí kraje hradeckého** – předseda zvláštního soudu pro tuto oblast – obdoba pražského soudu purkrabského, soudil spory o dluhy mezi šlechtici navzájem a mezi šlechtici a měšťany

- menší úředníci tvořili od 14.století vlastní kolegium – zasedali na menším soudu zemském a věnovali se agendě ZD
- úřady měly **samosprávný charakter** – neplacení, příjmy z výnosu úřadu (poplatky za jednotlivé úřední výkony, nejvýnosnější Karlštejn), slib věrnosti a poslušnosti králi i stavům
- nejvyšší úřady svěřovány šlechticům **prakticky na doživotí**, nebo dokud se ho nezřekli, král je nemohl odvolat, pokus domoci se úřadu za života jeho držitele trestán smrtí
- útok na jejich bezpečnost, osobu, pověst v souvislosti s úřadem stíhán smrtí
- na Moravě probíhal proces splývání úředníků olomouckých a brněnských – písař (spojen již ve 14.století), komorník a sudí
- sbor moravských úředníků – 6 členů: český maršálek, komorník a sudí (pán), hofrychtář, podkomoří a písař (rytíř), moravský hejtman byl sám
- vláda ve Slezsku – tzv. ústřední zemská vláda – v čele vrchní zemský hejtman – vždy jeden ze slezských knížat

Správa krajská

- po husitství prošla změnami, ale husitští **krajští hejtmané** se udrželi i po porážce husitství – ještě za Zikmunda drželi vládu v krajích
- nástupce Albrecht jmenoval krajské hejtmany z pánů a rytířů, aby posílil svoji moc
- 1440 - 1453 – na krajské správě spočívala mocenská rovnováha země
- šlechtičtí obyvatelé zavazováni státní moci k poslušnosti pomocí právního řádu – zvláštními dohodami – tzv. landfrýdy
- svazy, jednoty krajů – Hradecko, Chrudimsko, Čáslavsko, Kouřimsko (odtud vzešla moc Jiřího z Poděbrad)
- hejtmané podle podmínek 1-2; pravomoc vojenská, výkon funkcí policejních a trestání zločinců, za vlády Jiřího z Poděbrad jako velitelé krajské hotovosti
- následně obnova úřadů starých **poprávců** – v souvislosti s obnovením ústřední královské moci, až vláda Vladislava II. oslabilo dědičné pozice poprávců → 1473-1480 v čele krajů *opět hejtmané*, pak je *opět nahradili poprávci*, kteří definitivně mizí 1499 – dohoda mezi stavy a králem v Bratislavě – tzv. **Prešpurské zůstání** → definitivně upevněna moc krajských hejtmánů
- v každém kraji jmenování 2 – zpravidla 1 katolík, 1 kališník – jeden pán, jeden rytíř
- 1517 – sněmem přijat hejtmanský řád – stanovil práva a povinnosti hejtmánů v oblasti krajské policie
- neměli už moc soudní, měli však rozsáhlou moc správní – výkon krajské policie
- velení šlechtické krajské domobraně ale patřilo tzv. vojenským krajským hejtmánům – 1547 je zrušil Ferdinand I.

Správa městská

- nejvíce v husitství získala královská města – hospodářsky, politicky i vojensky
- městům ve stavovském období trvale přiznána stavovská oprávnění – politická práva, města ale byla nucena bojovat se šlechtou
- rozmach městské samosprávy – prakticky nezávislá na státní moci
- na počátku 16.století v Čechách – 30 měst královských a 9 věnných
- měšťané svobodní, město vystupuje jako právnická osoba
- uvnitř rozlišení na měšťany usedlé a neusedlé, mezi měšťany a ostatním obyvatelstvem → hluboká sociální diferenciacie – z účasti na správě vyloučení zejména chudí
- právně zcela diskvalifikováni „lidé lehkovážní a neužiteční“ – jejich právní způsobilost značně omezena (např. rasové, biřící, piščí, tuláci)
- měšťané měli právo přijímat do městského stavu nové příslušníky – uchazeč musel prokázat, že pochází z řádného manželství, musel zaplatit „příjemný“ plat, někdo z měšťanů se za něj musel zaručit, že bude plnit své povinnosti – vojenská služba, strážní služba, platy, dodržování policejních předpisů
- **vedoucí postavení Staré Město Pražské** – Praha tehdy složena z několika samostatných měst – SMP, NMP, Menší Město (Malá Strana), Hradčany – podléhaly úřadu purkrabího Hradu pražského a Vyšehrad – poddanské městečko, jež patřilo vyšehradské kapitule
- základní rysy zůstaly obdobné jako v době předhusitské
- zvláštní postavení ve správě má **městský písař** – představitel městské kanceláře a výkonný úředník městské rady (na Starém Městě titul kancléř)
- **městská rada** v čele městské správy – odstupující rada dala panovníkovi návrh na jmenování nové, členství v radě pro bohaté, základní protiklad národnostní (česko-německý) už zmizel
- **velká obec** = všelidové shromáždění města začíná ztrácet na významu – objevuje se jen občas jako rys nespokojenosti
- zlomem je porážka českého stavovského povstání v roce 1547 – Ferdinand I. se vypořádal s městy
  - konfiskace majetků měst – musela zaplatit do královské pokladny značné pokuty, vydat svá privilegia a král rozhodl, která si ponechají, nové daně
  - znovuzavedení úřadu **královského rychtáře** (ve třech pražských městech královští hejtmané) – hájil ve městech zájmy panovníka

- jmenování městských rad nyní bez podílu obyvatelstva
- jen tři věrná města (Plzeň, Ústí a Budějovice) – byla těchto opatření ušetřena
- později byla opatření zmírňována, ale úřad královského rychtáře zůstal

Správa vrchnostenská

- nejnižší správní jednotkou jsou panství, jen nevýznamné záležitosti ponechány vesnické samosprávě (systém panství a feudálních pozemkových vrchností se vyvíjí do pozdně feudální formy)
- střediskem výkonu vrchnostenské správy šlechtické hrady a tvrze → úředníci šlechty
- na církevních panstvích **purkrabí, hejtmáné či regenti** – vedli správu panství; vykonávali soudnictví nad poddanými; starali se o vybírání dávek a berní; dbali o vojenské a policejní záležitosti
- ve vesnicích dosazovali **konšely a soudce**; vedli registra – zapisovaly se především převody majetkové
- řídili se zvláštními instrukcemi – vydávala je vrchnost – předpisy hospodářské i trestněprávní povahy
- pro poddané byly šlechtou vydávány selské řády – tvořily základ právního života poddaných – obsahovaly pravidla pro chování poddaných mezi sebou navzájem i vůči vrchnosti
- v čele správy poddanských vsí stál soudce – **rychtář, či fojt a výbor konšelů nebo kmetů** – jejich počet kolísal od 2 do 12 dle velikosti vsí
- jmenování a odvolání záležitostí vrchnosti – selská samospráva byla téměř zlikvidována
- účel: poslušnost poddaných, dozor nad vybíráním dávek a plněním roboty → zde mohl pomoci i státní aparát: zásah krajského hejtmána (pokyn dávala královská dvorská kancelář) nebo vojenská hotovost celého kraje, smyslem uvěznění vzbuřenců a vynucení slibu poslušnosti (po jeho složení propuštění zpět na panství)

* státnicové otázky z Václavobru kontrolované s učebnicí (str.55-79); * organizace sem nejspíš nepatří, ale pro jistotu jsme ji uvedl; * pokud někoho napadá jak to zestručnit, má možnost;

1.15. Vznik rakouského soustátí a jeho společné orgány za absolutismu

Doba stavovská

- řada příčin mezinárodních i vnitrostátních vedly ke vzniku habsburského soustátí, které se postupem času stalo nejmocnější říší střední Evropy a zaniklo až v roce 1918
- r. **1526** - vznik Habsburské monarchie (země Koruny české, země rakouské a uherské)
  - bitva u Moháče (1526) - vymření Jagellonců po meči (Ludvík Jagellonský)
  - otázka volby nového českého krále - českými stavy zvolen Ferdinand I. Habsburský (manžel Anny Jagellonské – sestra Ludvíka, vládl do roku 1564) - zároveň arcikníže a vévoda v Rakouských zemích a král Uherský
  - pod tlakem turecké hrozby jsou české země finančně zatěžovány; dochází k centralizaci a omezování stavů, germanizaci a rekatolizaci
- Ferdinand položil základy pro vytvoření společných správních orgánů celého soustátí
  - r. **1527** - nechal zřídit ústřední dvorské úřady (Vídeň) – vedle zemských (stavovských) – jejichž vývoj můžeme sledovat až do roku 1848
    - * nezávislost na zemských sněmech
    - * odbourávání stavovských výsad, byrokratizace státního aparátu
- Po konci Třicetileté války (1618 – 1648) nutná centralizační opatření, bez nichž by nebylo možné prosadit velmocenské zájmy říše ani ji trvale udržet.

Panovník

- nedotknutelný, neodpovědný, nesaditelný
- k prosazování jeho moci slouží rozvětvený byrokratický aparát a armáda

Tajná rada

- osobní poradní orgán panovníka
- opozice ke královské radě ovládané stavy
- předsedal jí panovník, v čele president
- 3-5 členů → řeší otázky zahraniční a vnitřní politiky
- růst významu za vlády Rudolfa II. – rozhodovala autoritativně sama
- podstatných změn doznala až v 17. století za vlády Leopolda I.

- zrušena za Marie Terezie → vytvoření **státní rady** (viz níže)

Dvorská komora

- poradní orgán ve věcech finančních, jejich správa
- v čele šacmistr (superintendent) + 4 radové
- ústředí kontrola panovníkových financí → zemské komory podřízeny
- instrukce pro ni byla vydána až r. 1537
- postupem doby si zajistila dohled i nad činností české a uherské koruny

Dvorská rada vojenská

- zřízena r. 1556 jako další poradní orgán panovníka
- péče o vojenské sbory a válečné prostředky (verbování, zásobování, péče o výzbroj a výstroj, péče o zbrojnice a pevnosti)
- 5 členů, zasedá denně
- do r. 1848 → **ministerstvo války**

Správa a organizace za stavovského povstání

- 1.20

Absolutismus a ústřední orgány

- Nastolení absolutistického režimu zpočátku nic nezměnilo na suverenitě českého státu. Stát České koruny byl využíván pro mezinárodní politiku Habsburků (kteří měli velmi blízko k císaři)
- upevnění panství Habsburků po konci 30ti leté války
- soustátí - složité, různorodost ekonomická, národnostní, různé nároky na vládu → nutnost centralizačních opatření
- Zvláštní postavení českého krále mezi říšskými kurfiřty bylo potvrzeno jen dvakrát (pro Ferdinanda II. a Ferdinanda III.).
- Až v r. 1708 se usnesením říšského sněmu potvrzuje readmisse českého volitelského hlasu → znovu se připouští zmocněnec českého krále k volbě v kurfiřtském kolegiu a k účasti v říšském soudu. Takto si Habsburkové zajistili své volení až do zániku říše r. 1806.

Absolutistický panovník

- základní osoba ústředního státního aparátu; zdánlivě stál nad společností (ve výkonu své moci byl nedotknutelný, neodpovědný a nesaditelný)
- základem jeho moci byl rozvětvený byrokratický aparát a armáda (hlavní nástroje k provádění vnitřní i zahraniční politiky)
- jen v určitých záležitostech, navíc leckdy jen formálně, **musel respektovat zájmy stavů**, z nichž právě čeští stavové přestali od Bílé hory vykonávat významnější vliv na politiku soustátí (ačkoli stát České koruny byl nesporně ekonomicky a strategicky nejvýznamější částí)
- přesto však panovník je **reprezentantem šlechty**, jejíž zájmy chrání a jehož byrokratický aparát mu k tomu má napomoci
- byrokracie byla ovšem zároveň i mohutnou společenskou silou, která měla vnitřní řád a zákonitost, nikdy však netvořila samostatnou třídu a byla vždy období feudálního absolutismu svázána s vrstvou feudálních vlastníků
- panovník se později občas dostával do rozporu s pozemkovými vlastníky → panovník za cenu reformy usiloval o udržení feudalismu
- ruku v ruce s centralizací postupovalo **odbourávání stavovských výsad a byrokratizace**
- tento proces měl počátky v 16. století a souvisí s vytvoření základů soustátí v r. 1526
- zakladatelem pozdější složité soustavy ústředních orgánů byl Ferdinand I.

Tajná rada

- její význam za absolutismu vzrostl - nebyla už poradním orgánem v zahraniční a vnitřní politice, ale rozhodovala autoritativně sama
- vedle dvorských funkcionářů do ní byli povoláváni i nejvyšší úředníci jednotlivých států monarchie
- v r. 1636 měla již 15 členů a dále rostla; početní růst přinášel i pokles jejího významu (za Leopolda I. měla až 60 členů a členství se stalo spíše poctou)
- proto namísto plenárních zasedání začaly rozhodovat jednotlivé komise (výbory), z nichž nejvýznamnější byla **stálá tajná konference** (název od r. 1669), která převzala funkce a oprávnění tajné rady (tento orgán byl čtyřčlenný)

- r.1709 byla rozdělena na **užší** a **širší konferenci** (první se skládala z 3-5 členů, druhá z 8-9 členů)
  - užší nadále řídila zahraniční agendu, širší spravovala vnitřní věci
- za Marie Terezie (vypjaté úsilí o centralizaci státních orgánů) mizí význam širší konference a zaniká užší konference → panovnice dál řídí záležitosti pomocí ministrů, či na poradách vedoucích jednotlivých úřadů

Domácí a dvorská státní kancelář

- od r. 1742 působí ve správy zahraničních záležitostí nový orgán, domácí a dvorská státní kancelář v čele s kancléřem
- vznikl z úřadu dvorského kancléře a výraz domácí označoval agendu ochrany zájmů „domu“, tedy habsburské dynastie
- domácí dvorské a státní kanceláři byl podřízen sbor diplomatických zástupců (4 velvyslanectví, 22 vyslaneckých úřadů a konzulátů)
- některé zahraniční záležitosti byly svěřeny jiným úřadům
- od r. 1749 funguje **tajný domácí dvorní a státní archiv**
- od r. 1757 tzv. **orientální akademie** - pro vzdělání úředníků působících ve službě v turecké říši a na konzulátech

Státní rada

- r. 1760 byla jako **ústřední orgán pro země české a rakouské** vytvořena státní rada (ze 3 ministrů, 3 státních radů a referendáře)
- tím se dostalo oběma celkům jednotného řízení v oblastech vnitřních záležitostí a byl dovršen proces centralizace habsburských zemí (mimo Uher)
- neměla přímou nařizovací pravomoc a omezovala se na činnost dřívější tajné rady a prováděla i kontrolu činnosti dalších správních orgánů
- byla **reformována** až r. 1801, kdy namísto ní bylo zřízeno **státní konferenční ministerstvo**, které ve svých departmentech soustřeďovalo správu vnitřní i zahraniční, otázky vojenské
- po nezdaru tohoto organizačního pokusu byla v r. 1808 znovu **obnovena** činnost **státní rady**, která zanikla až r. 1848

Správa státu České koruny

- stát České Koruny nepřestal rokem 1620 existovat
- porážka stavovství a výhra Ferdinanda II. ale zcela zásadně změnila poměr sil v domácí politice, a to ve prospěch panovníka - to se projevuje v potlačení stavovského charakteru státu
- ústřední správa a řízení státu bylo vedeno nadále z Vídně (natrvalo až do roku 1918), kam Habsburkové přenesli své sídlo i centrum vlády

Česká dvorská kancelář

- vedle řady ústředních orgánů zbyla vedle osoby panovníka pouze Česká dvorská kancelář, která byla r. 1624 přesunuta natrvalo do Vídně → ztratila svůj stavovský charakter a byla pokládána za nejdůležitější úřad českého státu (OZZ jí přiřklo i soudní pravomoc) → vzniklo tak ministerstvo pro země České Koruny, kterému byly podřízeny všechny orgány zemské v Čechách, na Moravě i ve Slezsku; funguje také i jako nejvyšší revizní orgán
- r. 1719 byla Česká dvorská kancelář **rozdělena na dva senáty**, jeden se zabýval záležitostmi **soudními** a druhý **politickými (správními)**, Marie Terezie však r. 1749 v centralizační snaze zrušila jak českou, tak i rakouskou dvorskou kancelář a omezila pravomoc dvorské komory
- na místo těchto úřadů vzniklo **Directorium in publico - politicis et cameralibus**, zkráceně nazýváno **Directorium in internis** (ředitelství věcí vnitřních), pro otázky finanční a správní
- r. 1762 bylo **Directorium zreformováno**, dostalo nový název - **Spojená česko-rakouská dvorská kancelář** (Vereingte Hofstelle), činnost byla ale omezena jen na otázky politické správy → finanční správu vykonávala znovu **dvorská komora účetní**, která prováděla státní kontrolu hospodaření jednotlivých zemí
- jako nejvyšší soudní instance byl zřízen **Nejvyšší soudní úřad** (Oberste Justizstelle), který plnil funkci kasačního soudu a úřadu pro řízení soudnictví; původně měl i legislativní úkoly, ale ty mu odňal Josef II.
- **Královský prokurátor**
  - po roce 1620 tyto úkoly - ochrana katolictví, provádění protireformace
  - podřízen české dvorské kanceláři
  - dozor nad královskými městy
  - dohled nad dodržováním absolutistické zákonnosti
  - dohled nad užíváním šlechtických titulů, stíhání jejich neoprávněného užití
  - hájení zájmů panovníka

– zánik roku 1850

Správní orgány zemí KČ

- tyto informace jsou spíše navíc, kdyby se vás někdo ptal - jsou to totiž SAMOSTATNÉ orgány
- reformovány hned po nástupu absolutismu
- jmenování nových **místodržících** (oddáni králi)
  - vláda v jednotlivých zemích do rukou úředníků - orgány z doby stavovské připomínali již jen názvem
  - prvním místodržícím se stal nejvyšší purkrabí (současně předsedal zemskému soudu a zemskému sněmu)
  - další členové místodržitelského sboru → nejvyšší zemští úředníci
- 1748 - **Královská deputace**
  - předseda + 4 přísedící (na Moravě 2)
  - nejvyšší pravomoc v otázkách vojenských, daňových, finančních
  - postupně zrušeno místodržitelství, jeho pravomoci přešly na deputaci, ta změnila název na **Královská reprezentace s komorou** → v čele president jmenovaný panovníkem → 1763 přejmenována reprezentace na **Královské zemské gubernium** (v čele opět nejvyšší purkrabí, na Moravě zemský hejtman)
- **Zemský výbor** - stavové, omezený charakter, povolování berní (tato pravomoc zůstala stavům i po 1627)
  - vyjadřoval zájmy zemské šlechty
  - jakýsi zárodek parlamentního výboru
  - nepohodlný Josefu II., zrušen, znovuobnoven po jeho smrti

* Učebnice *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Karel Malý a kol., 3. přepracované vydání, str. 82 - 85, 163 - 170; * zápisky z přednášky od prof. Malého; * otázky na starý státnice od žužu (na vakobobry vloženo: 04 říjen 2007); * + další důležitější materiály z vakobobry

1.16. Právní tituly nástupnictví na český královský trůn do roku 1627

- **raně feudální stát** (do poloviny 11.stol.)
  - * kníže - nárok vlády v celé zemi, kterou jeho rod považuje za své vlastnictví
  - * představa, že kníže by měl být **nastolen** z vůle ostatních příslušníků rodu (vychází ještě z předstátní společnosti)
    - tradiční nastolovací obřady, kterými je kníže teprve velmoži a ostatním svobodným obyvatelstvem uznán za panovníka → počátek vlivu feudálů na obsazování trůnu i povahu české knížecí moci, jejíž vznik i existence je nezávislá na vlivech zahraničí
- **rozvinutý feudalismus** (11.stol - konec 14.stol)
  - * od 11.století spory o nástupnictví na pražský knížecí stolec mezi příslušníky vládnoucí dynastie (ohrožovalo to stabilitu státu)
  - * **zásada stařešnictví/seniorátu** – *Břetislavův zákon o seniorátu z roku 1055* – vlády se ujímal nejstarší příslušník rodu → nejstarší Přemyslovec
  - * postupně přeměna (především díky vymírání vedlejších přemyslovských větví) v **princip primogenitury** (prvorozenství) + právo volit panovníka v případě vymření dynastie
  - * Vratislav II. (1085, pro svou osobu) a Vladislav II. (1158, nástupcům právo užívat titul odpíráno římskými císaři) → první panovníci s titulem král
  - * 1212 Fridrich II. dal *Zlatou bulu sicilskou* Přemyslu Otakarovi I.
    - Přemysl Otakar I. získal již roku 1198 královský titul a s ním i dědičný nárok, potvrzen byl však až později právě ZBS
    - král je císařem ve své zemi, právo domácí volby panovníka, dědičný titul krále pro české panovníky, právo investitury biskupů, zásadní jednota a nedělitelnost státu
    - až do roku 1226 mohl být nástupcem pouze syn, pak pragmatická sankce - i žena
  - * *ordonance Jana Lucemburského 1341 + majestát Karla IV. 1348* – pro mužské potomky stanovena **zásada primogenitury**, v případě vymření po meči i po přeslici (vymřely i ženy), **šlechta mohla volit nového**
    - Karel IV. chtěl zpětně pojistit své nástupnictví na trůn, představit se jako legitimní potomek domácí dynastie (po matce Elišce)
    - nárok na trůn neprovdaných dcer zemřelého panovníka pro případ, že by nezanechal synů převzato zřejmě z obyčejového práva majetkového

- volba především v případě Jiřího z Poděbrad, Vladislava II, Ferdinanda I, Fridricha Falckého
- Ferdinand I. zvolen též díky slibům, které však nebyly příliš dodržovány
- Fridrich Falcký byl zvolen všemi zeměmi, čeští pánové však měli dva hlasy
- *Zlatá bula Karla IV (1356)* - potvrzení Zlaté buly sicilské - výslovné uznání vnitřní/mezinárodní suverenity a nezávislosti českého státu
- **husitství** (první polovina 15.století)
  - * v období husitství vládli kolektivní orgány šlechticů a měšťanů nebo zemští správci, oficiálně však pokračoval na trůn Zikmund Lucemburský (korunovaný 1420, fakticky králem od roku 1436)
- **období stavovského státu** (1434 - 1620)
  - * dva principy dosazení na trůn: **přijímání** (dle zásady dynastické, panovník skládá korunovační revers) X **volba** (nepřihlíží k dynastickým nárokům, volební kapitulace)
- **absolutismus**
  - * po roce 1627 → Obnovené zřízení zemské
    - článek o **dědičné sukcesi (nástupnictví)** v království českém
    - trůn byl učiněn prostě dědičným v rodě habsburském - zrušení práva stavů volit krále, či ho přijímat, pokud nastupoval z vládnoucí dynastie

* *Čech do 1945, str. 29, 36-38, 157*

1.17. Soudní soustava za stavovského státu

- organizace soudnictví v českém stavovském státě byla velice složitá a pestrá
- odpovídalo to skutečnosti, že se stále zachovávaly principy personalitního práva podle příslušnosti k jednotlivým stavovským skupinám a sociálním vrstvám → ty se řídily dle vlastního práva a příslušely k vlastním soudům
- časté konflikty mezi příslušníky stavovských skupin navzájem a mezi nimi a poddanými vedly k tomu, že se soudy musely vyrovnávat s kolizí jejich práv a řešit spory, v nichž vystupují sporné strany (např. šlechtic X poddaný) → základním právním předpisem pro takové situace se stala Smlouva Svatováclavská, která byla připojena k VZZ roku 1517

Soudy šlechtické

• VĚTŠÍ ZEMSKÝ SOUD

- nejvýznamnější soud pro pro šlechtu
- zasedá na Pražském hradě, předsedá mu panovník (v nepřítomnosti nejvyšší purkrabí)
- jednání řídí zemský sudí
- zasedají nejvyšší zemští úředníci + přísedící – 12 pánů a 8 rytířů
- výlučný soud pro svobodné šlechtické statky, majetek (spory nad 10 kop českých grošů) a trestní záležitosti (např. vraždy šlechticů)
- vyšší stavy – šlechtici (výjimečně měšťané)
- do roku 1627 od něj nebylo odvolání (první a poslední instance)
- ve sporech majetkových možno soudit i krále
- obecnými nálezy vytvářel právní normy
- na Moravě – předsedá moravský zemský hejtman, zasedají zemští úředníci + 14 pánů a 6 rytířů
- konkurovaly si s Komorním soudem

• SOUD KOMORNÍ

- pravidelně zasedá v královské komoře, celostátní působnost, snaha čelit ovládnutí ostatních soudů šlechtou
- konkuruje si s větším soudem zemským, vznikl koncem 14. století
- nejprve předsedal panovník a soud zahrnoval země České Koruny; od reformy Vladislava II. předsedá nejvyšší hofmistr a soud ztrácí působnost ve vedlejších zemích a na Moravě a začal konkurovat VZS českému
- přísedící – 8 pánů a 4 rytíři
- řeší všechny spory, kromě svobodných šlechtických statků (ty patří obligatorně VZS)

- v 16. století se někdy zabýval politickými delikty (crimen laese majestatis)
- pouze před tento soud – obeslání; strany se sročovaly
- **MENŠÍ ZEMSKÝ SOUD**
  - zasedali menší zemští úředníci (purkrabí hradu pražského, místokomorník, místosudí, menší písař, zástupce královny, zástupce královského podkomořího)
  - u úřadu zemských desek
  - majetkové spory pod 10 kop bez lotu (lot = 8g stříbra)
  - zasedá pravidelně
- **DVORSKÝ SOUD**
  - celostátní působnost
  - lenní a odúmrtí spory (odúmrtí se Vladislav II. pro sebe i následující panovníky vzdává roku 1497 – odpadá tato agenda)
  - předsedá dvorský sudí, obsazuje soud
- **PURKRABSKÝ SOUD**
  - Pražský hrad, Hradec Králové
  - spory z dlužních úpisů a smluv
  - předsedá purkrabí
  - zasedá 6 rytířů
  - žalující stranou nemusí být jen příslušníci stavů, ale i židé
- **SOUD MEZNÍ**
  - purkrabí Pražského hradu, 2 přísedící z nižší šlechty a 12 šlechticů z místa (nebo okolí) sporu
  - do 17. století ordálová přísaha svědků v jámě
  - od roku 1600 procesní pravidla – Jakub Menšíka z Menštejna „O mezích, hranicích, soudu a rozepří mezní“ - doplněk VZZ
  - i měšťané
  - zasedal na místě sporu, soud výjezdní
  - spory o hranici pozemku
- **SOUD ČESKÉHO ZEMSKÉHO MARŠÁLKA**
  - spory o poslušnost rodů, přednost (starobylost) rodů a otázky šlechtické cti

Soudy měšťanské

- **SOUDY MĚSTSKÉ**
  - v každém městě
  - rychtáři řeší drobnější spory policejní a pořádkové povahy
  - závažnější spory - soud městské rady (konšelů)
  - Praha → Staré Město
    - * desetipanský soud – dlužní úpisy, majetkové spory do 100 kop
    - * šestipanský soud – spory ve správě obecního jmění
  - osobně přísluší obyvatelé města (v některých případech i šlechtici – rozhoduje místo činu, postavení pachatele, postavení oběti. . .)
  - městské právo ovlivňováno právem římským a kanonickým
  - od roku 1548 pod vlivem Apelačního soudu (II. instancí)
- **SOUD APELAČNÍ**
  - zřízen Ferdinandem I. roku 1548, původní záměr odvolání od všech soudů – odpor šlechty
  - odvolání od městských soudů (nejprve jen českých) a dalších soudů, kde bylo možné odvolání (stavovské soudy Slezska a Lužic)
  - 1. byrokratický soud s celostátní působností
  - základ budoucí trojinstančnosti v absolutismu
  - v čele prezident, přísedá 6 šlechticů, 4 doktoři práv (1. soudci, kteří museli být profesionálové), 4 zástupci měst → jmenování, placení panovníkem, řídili se jeho instrukcemi
  - členové jmenování a placení panovníkem, řídili se jeho instrukcemi
  - čelil nedostatkům městské justice
  - významná role při sjednocování městského práva, prosazoval Koldínovy kodifikace, výrazně ovlivnil praxi městských soudů

Další soudy

• CÍRKEVNÍ SOUDY

- v jejich kompetenci nejen osoby duchovní a poddaní církevní vrchnosti, ale i další obyvatelstvo
- řeší manželské spory (nedodržení slibu manželství, neplatnost manželství, bigamie + rozvody u nekatolíků – řeší konzistore)

• SOUDY VÝROBNÍHO ODVĚTVÍ

- horní
  - * do 15. století Jihlava a Kutná Hora, poté pouze Kutná Hora
  - * konkurenci mu tvoří Soud Jáchymovského horního hejtmana
- viničné, mlynářské, plavecké

• CECHOVNÍ SOUD

- problematika nejen hospodářská, ale i případy pořádkové a policejní
- 2. instance od cechovních soudů – soudy městské

• SOUDY VRCHNOSTENSKÉ

- pro poddané
- vykonává pán panství nebo jeho úředníci
- na menších panstvích → soudy měst v okolí

• SOUDY HRANIČNÍ

- závažnější trestní případy poddaných
- svolávají vrchností se souhlasem krále (královské kanceláře)
- soudci z okolních měst, kat atd. – platil ten, kdo svolal
- jednorázové – pak se soudci rozešli

• ČESKÁ DVORSKÁ KRÁLOVSKÁ KANCELÁŘ

- od počátku 15. století zakázáno poddaným podávat žaloby k soudu proti vrchnosti, od 16. století – delikt zprotnění, vzpoury
- stížnost poddaných na vrchnost (svého pána)
- mohla ukládat tresty neposlušným poddaným i omezení šlechty

* Malý, K. a kol. autorů, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945 str. 64 – 65, 79 – 83*

1.18. Trestní právo za stavovského státu

- stavovský stát datujeme od konce husitství (15.století) do bitvy na Bílé hoře (1620)
- modernizace práva
- obyčej nabývá nový obsah, jsou transformovány z obyčejů v zájmu šlechty a státu, což se projevovalo v rozdílném hodnocení postavy pachatele podle jeho společenského postavení při výměře trestu, tak v hodnocení jednotlivých deliktů podle toho, co bylo objektem trestného útoku
- původně má trestní právo charakter práva soukromého (delikty chápány jako poškození soukromého zájmu)
- postupné překonávání soukromoprávního charakteru
  - nejprve pro delikty, kde se pachatel dotýká obecného zájmu (útok proti panovníkovi, vražda spáchaná před králem či soudem apod.)
- dochází k plnému rozvinutí trestního práva – vytvořeno mnoho nových norem, které reagovaly na nové sociální, ekonomické a politické poměry (zejména normy chránící feudální stát a feudální vlastnictví, církev, náboženství a právní řád)
- ve sféře ochrany života, zdraví a cti především starší normy
- stíhána služba šlechticů v nepřátelské zemi proti vlastní zemi
- zavedena obecná branná povinnost, ochrana území státu
- trestní ochrana důstojnosti a práv krále – crimen lese majestatis, trestní záruky jeho volby

- zemští úředníci chránění před kritikou s hrozbou smrti každému, kdo by je obvinil z protiprávního jednání a své obvinění nedokázal
- stíhání náboženských deliktů (komplikovaná situace – více církví –) delikty čarodějnictví, rouhání, kacírství)
- boj proti přežívající svémoci – mimosoudní násilné domáhání prosazení práv, některá méně nebezpečná jednání označena jako výtržnost (též i výzva k souboji – dříve ordál)
- ochrana nedotknutelnosti obydlí (stíháno násilné vtržení – výboj)
- obecná povinnost obyvatel napomáhat při stíhání pachatele (jinak spolupachatel)
  - zjevného zločince (psance) nesmí nikdo ukrývat ani chránit (ani král, pokud se uchýlí na královský hrad, může být zbavena šlechta závazkům proti králi a dobývat hrad)
- zakázáno veřejné nošení a užívání zbraně (z obav šlechty před ozbrojenými sedláky - 1524 sepsáno v Zřízení/Smlouvě o ručnicích, které se stalo součástí VZZ)

Delikty proti vlastnictví

- základem právní úpravy se stal **nález nad Daliborem z Kozojed z roku 1497** – ten přijal do své ochrany podané, kteří se vzbouřili proti svému pánovi a donutil jej, aby je propustil z poddanství → vyneseno trest smrti a zavedena norma, která má postihnout všechny, kteří by se chtěli zastávat poddaných, kteří by se pustili do vzpoury
- **Delikty**
  - Krádež a loupež - U loupeže není rozhodující násilí (tak jako dnes), ale veřejnost projevu při spáchání deliktu, trestem je šibenice (od 16. Století nejen proti dopadeným zlodějům, ale proti všem)
  - Moc - zabránění cizí nemovitosti násilím (a užívání jako vlastní)
  - Výboj - násilné vniknutí do cizí nemovitosti a její poškození
  - Pych (dříve nazáván hrdost) - porušení hranic pozemku - jednání, které brání výkonu vlastnických práv
  - Zhářství - bylo trestáno velmi přísně - upálením zaživa (a to i v případě pouhého úmyslu, který nebyl dokonán)
  - Faleš - podvod při prodeji nemovitostí
  - Povstání poddaných
  - Lichva - vymáhání nadměrných úroků tzv. sedláni, pokud byl větší úrok, než bylo zákonem stanovené → trest smrti

Delikty proti životu a zdraví

- **vražda** (mord, úmyslné) X **zabití** (neúmyslné)
  - trestnost usmrcení byla stále soukromou záležitostí, hledí se už ale na sociální aspekt
  - stětí, za úkladnou vraždu vláčení ulicemi a lámání kolem
  - možno vykonávat trest i na mrtvém → za sebevraždu
- až do 1627 přežitky krevní msty (možnost narovnání, projevuje se sociální aspekt)
- ublížení na zdraví, poranění, zbití, zmrzačení
  - právem stíháno, ale jen ze soukromé iniciativy (soukromoprávní spory – hlavním účelem je rozhodnutí o náhradě škody - výjimka pokud je spáchán před králem, trestáno ihned)
- urážky na cti, zhanění → pokud napadený neubrání svou čest a dobrou pověst, přinášely mu ztrátu právní způsobilosti

Delikty proti rodině

- bigamie, cizoložství, únos, znásilnění, smilstvo (pohl. styk s neprovdanou ženou), sodomie (pohl. styk se zvířetem nebo osobou stejného pohlaví)
- unesená nebo její otec měli právo zabít pachatele; otec nebo manžel mohl provinilou dceru nebo jeho manželku s milencem (přežitky soukromé msty)

Systém trestů

- **stavovské právo ho neznalo** – pokusil se ale o něj Koldín v městském právu → dělil jej na právem stanovené (poenae ordinariae) a uložené dle uvážení soudců (poenae extraordinariae)
- tresty v městském právu: ztráta cti, vypovězení, vězení (dočasné/doživotní), trest smrti a tresty peněžité

- převažuje odstrašující účel a smyslem je pomsta na pachateli
- výchovné působení trestu je v plenkách - odnětí svobody, nucené práce
- trest smrti velmi rozšířen – používány různé způsoby
  - za zhářství a čarodějnictví upálení (pro ženy zahrabání zaživa)
  - lámání kolem za násilné smilstvo
  - probodnutí srdce za usmrcení novorozence
- tělesné tresty - zmrzačující (utínání částí těla), mrskáni
- rozšiřuje se trest vězení (někdy i stanoven zákonem, často však na volné úvaze soudců)
- některé tresty měly zneuctující charakter – vystavení na pranýři, vypálení cejchu, zbavení cti, prohlášení za psance
- vypovězení z města/země/státu
- majetkové tresty – peněžité pokuty, konfiskace majetku ve prospěch panovníka (Rudolf II. se ho 1608 zřekl, po BH znovuobnoveno)

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945 (Karel Malý a kol. autorů) – str. 143-149; * vypracované otázky na státnice (autor neznámý); **

1.19. Proces v zemském soudě v době stavovské

Stručný vývoj z doby předchozí

- Pravidla řízení se vyvíjela na základě obyčejů, soudní praxe a zásahů panovníka (zřejmě od Břetislavových Dekret)
- Nejstarší české právo nerozlišovalo mezi spory (i procesy) ve věcech majetkových a trestních - trestný čin byl útok proti soukromé osobě, nikoliv proti společnosti → soukromoprávní charakter procesu se projevoval zejména v tom, že šlo o proces obžalovací a iniciativa zahájení musela vycházet od soukromé osoby (poškozeného či jeho blízkých)
- Charakteristické rysy z předhusitské doby – veřejnost, ústnost, zásada projednací, soukromá iniciativa stran, ordálové důkazní řízení (poslední zanikly v husitském hnutí, přísaha ve stavovském procesu ztratila svůj ordálový původ - ordály viz. 1.4)
- snaha odstranit protiprávní svémoc (mimosoudní vyřizování sporů pomocí násilí, např. krevní mstou)
- nepřipouští užití tortury (prostředek k vymáhání přiznání na obžalovaném za pomoci užití násilí)

Proces na zemském soudu v době stavovské =

- Navazoval na starší právní obyčeje a rysy
- **3 části**

1. Přípravné řízení

- začínalo **půhonom** - písemná formulace žalobního nároku, s nímž hodlal žalobce (původ) vystoupit proti žalovanému (pohnanému) na soudu
- Dále obsahoval jméno komorníka, který jej měl doručit (*aby se komorník ochránil před nařčením veřejnosti, že půhon nepředal, skládal po návratu přísahu a dokládal ji např. třískou z domovních dveří pohnaného – asi nedůležité, nicméně Malý o tom na semináři mluvil snad 10 minut, takže na zlepšení případného pošramocného dojmu to bude dobré;-)*), doručení bylo pro tehdejší proces velmi důležité, záleželo na něm dostavení se pohnaného k soudu, resp. procesní důsledky jeho nedostavení
- obsaženo bylo také datum soudu, ke kterému byl pohnaný poháněn
- V průběhu 16. Století byl půhon postupně vytlačován **obesláním** – úřední forma předvolání, předvolával zpravidla král (např. před soud komorní) – v Obnoveném zřízení zemském z r. 1627 je pohánění zakázáno

2. Líčení pře (přelíčení)

- Zemský soud zasedal původně třikrát, později čtyřikrát do roka o tzv. **suchých dnech** (*další vsuvka Malého – bylo to hlavně o církevních svátcích (Velikonoce, adventní dny, letniční dny, o sv. Jeronýmu 30. září - z toho důvodu, že lidé obecně v těchto dnech nepili a tak byla jistota strážlivého jednání ze strany soudců i ostatních ;-)*)
- Před vlastním soudem proběhlo tzv. **svědčení půhonu** – přečtení za přítomnosti stran (ještě v 15. st. za přítomnosti soudců)

- Strana, která se k soudu nedostavila (pokud se po třetím vyvolání neohlásila) dle **stanného práva** („stát“ na svém právu) spor prohrála – obžalovaný definitivně, žalobce jen spor, ale ne procesní nárok a tak mohl znovu pohánět
- stanné právo bylo to v té době jediný prostředek, jak strany donutit dostavit se k soudu
- **Důkazy** – zemské desky, listiny, svědectví, ohledání místa činu, přísaha
- Na závěr přelíčení svolal zemský sudí ostatní soudce **v potaz** (poradu), po něm byli dva přísedící vyzváni k vypracování **nálezu**, který byl po opravení stranám přečten a následně zapsán do **zemských desek**; o formulaci nálezu se rozhodovalo většinovým hlasováním, s tím, že názor a hlas krále nebo purkrabího měl přednost
- Proti nálezu zemského soudu **nebylo možné odvolání** (vyplývalo to z podstaty tohoto soudu)

3. Exekuce

- **výkon nálezu** – velmi složitá ve sporech majetkových, ale ani u sporů trestních nebyl nálezy vykonán ihned – čekalo se na iniciativu nebo rozhodnutí vítěze, zda bude trvat na trestu pro obžalovaného, či zda mu trest promine
- Exekuce na majetek se lišila podle toho, zda šlo o movitost (např. peníze) či nemovitost – bylo možno při neochotě nebo neschopnosti zaplacení dlužníka hojit se na jeho nemovitém majetku
- **Formy (stupně) exekuce**
  - (a) **Úmluva** – upomínka, vítěz pře vyzýval odsouzeného, aby plnil své povinnosti; musela být provedena do **3 let a 18 neděl** (tj. v zemských letech), jinak oprávněný svůj nárok **promlčel**
  - (b) **Zvod** – uvedení vítěze ve statek odsouzeného – nebylo to ale uvedení v držbu – **držitelem byl nadále odsouzený**
  - (c) **Obranný list** (jen při exekuci na vydání nemovitosti) – konečná fáze při exekuci na vydání statku, úřední výzva purkrabího, aby odsouzený vydal statek pod hrozbou trestu smrti za odporování právu; neuplatňoval se při exekuci na peníze
  - (d) **Panování** (trojnásobné, jalové) – po zvodu při exekuci peněžité částky; vítěz třikrát navštívil statek odsouzeného s komorníky (*od zemských desek*) a oznámil, že si vezme tolik obilí a dobytka, kolik bude třeba na pokrytí úroku ze sumy, kterou vysoudil
  - (e) **Odhádání** – úředně provedený odhad nemovitosti dlužníka za účelem zjištění jeho hodnoty v poměru k prosouzené částce, kterou dosud nezaplátil
  - (f) **Panování skutečné (vdědění)** – poslední exekuční stupeň; vítěz s pomocí komorníků shromáždil poddané, přijal slib poddanosti (člověčenství) a symbolicky spálil došek ze střechy stavení (doložil právo skutečného vlastníka – dělá si se statkem, co chce) – odpor panování byl také odpor právu (trest smrti)

* Učebnice *Dějiny českého a československého práva do roku 1945 od K. Malého a kolektivu (4. Vydání) na straně 115 a 118; * pár hlodů ze semináře Malého v ZS 2010*

1.20. České stavovské povstání a jeho státoprávní program

- stavovské povstání (1618-1620) = poslední období stavovské monarchie a zároveň první etapa třicetileté války
- povstání českých stavů proti panování Habsburků - spojily se v něm náboženské spory s mocenskými rozpory mezi stavy a králem
- střet **katolické Ligy** (církve a Habsburkové - katolicismus a absolutismus) a **protestantské Unie** (něm. protestantská knížata + šlechta + král. města)
- počátek 17.století je ve znamení vyostření rozporů mezi katolíky a protestanty
  - úspěchy protestantů - **Rudolfův majestát** o náboženské svobodě **1609** - svoboda pro protestantská vyznání sdružená pod českou konfesí
- počátek otevřeného nepřátelství = promyšlená polit. akce - **defenestrace** - vyhození místodržících Slavaty a Martinice z okna dvorské kanceláře (krále Matyáše vystřídal Ferdinand II.)
  - stavové začali reorganizovat správu: včele země nový výkonný a vládní orgán - 30tičlenné **direktorium** ze zástupců panstva, rytířstva i král. měst

Česká konfederace

- 31. červenec 1619 přijata generálním sněmem na Pražském hradě nová ústava Česká konfederace (jedna z prvních E moderních ústav)

- rozhodli se vytvořit stát na **protestantské** ideologii
- nové normy a nová organizace státu České koruny
- 100 článků upravující ústavní život českého státu, který byl označen jako tyto sjednocené země
- zrovnoprávňuje všechny země s Českým královstvím → volná konfederace se společnými institucemi - panovník, generální sněm, protestantství a voj. velením, českou dvorskou kancelář, úřad defenzorů
- **monarchomachistická koncepce**
  - proti absolutismu, zdůraznění priority stavů
  - spíše slabý panovník
  - stavové jsou oprávněni sesadit nevhodného krále, pokud bude porušovat stavovská práva (právo branného odporu)
  - panovník se změnil na voleného (volen generálním sněmem, čeští stavové měli dva hlasy, při rovnosti los), s odpovědností stavům - volební monarchie
  - král mohl nejvyšší úřady obsazovat jen se souhlasem šlechty
  - v srpnu generální sněm zbavil Ferdinanda II. trůnu a zvolil falckého kurfiřta Friedricha Falckého (přezdíván zimní král, pro krátkou působnost), obnovena byla taktéž stará správní soustava, včetně zemských úředníků
- založena na nadvládě protestantů, pod zvláštní ochranou jsou evangelíci, proti katolické církvi (vyžadují přísahu na konfederaci, a aby se odřekli toho, co ustanovil Tridentský koncil - že protestantům nemusí být splněn žádný závazek)
  - znevýhodněna katolická šlechta - neměla např. přístup k některým úřadům
- ze sboru defenzorů (obránců víry) se stal **Ústavní soud** (přezkum ústavnosti panovníkových rozhodnutí)
- ústava platila krátkou dobu - do porážky na Bílé hoře 1620
  - Ferdinand II. využil svého vítězství k upevnění moci a rozbití stavovského charakteru státu, správy a právního řádu

* Karel Malý a kolektiv autorů: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, str. 84-85; * *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, strana 118; * *přednášky*

1.21. Obnovené zřízení zemské, Novelly a Deklaratoria

Feudální absolutismus

- absolutismus = politický režim, ve kterém veškerá moc přechází na panovníka, který jí užívá v mezích, který si sám stanoví
- časové vymezení: **1620** (porážka stavovských vojsk na Bílé hoře) - **1848** (revoluce a konstituční monarchie)
- právní zakotvení = OZZ

Návrh zákoníku

- Ferdinand chtěl: upevnit katolickou víru (vypovězení českých bratří a kalvínů), spravedlnost (potrestat rebely), upevnit vojenskou moc (ovládnout stát), zlepšit finanční situaci (konfiskace majetku), upevnit dědičnost trůnu, zmenšit pravomoci stavů = rysy budoucí ústavy
- zrušen Rudolfův majestát náboženské svobody; 1621 poprava 27 představitelů politické opozice; 1623 výmazy ze zemských desek; rekatolismus; moc získali Jeziuité; zrušeny úřady purkrabí karlstějnských
- ustanovena rekodifikační komise - pouze jeden Čech (Albrecht z Valdštejna), vyhověla Ferdinandovým požadavkům
- **teorie o propadlých právech** - obyčej válečného práva → ve válce vítěz bere vše, poražený má pouze tolik, kolik mu nechá vítěz války → Češi se bojovali ve válce proti zákonnému panovníkovi, ztratili veškerá svá práva

Obnovené zřízení zemské dědičného našeho království českého

- prohlášen uvozovacím patentem Ferdinanda II. dne 10.5.1627 na zákon, na Moravě 1628 (text analogický k českému), podruhé vydáno 1640 ve Vídni (přidány Novelly a Deklaratoria), potřetí 1753 v Praze
- naposledy bylo OZZ vydáno jako pramen právněhistorický v Jirečkově edici pod názvem *Codex Iuris bohemicum* roku 1888 → ještě v té době byla některá jeho ustanovení platná
- všechna vydání mají jako doplněk *Smlouvu Svatováclavskou a Smlouvu o hory a kovy* (doplňky k Vladislavskému zřízení zemskému)

- místo stavovství byl uzákoněn absolutismus
- vytištěn německy, nesmělo vyjít česky (pravděpodobně s cílem podpořit germanizační tendence a znemožnit široké veřejnosti přístup k zákoníku)

Změny které OZZ přineslo

- změny které zákoník přinesl, byly zásadního rázu → právo státní, soudnictví, správa, právo majetkové i trestní
- **panovník - dědičná sukcese** království českého - trůn je prostě dědičný, automaticky nastupuje Habsburk (bez volby/přijetí stavu); výhradní ZM, uděluje **inkolát** (předtím jej uděloval zemský sněm, označoval příslušnost mezi plnoprávné domácí šlechtické rody, jakousi středověkou obdobu občanství, nositele zařazoval mezi zemskou šlechtu, opravňoval k nabývání deskových statků → nemovitostí, držitel inkolátu měl pak možnost účasti na zemském sněmu, zastávat zemské úřady), povyšuje do šlechtického stavu, odpovídají mu zemští úředníci (jmenování na 5 let), jakýkoliv zásah do panovníkových práv je považován za zločin urážky majestátu a stíhán trestem smrti
- **zemský sněm** - pravomoce zmenšeny → zůstaly mu pravomoci ohledně daní (berní), změny ústavy nebo území
  - změna složení → přibyl **duchovní** (prelátský) stav jako 1.stav (další byly panský, rytířský a městský - všechna královská města měla dohromady pouze 1 hlas, jinak každý další účastník sněmu měl hlas sám za sebe)
  - neměl zákonodárnou iniciativu - pokud se chtěl tvorby zákonů účastnit, musel požádat o souhlas panovníka
- **náboženství** - jediné povolené vyznání bylo **katolické** (dle zásady *cuius regio, eius religio* (- koho je moc, toho je náboženství)
  - kdo ze stavů nepřestoupil, musel odejít ze země (ne poddaní, ti nuceni ke katolictví) → pro šlechtu to bylo výslovně stanoveno na konci června 1627
- **jazyk** - NJ zrovnoprávněn s ČJ (ve skutečnosti mu byl nadřazen), spíše germanizace
  - postupně výhradní postavení němčiny, jako jazyka úředního
  - čeština v 18.st → v ústředních orgánech jen při slavnostních ceremoniálech, korunovacích apod.
- **proces** - zásada **oficiality** v trestním řízení, řízení ústní a veřejné se změnilo na **písemné a tajné; inkviziční** proces; zavedení revize jako prostředku nápravy
  - * do 18. stol. nebyl rozdíl v projednávání věcí trestních a civilních
  - * podpůrným pramenem se stalo městské a římské právo, souzení na základě obyčejů nebo úvahy soudce bylo zakázáno
  - * **zemský soud ztrácí svrchovanost** (ve stavovské době rozhodoval jako první a zároveň poslední instance) a jeho rozhodnutí mohou být podrobena revizi panovníka (ten mohl do řízení zasahovat, zastavovat ho apod.)
- **trestní právo** - delikty politické povahy (urážka panovníka, vytváření opozice proti němu, svolání sněmu bez jeho souhlasu, neoznámení přípravy povstání, vzpoura, neposkytnutí pomoci,..)trestány smrtí, konfiskací majetku a ztrátou cti
- stanovilo zákaz pohánění k soudu a nedílů
- zrušení úřadů purkrabí karlstějských (symbolika → opatrování českých korunovačních klenotů), jejichž důchody si přisvojila komora
- 1640 (1650 na Moravě) k OZZ byly připojeny dodatky a vysvětlivky, které zmírnily/specifikovaly strohý absolutistický ráz textu - **Novelly a Deklaratoria**
  - přesné stanovení počtu advokátů a prokurátorů, omezena dosavadní volnost v přístupu k těmto úřadům
  - Deklaratoria povolovala zákonodárnou iniciativu sněmu, při předběžném souhlasu panovníka či jeho zástupce
- postupně rušen rakouskými zákoníky, některá ustanovení se udržela do roku konstituční monarchie

* Karel Malý a kolektiv autorů: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, str. 119, 129, 151-158, 187, 190, 192-4, 196-7; * přednášky; *

1.22. Reformy Marie Terezie v oblasti správy a právního řádu

Ústřední orgány habsburského soustátí

- předchozí vývoj a další informace k této otázce najdete zde → 1.15 (otázka je v podstatě s 15. otázkou provázána, protože se zabývá orgány za absolutismu, nutno chápat kontext)
- centralizační tendence vedou k reformám v oblasti správy i právního řádu
- ztráta významu Tajné rady → panovnice řídí záležitosti sama za pomoci ministrů, či na poradách vedoucích jednotlivých úřadů
- 1742 – vzniká **domácí a dvorská státní kancelář** – v čele stojí kancléř
  - Tento orgán vznikl z úřadu dvorského kancléře, pojem „domácí“ odkazuje na habsburskou dynastii
  - Správa zahraničních záležitostí, některé záležitosti však i nadále svěřovány jiným úřadům
  - Kancelářím jsou podřízeny: 4 velvyslanectví a 22 velvyslaneckých úřadů a konzulátů
- 1749 - **Tajný domácí a státní archiv** a 1757 - **Orientální akademie pro vzdělávání diplomatů** určených k službě v turecké říši a na konzulátech
- 1760 - **Státní rada**
  - ústřední orgán pro země české a rakouské, 3 ministři, 3 státní radové a referendář
  - neměla přímou nařizovací pravomoc, omezovala se na činnost dřívější Tajné rady, kontrola činnosti dalších správních orgánů
  - reformována až 1801, kdy místo ní vzniklo státní konferenční ministerstvo, které se ve svých departementech soustředilo na správu vnitřní i zahraniční a otázky vojenské → nezdar → 1808 obnovena Státní rada a fungovala až do 1848
- co se týká práva, najdete počiny MT v otázkách 1.24 a 1.25

Správa státu České koruny

- 1749 – Marie Terezie ruší českou dvorskou kancelář a rakouskou též
  - Motivováno snahou urychlit proces centralizace, zmenšit vliv českých stavů na řízení státu a odstranit znaky české státnosti
  - Současně byla omezena i činnost dvorské komory a namísto těchto orgánů bylo vytvořeno **Directorium in internis** (ředitelství věcí vnitřních)
  - Jako nejvyšší soudní instance byl zřízen **Nejvyšší soudní úřad** – Oberste Justizstelle → plní úkoly kasačního soudu i úřadu pro řízení soudnictví, zpočátku disponoval i legislativní pravomocí, ale ta mu byla Josefem II. odebrána
- 1762 – reforma Direktorie, dostává nový název: **Spojená česko – rakouská dvorská kancelář**
  - Zabývá se otázkami politické správy
- Činnost finanční byla svěřena **dvorské komoře účetní** – plní úkoly státní kontroly nad hospodařením v zemích ⇒ oddělení správy od finanční kontroly

Správa zemí - Správní orgány zemí České koruny

- 1748 – v Čechách i na Moravě byla zřízena **královská deputace**
  - Čechy: předseda + 4 přísedící
  - Morava: předseda + 2 přísedící
  - Nejvyšší pravomoc v otázkách daňových, finančních a vojenských → zmenšení pravomoci českého zemského místodržitelství → to bylo také zrušeno a jeho pravomoci byly přeneseny na královskou deputaci, která dostala nový název: *Královská reprezentace s komorou*, pro výkon soudnictví byl zachován **Consess království českého nejvyšších zemských úředníků** → podržel si soudní působnost zemského místodržitelství
- **Královská reprezentace s komorou**
  - V čele stojí prezident jmenovaný panovníkem
  - 1763 – změna názvu v Čechách i na Moravě: **Královské zemské gubernium**, Slezsko: Královský úřad v Opavě

- Ke Guberniu byl připojen Concess – došlo ke spojení správy a soudnictví
- Na Moravě byly nadále otázky soudní vyřizovány zemským tribunálem
- 1771 – úřad gubernia rozdělen na dva senáty: správní a soudní, který však roku 1783 zanikl důsledkem vydání josefínského soudního řádu
  - Zemští úředníci ztratili právo účastnit se na práci gubernia (s výjimkou nejvyššího purkrabího) zmizela jejich kompetence, jejich úřady se staly jen čestnými hodnostmi, úřad podkomořího, který dohlížel na hospodaření měst byl zrušen jako poslední roku 1848
  - Namísto správy soudní začalo gubernium spravovat otázky finanční, v Brně bylo zřízeno společné **moravsko – slezské gubernium** → jeho pravomoc byla budována jako pravomoc gubernia českého
- Vedle těchto ústředních orgánů vznikaly i další, které pomáhali řešit problémy, se kterými se osvícenský absolutismus potýkal
- Projevovala se představa, že je třeba centralisticky řídit celý stát, celou společnost, podrobit všechny obyvatele monarchie státnímu zájmu → odtud plyne i potřeba širokého byrokratického aparátu
- Pro novou agendu byly zřizovány nové dvorské úřady a komise, které často stály mimo orgány ústřední, těmto komisím pak byly podřízeny příslušné orgány zemské.
  - Záležitosti obchodního dohledu – komerční deputace (počátek 18. století), z níž se později vyvinuly manufakturní komise a komerční kolegium
  - 1749 – jako ústřední orgán pro obchod bylo **komerční ředitelství**, které bylo roku 1762 přejmenováno na **dvorskou radu komerční**, té pak byly v zemích podřízeny komerční a manufakturní komise, a odpovídající orgány krajské
  - 1766 – všechny tyto orgány stojící mimo vlastní správní organizaci zrušeny a jejich agenda byla přikázána hlavním politickým úřadům

Krajská správa

- Do tereziánské reformy (1751) byl úřad hejtmana kolegiální, v kraji byli vždy dva hejtmané - jeden ze stavu panského a druhý z rytířského, postupně získával převahu hejtman stavu panského a byl nazýván předním hejtmanem, při výkonu úřední pravomoci si byli ale rovni
  - **Tereziánská reforma** - zásadní reformou krajské správy, cílem byla postupná likvidace posledních odpor stavovství (a tím i atributů české feudální státnosti)
  - **Reskript panovnice z 23.1. 1751** - zrušeno pravidlo o dvou hejtmanech, kraje byly nově rozděleny (nyní jich bylo 16), byli dosazeni noví krajští hejtmané, kteří úřadovali samostatně a byli jim přiděleni krajští adjunkti, úřad nabyl podobu orgánů zeměpanských
    - * Hejtmanům bylo přiděleno pevné úřední sídlo, byl upraven plat a úřad byl každoročně obnovován, nemohli ho zastávat cizinci, ale jen příslušníci vyšší a nižší šlechty, kteří měli inkolát, nebylo ale už nutné, aby pocházeli ze šlechty usedlé v kraji, od Josefa II. bylo možné, aby tento úřad zastávali nešlechtici
    - * Vzor pro zavedení správy v zemích rakouských
    - * Otevřela cestu k tomu, aby stát mohl výrazněji zasahovat do vztahů mezi vrchnostmi a poddanými

Správa poddaných

- pokusy o vypracování berního katastru už v 17. století, což se povedlo až za MT
- 1748 – **berní katastr** – soupis poddanské půdy, ze které byla odváděna berně (*1. tereziánský*)
  - Revize r. 1757 – *2. tereziánský katastr*, současně byl proveden i další soupis půdy a panských důchodů (1756 - 1757), který sledoval vojenské posílení soustátí
- **Robotní patent tereziánský**
  - Pro Čechy: 13. 8. 1775, pro Moravu: 7. 9. 1775
  - Rozdělil poddané do 11 tříd podle majetku, toto rozdělení bylo bráno jako základ pro berní zatížení poddaných, stejně tak pro míru robotních povinností poddaných rozdělenou rovněž podle jejich majetku (výměra půdy, počet potahů, atd.)
  - Stanovena délka robotního pracovního dne: v zimě na 8 hodin, v létě na 12 hodin, včetně přestávk na oběd
  - Závaznost robotního patentu byla nechána na rozhodnutí poddaných, kteří si mohli zvolit buď starý stav, nebo novou úpravu, v případě že se rozhodli pro novou úpravu, byla jim patentem z roku 1776 uložena povinnost zaplatit za užívání vrchnostenských pastvin a lesů

Reformy osvícenského absolutismu

- Vychází z představy, že osvícenský panovník je povolán řešit všechny záležitosti hospodářského a společenského pokroku, společnosti je pak tento pokrok předáván shora v míře, kterou panovník uzná za vhodnou, děje se tam zpravidla ve všeobecně závazných normách
- Za reformami stojí snaha o udržení starého feudálního řádu, reformy nemění nic na jeho podstatě, ale odstraňují hlavní příčiny rozporů
- Feudální stát musel respektovat požadavky měšťanstva (př. tlak na uvolnění pracovní síly)
- Jako výraz posílení autority státu jsou nově upravovány vztahy ke katolické církvi
- Osvícenský absolutismus připravil půdu pro vítězství buržoazní revoluce a základy právního řádu zde položené předjímalý požadavky měšťanstva, zvláště v oblasti soukromého vlastnictví, trestního práva a soudnictví
- Právo je nástrojem výstavby společnosti
- **Církevní reformy:**
  - Snaha o omezení moci církve
  - **Zákony amortizační** – omezeno nabývání církevního majetku, omezeno daňové privilegium církve, kněžím bylo zakázáno zasílat peníze do zahraničí, zrušeno právo azylu, vydávány předpisy o výuce teologie, o vedení matrik a byla zavedena cenzura nad církevními spisy, omezen počet svátků, zakázáno zakládání dalších klášterů a omezeno přijímání noviců
  - 1777 - vydán důvěrný pokyn (14.11.), aby nekatolíci nebyli nuceni k účasti na církevních katolických obřadech a aby byl tolerován neveřejný výkon náboženských obřadů
  - Do vlády Marie Terezie spadá povýšení olomouckého biskupství na arcibiskupství a zřízení biskupství brněnského (1777)

* Karel Malý a kolektiv autorů - *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 4. Vydání (str. 163 - 174)

1.23. Reformy Josefa II. v oblasti správy a právního řádu

- souvisí s otázkou 1.15, 1.24 a 25. Reformy v oblasti soukromého práva za Marie Terezie a Josefa II.

Správa zemí

- centralizační tendence a potřeba rozvětveného státního aparátu, byrokraticky řízeného
- 1783 – zánik soudního senátu (který vznikl rozdělením gubernia), v důsledku josefínského soudního řádu
  - tehdy také zemští úředníci ztratili právo účastnit se na práci gubernia (s výjimkou nejvyššího purkrabího) a zmizely jejich kompetence
  - úřady zemských úředníků se staly poze čestnými hodnostmi (poslední z nich - podkomoří → zrušen 1848
  - gubernium začalo místo správy soudní spravovat otázky finanční
- 1782 – pro správu Moravy a Slezska zřízeno společné **moravsko-slezské gubernium** se sídlem v Brně, jeho předsedou byl moravský hejtman, pravomoc moravsko-slezského gubernia byla budována obdobně jako pravomoc českého
- **Zemský výbor** – poslední orgán, ze kterého mohli stavové vykonávat svou politiku
  - jeho vznik je nutno spojovat s právem povolovat berně → zůstalo zemskému sněmu i po 1627
  - sněm volil po schválení berní zvláštní komisi k rozvržení schválených daní – odtud se vyvinula praxe, že si sněm volil komise, kterým svěřoval řízení všech záležitostí, které mu náležely, když sám nezasedal
  - na tuto praxi navázalo zřízení osmičleného zemského výboru roku 1714, pod předsednictvím nejvyššího purkrabího zemského (řídil hospodářskou správu země – úseky, které byly závislé na zemských financích, pokud měl jednat o dalších záležitostech, býval rozšiřován o zástupce jednotlivých stavů – po dvou přisedících)
  - tento orgán ale vyjadřoval zájmy zemské šlechty a byl nepohodlný centralizačnímu úsilí Josefa II., roku 1784 byl zrušen a obnoven až po panovníkově smrti
  - v tomto orgánu můžeme spatřovat zárodek stálého parlamentního výboru

Královská prokuratura

- 1783 – změna v důsledku josefínských reforem – úřad nazván úřadem fiskálním (viz. slovník cizích slov - rozpočtový, daňový)
- **Pravomoci úřadu**

- zdůrazněna povinnost vymáhání daní a státních důchodů
- ochrana soukromých majetkových práv panovníka
- poprvé taky ochrana zemských hranic (celní ochrana)
- ochrana panovníkových práv ve vztahu k podnikatelským aktivitám
- Panovník propůjčil tomuto úřadu **další oprávnění**
  - starost o léna, starost o nadace a zeměpanské fary a benefícia
  - péče o majetek zrušených klášterů
  - dozor nad zákonností včetně práva upozorňovat státní a zemské úřady na porušování práv a nedodržování zákonů
  - povinnost pečovat o svobodníky v českém království

Správa krajská

- **Reformy z let 1783 – 1784**
  - Prosazen jednotný ráz českorakouské správy
  - Krajské hejtmanství postavení na roveň guberniálním radům a kraje byly rozděleny na visitační okresy v čele se státem placenými komisaři, hejtmanem se mohl státí nešlechtic
  - Rozšířen správní aparát v krajích – sekretář, protokolista, dva kancelisté a tři dragouni (místo krajských posílů)
  - Všichni úředníci byli placeni státem a bylo od nich požadováno zvláštní vzdělání: zprvu jen praxe, později absolvování přednášek o krajské úřední praxi (1773), od roku 1775 byla zavedena povinná praxe každého uchazeče o úřad ve správní službě u krajských úřadů, délka praxe byla později stanovena na 1 rok
  - Reforma položila zároveň základy úředního postupu přes jednotlivé příčky složitého úřednického aparátu, který se stal pro rakouské správní úřady pověstný
    - * cesta úředníka začínala u **guberniálního rady** (krajského hejtmana), kde vykonával povinnost praxi, pokračovala k hodnosti **koncipisty u gubernia**, dále **krajského komisaře, sekretáře gubernia**, popřípadě pak **krajského hejtmana**, k výkonu povinné praxe byli však připuštěni jen uchazeči, kteří se prokázali průkazem o vykonaných studiích právních a politických
    - * Obsahem tehdejší výuky práv bylo: právo církevní, všeobecné státní a mezinárodní, státní právo římsko-německé, říšské dějiny německé, statistika, vědy policejní (správní) a kamerální (finanční)
- 1783 – o krajských úřednících vedena **konduiční listina**
  - Úředníci museli být především katolického vyznání (změnu přinesl až toleranční patent), museli vést zbožný život a nesměli být svobodnými zednáři
  - Zvláštní důraz byl kladen na pilnost úředníků, kterým hrozilo jinak propuštění
- 4. 12. 1783 – **Pastýřský list** Josefa II., měl být chartou státních úředníků, ukládal jim především byrokratickou horlivost a oddanost státu, lze ho považovat za vyznání víry v sílu státu, za jehož prvního úředníka a služebníka se sám panovník považoval, byrokratická horlivost měla sloužit centralismu, státní uniformitě, absolutismu a všemohoucnosti státu
- Dále se ve státní správě uplatňovali i další funkcionáři
  - byli to komisaři pro jednotlivá správní odvětví: komerční komisaři, krajští visitační školští komisaři, hospodářští inženýři, krajští fyzikové a chirurgové (pro otázky hygienické a zdravotní)

Správa městská

- nejpodstatnější změny do městské správy v době absolutismu přinesl taktéž Josef II.
- **1783 – 1785 – regulace magistrátů**
  - Staré městské rady byly změněny v magistráty, které se svou povahou staly úřady zeměpanskými (státními)
  - Sestavování magistrátu se dělo nadále tak že si měšťané volili volitele, ti pak volili členy městské rady z kandidátů, kteří složili zkoušku způsobilosti před zkušební komisí gubernia a apelačního soudu
  - Magistráty byly podrobeny ve své soudní činnosti apelačnímu soudu, v činnosti správní krajským hejtmanům a v Praze přímo guberniu
  - Praha byla tehdy sloučena v jedno město s jedním magistrátem
  - V Praze byl vytvořen úřad policejního ředitele, který se stal základem pozdější policejní centrály pro Čechy

Reformy osvícenského absolutismu

Církevní reformy

- 20. 10. 1781 – **Toleranční patent** – zrušil výlučné panství katolického vyznání, byla jím připouštěna i jiná vyznání: augšpurské, helvétské a pravoslavné, která současně získala právo organizovat se v náboženské obce
- Panovník usiloval zejména o zlomení nadvlády papeže nad církví v habsburských zemích a o to, aby katolická církev přestala být nadstátní organizací, postavil se proti tomu, aby se hranice církevních diecézí nekryly s hranicemi státními
- Nově upravena církevní organizace uvnitř státu – zřizovány nové farní obvody a platy vyšších církevních hodnostářů byly sníženy
- **Patent z 29. 11. 1781** – byly zrušeny všechny kláštery, které nesledovaly cíle hodné uznání (ze státního stanoviska), tedy nezabývaly se vyučováním, péčí o nemocné, atd., z původních 2000 byla ponechána polovina a ze jmění zrušených klášterů byl zřízen náboženský fond ke zvýšení nízkých příjmů některých duchovních, počet mnichů byl snížen o 36 000 osob
- 1783 – **manželský patent** – ponechal církevní formu sňatku, avšak vyjmul manželské spory z kompetence církevních soudů
- Zrušeno privilegium fori, tj. výsada duchovních, aby byli souzeni jen církevními soudy (duchovním byl přiznáno právo, aby se i v případech disciplinárních trestů církevních odvolávali k státním orgánům)
- Další opatření směřovala k úplnému podrobení katolické církve státu a k oslabení vlivu papeže, popř. biskupů sídlících v zahraničí, kteří nepodléhali autoritě habsburského státu, výsledkem těchto snah bylo např. zřízení generálních seminářů pro výchovu kněží a zvýšení počtu farních úřadů jako orgánů
- Na osobní intervenci papeže, který byl znepokojen těmito zásahy, odpověděl císař vládní normou v březnu 1781, kde formuloval ostře odmítavé stanovisko k papežským pokusům o udržení církevního univerzalizmu, šlo tu nejen o nadřazenost státního práva nad církevním, ale vůbec o převzetí státem všeho, co náleželo do právního řádu

Poddanské reformy

- 1. 11. 1781 – **Patent o zrušení nevolnictví** – zrušeno administrativní připoutání poddaných k půdě a bylo jim umožněno, aby odcházeli do měst (jedna z příčin národního obrození), dávali své děti do škol a ženili se mimo hranice panství a to vše bez souhlasu vrchnosti, nadále však zůstala zachována robota a i nadále byli vlastníci panství správni, popř. soudní vrchností nad poddanými
- Vypracován **berní katastr**, který přinesl omezení důchodu feudálů a bylo jím sledováno stejnoměrné daňové zatížení poddaných i vrchností, které až doposud přenášely veškerou tíhu daní na poddané
  - Jeho součástí byl i zárodek obecní samosprávy – vedle osad (vesnic) se objevily zvláštní **katastrální obce**, tj. soupisy domů a pozemků, které byly při sestavování vojenských odvodních seznamů považovány za jedno katastrální číslo
  - Katastrální obce měli právo volit si své **rychtáře, konšely a obecní výbory**
    - * Tyto orgány byly nadány pravomocí zvláště při rozpisu daní, správě obecních záležitostí, např. měli udržovat nemovitosti, které patřily obcím, vydržovat faráře, obecního pastevce, učitele a ponocného
  - Katastrální obce nebyly podřízeny vrchnostem, ale přímo hejtmanům
  - Jejich existence zanikla po smrti Josefa II. a byly znovu obnoveny až po roce 1848
- 1789 – **Berní a urbaniální patent** – měl odlehčit břemenům poddaných zapsaných ve vrchnostenských urbárech (rejstřík zaznamenávající platy a povinnosti poddaných)
  - Poddaným mělo zůstat na výživu rodiny 70% z čistého výnosu, zbývajících 30 % mělo být rozděleno mezi stát a vrchnost, současně bylo stanoveno, že robota má být nahrazena peněžitým platem
  - Berně placená poddanými se snížila asi o 25% a současně vzrostla berně placená vrchnostmi

→ Řada reforem Josefa II. byla zrušena za jeho nástupce Leopolda II. (mluvíme o tzv. Leopoldovské restauraci z let 1790 až 1792)

* Karel Malý a kolektiv autorů - *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 4. Vydání (str. 163 - 179)

1.24. Kodifikace trestního práva za Marie Terezie a Josefa II.

- staví na právní soustavě stavovské, přizpůsobené absolutistickému státu
- městské právo v Koldimově zákoníku
- OZZ – trest smrti, konfiskace majetku a ztráta cti – řada politických deliktů (urážka panovníka); trest smrti i za zákonodárnou iniciativu bez souhlasu panovníka či vzpouru proti němu

Constitutio Criminalis Theresiana

- 1768, říká se jí zkráceně Tereziána či hrdelní řád
- vychází z Trestního zákoníku Josefa I. (Constitutio Criminalis Josephina 1707) a navazuje na Constitutio Criminalis Ferdinanda (1656)
  - Josefína - procesní předpis, zabývá se i právem hmotným, nevýlučný (ještě platil OZZ a Koldín), jen pro české země, sjednocení postupu řízení u všech soudů, inkviziční proces pro případy stíhání z úřední povinnosti, akuzační u žalob soukromých žalobců
- velice krutý, již ve své době zaostalý zákoník, poplatný feudálním přežitkům
- sjednocení TP v českých a rakouských zemích, jednotná pravidla
- 2 části – procesní a hmotná, 104 článků
- v přílohách - návod na torturu, formuláře pro sestavení rozsudku
- presumpce viny - veškerá tíha dokazování přenesena na obžalovaného, nesměl mít obhájce
- inkviziční zásada - osoba soudce, žalobce a obhájce v jednom
- oficialita řízení, neplatí možnost znovu případ otevřít
- teorie soudních důkazů (formální hodnocení důkazů) – jasně daná hierarchie důkazů (nejvyšší = přiznání)
- v plném rozsahu **stíhání deliktů sine lege** – i v zákoně neuvedená jednání lze pro zvláštní „zlosynnost a pohoršlivost“ stíhat → prostor pro libovůli soudců
- systém **tortury** → mučení obžalovaného s cílem zisku jeho přiznání, které bylo považováno za korunu důkazů
  - přesná pravidla, stupně, technické podmínky a doba mučení
  - 5 stupňů → 1. palečnice, 2. šněrování rukou, mezistupněm španělské boty, 4. natažení těla na žebřík/skřípec, 5. pálení těla na žebříku
  - respektuje společenského postavení obžalovaných
  - ne šlechtici, osoby ve vysokých hodnostech (jen za velmi vážné delikty), duševně choří, nedospělci do 14ti let, muži nad 60 let, těžce nemocní a těhotné ženy
  - u deliktů, žza které hrozí trest smrti, aby mučení nemohlo být horší než trest samotný
  - 1776 zakázáno užití tortury
- potrestání pachatele mělo pomstít škodu způsobenou jednotlivci či společnosti, tresty = charakter msty na odsouzeném
- nerespektovala úměrnost mezi proviněním resp. společenskou nebezpečností a trestem
- tresty – symbolické, odstrašující, kruté
- **tresty**: oběšení, stětí, čtvrcení, upalování, zahrabání zaživa
- **nejtěžší delikty**: proti Bohu, svatým, náboženství, panovníkovi a společenskému řádu, panovnické moci a regálům, správě země a jejím výsadám
- **následující delikty**: proti soukromým osobám/zájmu, dobrým mravům a počestnosti, uražení bližního na těle nebo hrdle, na jménech či právech, cti a dobré pověsti
- těžkost a komplikovanost trestů – urážka Boha slovem či skutkem – trhání či urežání jazyka, či useknutí ruky a pak upálení
- stále stíhá čarodějnictví – některé činy, jako travičství trestány smrtí, některé vypovězením (poslední čarodějnický proces 1756 – Marie Terezie zaujala odmítavé stanovisko ke stíhání a trestání čarodějnictví, každá žaloba z tohoto činu jí musela být předložena – od té doby žádný čarodějnický proces) → tudíž v zákoníku pouze „mrtvá litera“
- pohlavní styk se zvířetem – smrt
- stíhání cizoložství z úřední povinnosti

Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně

- 1787, rozhodující přelom ve vývoji trestního práva, hmotněprávní část josefínské kodifikace
- spojen se jménem Josef Valentin Zlobický (studia práv ve Vídni, profesor, úřední NS)
- ovlivněn spisem Ceasara Becarii „O zločinech a trestech“ (1774), spisy Josepha Sonnenfelse a osvícenskou filozofií
- technicky dokonalý, stručný, úplný
- dělí se na dvě části
  1. O proviněních a trestech hrdelních (7 kapitol, 184 §)
  2. O proviněních a trestech politických (3 kapitoly, 82 §)
- zásada úměrnosti mezi společenskou nebezpečností trestného činu a trestu, tresty k převýchově pachatele (ve snaze o účinnost vedlo k používání krutých tělesných trestů)
- opouští formy feudálních trestů a krutých zákroků na těle odsouzeného, ale zůstává vypalování cejchů, trest bití, pranýř, zneuctění jména pachatele, veřejnost poprav

- zrušení trest smrti v řádném řízení (jen ve stanném právu) → po smrti JII znovuzaveden v roce 1795 (za velezradu či pokus o ni)
- vylučuje trestání podle volné úvahy soudců a analogii
- úplný výčet deliktů kriminálních i politických (správních přestupků) → přestupek a zločin se rozlišují dle společenské nebezpečnosti
- poprvé se tak uplatňuje zásada **nullum crimen sine lege** a **nulla poena sine lege** (není zločinu bez zákona, není trestu bez zákona)
- výčet polehčujících a přitěžujících okolností
- stanoven zánik trestnosti pachatele
- výslovně zakotvena trestnost pokusu
- rušení náboženství – již jen přestupek
- nezná delikt čarodějnictví
- manželská nevěra = soukromožalobní delikt
- nedostatky → příliš kruté tělesné tresty, bití, krutost galejí, výkon trestu v žaláři s okovy na nohou a rukou
- navazuje na něj TZ 1803

Obecný soudní řád kriminální

- 1788, procesněprávní část josefínské kodifikace
- zrušení procesních pravidel z tereziány
- důsledné zavedení inkvizičního procesu, tajnost, písemnost
- odstranění laiků, trestní soud složen výlučně z právníků
- likviduje očistovací přísahu
- tresty za neposlušnost soudu, zřejmou lež, odmítnutí odpovídat
- jestliže byl obžalovaný usvědčován pouze nepřímými důkazy, nemohl mu být trest udělen v plném rozsahu
- neuzívá tortury
- navazuje na něj TZ 1803

* Malý, K. a kol. autorů, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3.vydání, str. 194-199; * *Prameny str. 183 a 184*

1.25. Reformy v oblasti soukromého práva za Marie Terezie a Josefa II.

- výchozí myšlenkou je, že osvícený panovník je povolán řešit všechny otázky hospodářského a společenského pokroku. Společnosti je pak tento pokrok udělován shora v míře a formách, jaké panovník uzná za vhodné. Děje se tak zpravidla ve všeobecně závazných normách.
- projevuje se snaha o udržení ohroženého feudálního řádu, které odstraňují hlavní příčiny rozporů (uvolnění pracovní síly, odstranění překážek náboženských pro získání specialistů z ciziny, atd.)
- osvícenský absolutismus připravil půdu pro vítězství buržoazní revoluce a základy právního řádu už předjímal požadavky měšťanstva, zejména v oblasti ochrany a rozvoje soukromého vlastnictví, trestního práva a soudnictví

Občanské právo

Codex Theresianus universalis

- kodifikace občanského práva
- práce na kodifikaci zahájena r.1753
- úkolem bylo přebrání platného práva → sestavení zákoníku (případné mezery doplnit obecným přirozeným právem)
- rozdělení podle vzoru Justinianových institucí (návrh profesora pražské právnické fakulty prof.Azonnioho) – první tři části o právech osob, právech věcných a obligacích (rozdělení pak převzal ABGB)
- 1766 předloženo ke schválení – 6 svazků → vráceno k přepracování (příliš učebnicový, výkladový)
- počátkem 70. let zpochybňování potřeby jednotného práva v habsburské monarchii
- vznik kodifikace až za Josefa II.

Obecný soudní řád

- Josef II., 1781, platil do 1895
- základem pro civilní řízení, procesněprávní
- zásada dispoziční - je v rukou stran, zda spor ukončí, či v něm budou pokračovat
- zásada projednací - aktivita v řízení ponechána procesním stranám

- rovnost stran před soudem

Všeobecný občanský zákoník

- první díl – vydán 1.11.1786 za Josefa II., autorem Horten
- koncepce založena na přirozenoprávní teorii – principy společenské rovnosti a svobody občanů
- 5 částí: obecná ustanovení(1. a 2. část), vztahy mezi rodiči a dětmi, postavení sirotků a marnotratníků
- zahrnuty i právní předpisy (resp.jejich důsledky), které vyšly od r.1781 - omezení fideikomisů (majetek, který zakladatel zajišťuje pro rod ustanovením a jeho nezczitelnosti a dědické posloupnosti), zrušení nevolnictví, toleranční patent, manželský patent, patent o dědické posloupnosti, o rovnoprávnosti manželských a ne-manželských dětí
- v situacích, které nejsou upraveny Josefínským zákoníkem platí Koldínův zákoník a OZZ
- tímto zákoníkem končí terciální platnost ŘP → už se na něj nelze odvolávat (avšak poučky ŘP promítnuty do znění zákoníku)
- předpokládalo se, že budou vydávány další díly, ale nestalo se

Obchodní právo

Společný směnečný řád pro Českou Korunu a Rakousko

- 1763, první společná zákonná úprava směnečných poměrů (právní poměry vznikající vydáním a oběhem směnky)
- zřízení směnečných a merkantilních soudů (v hlavních zemských městech – Praha, Brno, Opava) – český, moravský, slezský směnečný merkantilní soud
- směnečné a merkantilní apelační soudy – soudy II.instance (Praha, Brno)
- Nejvyšší soud ve Vídni – III.instance
- růst a stabilizace kapitalistických výrobních poměrů, růst podílu nešlechticů na manufakturní výrobě

Předpisy upravující právní poměry dělnictva

- pracovní poměry v manufakturách a továrnách zůstávaly neupraveny, ponechány vůli podnikatelů
- až koncem 18. stol začaly být vydávány předpisy na ochranu dělníků, zejména pracujících žen a dětí
- r. 1786 stanovil **Dvorský dekret** základní požadavky hygieny u pracujících dětí

Reformy osvícenského absolutismu

a) Církevní reformy

- **Zákony amortizační**

- omezeno nabývání církevního majetku, omezeno daňové privilegium církve, kněžím bylo zakázáno zasílat peníze do zahraničí, zrušeno právo azylu, vydávány předpisy o výuce teologie, o vedení matrik a byla zavedena cenzura nad církevními spisy, omezen počet svátků, zakázáno zakládání dalších klášterů a omezeno přijímání noviců
- následuje **důvěrný patent** MT z roku 1777 → nekatolíci nemají být nuceni na církevních katolických obřadech

- **Toleranční patent**

- 20. 10. 1781
- zrušil výlučné panství katolického vyznání
- připouštěna i jiná vyznání: augšpurské, helvétské a pravoslavné, která současně získala právo organizovat se v náboženské obce

- **Manželský patent**

- 1783, ponechal církevní formu sňatku, avšak vyjmul manželské spory z kompetence církevních soudů

b) Poddanské reformy

- **Robotní patent tereziánský**

- pro Čechy 13. 8. 1775, pro Moravu 7. 9. 1775
- rozdělil poddané do 11 tříd podle majetku, toto rozdělení bylo bráno jako základ pro berní zatížení poddaných, stejně tak pro míru robotních povinností poddaných rozdělenou rovněž podle jejich majetku (výměra půdy, počet potahů, atd.)

- stanovena délka robotního pracovního dne: v zimě na 8 hodin, v létě na 12 hodin, včetně přestávků na oběd
- závaznost robotního patentu byla nechána na rozhodnutí poddaných, kteří si mohli zvolit buď starý stav, nebo novou úpravu, v případě že se rozhodli pro novou úpravu, byla jim patentem z roku 1776 uložena povinnost zaplatit za užívání vrchnostenských pastvin a lesů

- **Patent o zrušení nevolnictví**

- 1. 11. 1781
- zrušeno administrativní připoutání poddaných k půdě a bylo jim umožněno, aby odcházeli do měst (jedna z příčin národního obrození), dávali své děti do škol a ženili se mimo hranice panství a to vše bez souhlasu vrchnosti, nadále však zůstala zachována robota a i nadále byli vlastníci panství správní, popř. soudní vrchností nad poddanými

* *Dějiny českého a československého práva – Karel malý a Kol.*; * *Státnicové otázky - vakobobři*

1.26. Sbírky celostátních a zemských předpisů od konce 18. stol. do r. 1848

- důvody sepisování sbírek:

- (a) komplikovanost právního řádu

- staré (předbělohorské) předpisy + nové normy různého původu (královská nařízení, sněmovní usnesení)
- úředníci jménem panovníka vydávají mnoho detailních předpisů regulujících možné soukromé vztahy
- různá územní platnost norem (pro jednotlivé země i celé soustátí)

- (b) sjednocení

- snaha zajistit jednotný výklad, aplikaci práva a kontrolu nad jeho uplatňováním

- sbírky zpočátku soukromé (úředníci se snažili udělat si systém)
- později úřední

1. Soukromé sbírky královských nařízení

- **Codex Ferdinando-Leopoldino-Josefino-Carolinus**

- * autorem Weingarten
- * zachycuje zákonodárství posledních čtyř habsburských panovníků
- * Ferdinand IV., Leopold I., Josef I., Karel VI.
- * pol. 17. - pol. 18. století

- **Úplný výtah všech v Království českém stávajících zákonů, na konci 18. století**

- * *Vollständiger Auszug aller in Königreiche Böhmen am Ende des 18. Jahrhunderts bestehenden Gesetze*
- * vydal Roth (10 svazků), vyšla v letech 1800 - 1801, rejstřík k němu vyšel 1813
- * pokračovatelé:
  - Goutta (14 svazků; pro léta 1802 - 1815)
  - Kaňka (12 svazků; pro léta 1816 - 1820)
  - Blaschek (12 svazků a rejstřík; pro léta 1817 - 1819)
  - Kostetzský (11 svazků; pro léta 1816 - 1825)

2. Soukromé sbírky císařsko-královských nařízení s platností česko-rakouskou

- **Codex austriacus ordine alphabetico compilatus**

- * vyšel 1704, doplňován do 1770
- * obsahoval vedle předpisů pro rakouské země i předpisy platící v zemích KČ od Leopolda I. (pro oblast justice a správy)

- **Sbírka od r. 1600 až do r. 1740 vydaných nejvyšších zákonů**
  - * *Sammlung der seit dem Jahre 1600 bis zum Jahre 1740 ergangenem allerhochsten Gesetze*
  - * autorem Wekebrod, vyšlo 1775
- **Kropatschkova sbírka**
  - * *Sammlung der kaiserlichen königlichen Gesetze und Verordnungen 1740 - 1780*
  - * doplňována Goultou (do r. 1832) a Pichlem (do r. 1848)
  - * s doplňky celkem 72 svazků

3. Úřední sbírky zákonů

- tradice založena za Josefa II. - snažil se využít právního řádu k zdokonalení společnosti a státu
- sbírky vycházely jak pro celé soustátí (bez Uher), tak i pro jednotlivé země - provincie
- dva druhy celostátních sbírek:
  1. **Sbírka zákonů justičních** (*Justizgesetzsammlung*)
    - * normy, které upravovaly činnost soudů a právních vztahy, o nichž příslušelo rozhodovat soudním orgánům
    - * vydávána 1780 - 1848
  2. **Sbírka zákonů politických** (*Politische Gesetzsammlung*)
    - * normy, které upravovaly činnost orgánů správních či právní vztahy, o nichž těmto příslušelo rozhodovat
    - * vydávána 1790 - 1848
- + **Sbírka zákonů zemských** (*Provincialgesetzsammlung*)
  - * sbírky pro jednotlivé země
  - * vydávány 1819 - 1848
- od roku 1848 výše uvedené sbírky nahrazeny **Říšským zákoníkem** (s platností celostátní) a **Zemským zákoníkem** (s platností pro jednotlivé země), po roce 1918 **Sbírka zákonů a nařízení Republiky československé**
- 1.39
- * učebnice str. 184 - 185 (3. vydání - 189, 190); * vlastní zápisky z přednášky; * cspd_2

1.27. Všeobecný občanský zákoník rakouský, jeho systematika, nejdůležitější instituty

Kodifikace občanského práva před ABGB

- od poloviny 18. Století je snaha o úpravu majetkových poměrů obyvatelstva, jakožto důsledek rozvoje hospodářství a potřeb nové buržoazie, do té doby stále platné městské právo 16. Století (Koldínův zákoník 1579) a OZZ (1627, případně pro poddané předpisy z oblasti vrchnostensko-poddanského práva)
- práce na kodifikaci začaly 1753 - vytvořena kompilační komise, jež měla za úkol vypracovat návrh zákoníku občanského práva → **Codex Theresianus universalis**
  - základem byly platné kodexy ze 16. a 17. Století + předpisy z absolutismu, při mezerách se má použít obecné přirozené právo
  - rozdělen podle vzoru Justiniánských institucí (prvých 3 části pojednávají o právech osob, právech věcných a obligacích)
  - jinak ale dílo nepraktické, bylo spíše učebnicí, příliš rozsáhlé (kolem 5000 paragrafů), spíše vykládalo právní pojmy, než je formulovalo → proto zákoník vrácen císařovnou k dalšímu přepracování
- po nástupu Josefa II. došlo k dalšímu postupu v kodifikaci občanského práva → vydání **Všeobecného občanského zákoníku** (autorem byl Horten) 1. 11. 1786
  - přirozenoprávní koncepce, princip svobody a rovnosti občanů
  - 5 částí, první 2 se zabývali obecnými ustanoveními, ostatní upravovali vztahy mezi rodiči a dětmi, postavení sirotek a osob marnotratných
  - Zahrnuty i předpisy, které vyšly po 1781 → například omezení fideikomisů, zrušení nevolnictví, toleranční patent (připustil i protestanty k nabytí nemovitostí a všem občanským právům), manželský patent, patent o dědické posloupnosti, rovnosti manželských a nemanželských dětí

ABGB

- Ke konci vlády Josefa II. práce komise na kodifikaci opět obnovena (výrazně se na ní podíleli třeba prof. Martini a prof. Zeiller), konečné dílo 1797 uvedeno na zkoušku v Haliči
  - původní vzor komise byl Koldín a OZZ, tito tvůrci si dali za vzor hlavně právo římské (jež plnilo hlavně roli podpůrného pramene práva) a také francouzský Code Civil (který se stal inspirací pro nedořešené otázky)
  - 1. 6. 1811 vyhlášen s platností od 1.1. 1812 pod názvem **Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)**
  - Kniha všeobecných zákonů městských - český překlad
  - krátce platil i v Uhrách (padesátá léta 19.st.)
- nevztahoval se na Uhry, kde nadále platilo feudální právo
- všeobecný, výlučný, přirozenoprávní teorie, na svou dobu moderní
- srovnává se s BGB - je srozumitelnější a vyzná se v něm i laik
- vynikající právnické dílo, recepce římského práva (také ale i na Koldínově zákoníku městských práv)
- odvolával se na přirozenoprávní teorii – zákon se odvolával na „přirozený smysl zákonů“, nebo „přirozená základní pravidla“ (§7) při rozhodování soudců a také přiznával člověku „vrozená, již rozumem poznatelná práva“ (§16)
- základním rysem byla jeho všeobecnost a výlučnost (zrušil starší právní úpravu a platil bez výjimky pro všechny obyvatele státu bez ohledu na společenské postavení)
- výslovně odmítal otroctví a nevolnictví (§16)
- základem občanského práva i po roce 1848
- ABGB byl do československého práva přijat zákonem č. 11/1918 Sb. zákonů a nařízení státu československého, známým jako recepční norma pro české země (na Slovensku platí právo uherské), sjednotit se občanské právo za první republiky i přes snahy nepodařilo
- u nás odstraněn až tzv. právníčkou dvouletkou (1950 - Střední občanský zákoník), až na ustanovení o smlouvě námezdní, která platila do vydání zákoníku práce v polovině 60.let
- ABGB je v Rakousku stále platným zákoníkem, 3/4 textu neprošly žádnou novelou
- V Chorvatsku /Jugoslávii) platil ABGB do roku 1946, na území polské Haliče platil ABGB do konce roku 1946, na území Lichtenštejnska platí ABGB dodnes
- **Struktura zákoníku**
  - měl 1502 paragrafů, strukturovaně odpovídá Institucím
  - předcházela mu vyhlásovací patent (č. 946/1811 Sb. zákonů soudních z 1811) a sestával z úvodu (§ 1 – 14) a tří dílů
    1. Díl – (§ 15 – 284), právo osobní (právo manželské, vztahy mezi rodiči a dětmi, poručenství, opatrovnictví, ...)
    2. Díl – (§ 285 – 1341), právo k věcem (dělil se na 2 oddíly)
      - * první oddíl = rozdělení věcí, ustanovení o držbě, vlastnickém právu, dědění
      - * druhý oddíl = osobní práva k věcem, tj. ustanovení o smlouvách
    3. Díl – (§ 1342 – 1502), společná práva osobní a věcná
- **Vlastnictví**
  - ABGB zakotvoval představy o neomezeném vlastnictví („vše, co někomu náleží, všechny jeho hmotné a nehmotné věci, nazýváme jeho vlastnictvím... jako právo, jest vlastnictvím oprávnění nakládati podle libosti podstatou a užitky věci a každého jiného z toho vyloučiti“)
  - Obsahoval úpravu tzv. děleného vlastnictví (= zbytky feudální koncepce vlastnických vztahů), ponechání koncepce lenního práva (dědičných pacht, purkrecht), přežitkem bylo také ustanovení o lenních poplatcích
  - Ke změnám došlo po roce 1848 (porážka feudalismu a potřeba ekonomického rozvoje), tato ustanovení v zákoníku zůstala už jen jako mrtvá, institut lén zrušen zákonem č. 103/1862 o zrušení lenních vztahů (proveden až 1867 - 1893 alodifikačními zákony)
  - Zásahy do koncepce neomezeného práva vlastníka nad věcí přinesla řada zákonů, které měly umožnit např. provádění vodních staveb, stavbu železnic, apod.
  - 2.pol. 19.století - rozvoj obchodu si vynutil uzákonění splátkového obchodu, rozvoj dopravy vedl k uzákonění odpovědnosti provozovatele za provoz železnic, odpovědnost za způsobené škody
- **Právo rodinné a manželské**

- 1.28
- § 44 - § 136
- základem předpisy kanonického práva, které jsou autorizovány státem a realizovány pod jeho dohledem
- ABGB hledí na manželství jako na smlouvu, jejímž uzavřením se manželé zavazují k plnění vzájemných povinností, představa o smluvní svobodě
- **Manželství může uzavřít každý, komu nabrání nějaká překážka (§47)**
  - * Vynucení souhlasu, omyl v osobě manžela, fyzická nezpůsobilost, odsouzení k těžkému trestu, trvajícím manželství, příbuzenství, švagrovství, vražda či vražedné úklady vůči manželovi, zákaz manželství řeholníků a řeholnic, rozdíl v náboženství (křesťan x nekřesťan), cizoložství s budoucím manželem
  - * do r. 1859 numerus clausus o sňatcích Židů, k nimž dával souhlas krajský úřad, dle ducha židovského systému z roku 1726, který povoloval sňatky pouze nejstarších synů židovských rodin
- Při uzavírání manželství do roku 1867 vyžadován politický konsens = souhlas orgánů veřejné správy
  - * Nutno prokázat že žadatel je schopen uživit sebe i svou rodinu a že je fyzicky i mravně způsobilý
  - * Souhlas nebyl udělován nemajetným ze strachu, že by rozmnožili řady chudých
- Překážkou manželství mohlo být i povolání - státní úředníci museli získat povolení představených, manželství osob vojensky činných prakticky možné až po splnění vojenské povinnosti, u důstojníků peněžitá kauce
- Nerovnoprávné postavení ženy, vedoucí úloha muže → hlava rodiny, manželka byla podřízena jeho moci (musí ho následovat a pomáhat mu v hospodářství a obydlí, plnit jeho nařízení)
- **Manželství mohlo být zrušeno**
  - * prohlášení o neplatnosti
  - * rozluka
    - katolíci → jim byla zakázána, mohli uplatnit jen instituci rozvodu od stolu a lože → neznamená zánik manželství a slib věrnosti trvá, ale manželé spolu nemusejí žít
    - nekatolíci → mohli být rozloučeni
    - židé z uznaných důvodů → vůle manžela, cizoložství manželky, vzájemná dohoda
    - evangelíci → nebyla možná vzájemná dohoda, ale důvodem bylo cizoložství, odsouzení do žaláře a 5 let a více, zlomyslné opuštění manžela, úklady o jeho život, zlé nakládání či nepřekonatelný odpor
  - * smrt (či prohlášením za mrtvého)
- Základem této úpravy jsou předpisy kanonického práva (které také třeba zmocňovaly církevní orgány k rozhodování o vzniku manželství), manželské spory ale v kompetenci soudů civilních (včetně rozvodu a rozluky)
- Podstatnou změnou v období bachovského absolutismu po zavedení konkordátu v roce 1855 byla na čas obnovena moc církevních soudů v manželských otázkách, ovšem po pádu konkordátu došlo k obnově moci světských soudů a k zavedení subsidiárních civilních sňatků (v případě že církev sňatek upírala pro důvody občanským právem neuznané) → tento stav až do roku 1949, kdy došlo k zásadní sekularizaci manželství a civilní sňatek se stal obligatorním
- **O vztazích mezi rodiči a dětmi** pojednávala III. Hlava ABGB → vedoucí úloha muže, který dával jméno dětem, rozhodoval o jejich výchově, spravoval jejich majetek, bez jeho souhlasu nemohly děti vstupovat do platných závazků
  - * po rozluce/rozvodu připadaly děti do péče otci, pouze chlapci do 4 let a dívky do 7 let matce
  - * teprve dílčí novelou upraveno, že o svěřením dětí do výchovy rozvedených rodičů rozhodoval soud se zřetelem na zájmy dětí, postavení rodičů, či důvody rozvodu
  - * zakotvena nerovnoprávnost nemanželských dětí s manželskými
  - * vzájemná vyživovací povinnost otce/matky vůči dětem a naopak

Novelizace ABGB

- Dílčími novelami došlo k částečnému omezení vlastnického práva, vlastní reforma zákoníku avšak nikdy neprovedena (ačkoli byla připravována desítky let)
- první osnova - kodifikační komise složená z výkvětu rakouských civilistů (např. Unger, Randa, Klein) byla neúspěšná vzhledem k věku členů
- ministerstvo vnitra později předložilo vlastní návrh novely O změně a doplnění některých ustanovení občanského zákoníku - ten projednán v panské sněmovně, ovšem kvůli 1.sv.v. se už nedostal do poslanecké sněmovny → parlament se nescházel

- osnova reformy provedena v podobě tzv. 3 dílčích novel (roky 1914, 1915, 1916)
  1. Dílčí novela = stanovila lhůty k prohlášení za mrtvého, podmínky způsobilosti žen ke svědectví, změněny otázky poručenství, péče o nezletilce v otcovské moci, péče o děti při rozvodu, právní postavení nemanželských dětí, otázky dědictví - svědectví o posledním pořízení, zákonná dědická posloupnost příbuzných manželského a nemanželského původu, zákonné dědické právo manžela
  2. Dílčí novela = stručnější, hlavně ohledně otázek úprav hranic pozemků
  3. Dílčí novela = nejobsáhlejší, ustanovení o osobních právech, práva věcná, právo obligační, dědické, promlčení zákonné lhůty
- u všech novel byl patrný vliv BGB z 1900, snaha o modernizaci občanského práva

* učebnice, str. 165-167, str. 239-243 (doplnění pramenů po korektuře: 3. vydání učebky - 109, 201 až 203, 289 až 293); * státnicové otázky 2009/2010; * Prameny - strana 219; * doplňující informace - http://iuridictum.pecina.cz/w/V%C5%A1eobecn%C3%BD_z%C3%A1kon%C3%ADk_ob%C4%8Dansk%C3%BD a http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C5%A1eobecn%C3%BD_z%C3%A1kon%C3%ADk_ob%C4%8Dansk%C3%BD

1.28. Vznik a zánik manželství v rakouském právu 19. století

- základem rodinného práva v 19.století je ABGB z roku 1811 (§44-136) → vychází z předpisů kanonického práva, které jsou autorizovány státem a realizovány pod jeho dohledem

Právní úprava manželství před ABGB

- **Manželský patent**
  - Josef II., 1783
  - součástí Všeobecného občanského zákoníku z roku 1786
  - zanechal církevní formu sňatku, ale vyjmul manželské spory z kompetence církevních soudů

Právní úprava po vydání ABGB

Vznik

- manželství je smlouva, jejímž uzavřením se manželé zavazují k plnění vzájemných povinností
- sňubní svoboda (vychází ze smluvní svobody), tj. manželství může uzavřít každý, komu nebrání nějaká **zákonná překážka**:
  - duševní porucha
  - nedostatek věku
  - vynucení souhlasu
  - omyl v osobě manžela
  - fyzická nezpůsobilost
  - odsouzení k těžkému trestu
  - trvající manželství
  - rozdíl v náboženství
  - příbuzenství
  - švagrovství
  - cizoložství s budoucím manželem
  - vražda či vražedné úklady vůči manželovi
- překážkou je i nedostatek ohlášek a slavnostního souhlasu před osobou duchovní
- zákaz manželství řeholníků a řeholnic
- do roku 1859 stanoven numerus clausus (→ omezený počet) na sňatky židů (nutný souhlas krajského úřadu) – povolovány jen sňatky nejstarších synů (to bylo zavedeno 1726 v rámci tzv. židovského systému)
- do r. **1867** při uzavírání manželství vyžadován tzv. **politický konsens** (souhlas orgánu veřejné správy) – nebyl udělován nemajetným, kteří by mohli rozmnožit řady chudiny
  - povolení vázáno též na důkaz, že je žadatel schopen uživit svou rodinu i sebe, zda je způsobilý fyzicky i mravně
- překážkou uzavření mohlo být i povolání:
  - u státních úředníků se vyžadoval souhlas představených
  - osoby ve vojenské službě mohly uzavřít manželství až po splnění vojenské povinnosti

- důstojník potřeboval souhlas představených a musel složit vysokou peněžitou kauci (bylo možné si půjčit u důstojnického fondu)
- manželství vycházelo z **nerovnoprávného postavení ženy** a dávalo **vedoucí postavení muži**
  - muž - hlava rodiny, žena je podřízena jeho moci, má ho následovat, pomáhat mu v hospodářství a obydlí, plnit jeho nařízení

Zánik

- manželství mohlo být zrušeno
    - prohlášením za neplatné
    - rozlukou
    - smrtí jednoho z manželů či jeho prohlášením za mrtvého
  - **pro katolíky byla rozluka zakázána** (až do roku 1919), byl jim povolen **rozvod od stolu a lože** – nemuseli spolu žít, ale neznamenalo to zánik manželství a zavazovalo je to k věrnosti
  - nekatolíci mohli být rozloučeni (to znamená, že manželství zaniklo)
  - u židů byla důvodem rozluky vůle manžela, cizoložství manželky či vzájemná dohoda
  - u evangelíků – cizoložství, odsouzení do žaláře na 5 a více let, zlomyslné opuštění manžela, úklady o jeho život, zlé nakládání či nepřekonatelný odpor (nebylo možno rozloučit se vzájemnou dohodou)
  - **o vzniku manželství rozhodovaly orgány církevní, avšak spory manželské včetně rozvodu či rozluky řešily soudy světské a civilní**
  - **1855 byl zaveden konkordát** – na čas obnovena pravomoc církevních soudů v manželských otázkách (po jeho pádu obnoveni soudní pravomoci světských soudů)
  - když duchovní odírali udělení souhlasu s uzavřením sňatku pro důvody právem občanským neuznané, mohli snoubenci uzavřít manželství před orgány státními (subsidiární povaha sňatku, až do r.1949 → tehdy byl sňatek sekularizován)
  - o vztazích mezi rodiči a dětmi pojednávala třetí hlava ABGB – vedoucí úloha muže
    - dával dítěti jméno, rozhodoval o výchově
    - v případě rozvodu či rozluky patřily děti otci → matce náležely pouze dívky do sedmi let a chlapci do čtyř
  - * to změněno až dílčí novelou, kdy o svěřeni dítěte rodiči rozhodoval soud se zřetelem na zájem dítěte, postavení rodičů, důvody rozvodu či rozluky
  - nerovnoprávnost nemanželských dětí s manželskými
  - výživovací povinnost otce, případně matky vůči dětem a dětí vůči rodičům
- * Malý, K. a kol. autorů, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945 str. 179, 201, 291-293*

1.29. Kodifikace trestního práva v 19. století

1803 Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích

- v roce 1796 vyhlášen jako Západohaličský trestní zákoník, v září 1803 po dílčích úpravách i pro celou monarchii
- vydán za vlády **Františka I.**
- **hmota + proces**
- v českém překladu vydán o rok později
- ovlivnil vývoj trestního práva u nás až do roku 1949 (TZ 1852 vlastně pouze jeho novelizací)
- **přehledný, formulačně přesný, vyhýbá se kasuističností**
- přebírá vymoženosti josefinského trestního zákoníku a dále je rozvíjí - např. že **předpokladem trestného činu je zlý úmysl** pachatele
- **trestní odpovědnost pachatele vylučuje:**
  - nepřičetnost
  - nedostatečný věk (do 14 let jako v Theresianě)
  - neodolatelné donucení
  - náhoda, nedbalost nebo nevědomost (neuvědomění si následků) X neznalost práva neomlouvá
- **trestným byl i návod, pomoc, nebo pokus** X pouhý úmysl trestný nebyl
- dvě části - o zločinech a přestupcích:

1. trestání zločinů:

- **trest smrti** (oběšením)
- **žalář** - třístupňový (žalář, těžký žalář, nejtěžší žalář), **doživotní** nebo **dočasný** (od 6 měsíců do 20 let)
  - počínaje těžkým žalářem byl pachatel **ukován na nohou**, nebylo mu podáváno maso a byl izolován
  - žalář nejtěžší - ukován i v pase, teplé jídlo obden, jinak jen voda a chléb
- tresty zostřovány i **nucenými pracemi**, pranýřem, **bitím**, vyhnanstvím po odpykání trestu
- trest smrti a nejtěžší žalář měly také současně za následek **ztrátu občanských práv, šlechtictví, akademických a vojenských hodností, právní odpovědnosti**

2. trestání přestupků

- **pokuta**
- **propadnutí věci**
- **ztráta práv**
- **vězení** (od 24 hod do 6 měsíců; dělilo se na obyčejné a tuhé)
- **bití**
- **vyhoštění**

Trestní právo hmotné

Trestní zákon, č.117/1852 ř.z.

- základ rakouského, posléze i čsl. trestního práva
- v podstatě **novela trestního zákonu z roku 1803** → změny:
  - obsahuje **jen právo hmotné**, procesní ponechal zvláštní úpravě
  - kromě přestupků a zločinů rozlišuje i **přečiny**
  - **likviduje některé feudální přežitky**
- v čele zákoníku - **uvozovací patent**, který zavádí jeho celoříšskou působnost (v Uhrách platnost do roku 1878)
- **zákaz analogie** X připouští, aby orgány správní a policejní vydávaly zákony a stíhaly podle nich
- také zásada **nullum crimen sine lege** a zákaz uložení jiných trestů, než zákon vysloveně stanovil
- platnost zákoníku i na **činy spáchané tiskem** (díky zrušení předběžné cenzury 1848)
- **protidělnický charakter** - přečinem jsou tajné společnosti; zvýšení trestností činů proti zaměstnavateli
- zakotvuje **delikt rouhání**
- zvýšená **ochrana představitelů státní moci** - panovníka, policistů...
- **klady**: stručné formulace, odstupňování deliktů podle společenské nebezpečnosti
- pro pochopení tohoto zákoníku si musíme uvědomit, že byl vydán v období **Bachovského absolutismu**

1. tresty za zločiny:

- **trest smrti** (oběšením)
- **žalář** - 2 stupně, žalář druhého stupně vykonáván v samovazbě a se železy na nohou; doživotní X dočasný; výlučně v zemských trestnicích
- **vypovězení** - jen pr ocizince
- **bití** - 25 ran pro muže, nebo metlou pro ženy; zákaz tělesných trestů v roce 1867

2. tresty za přečiny a přestupky:

- **peněžitá pokuta**
- **propadnutí věci**
- **ztráta práv a povolení**
- **vězení** - opět 1. a 2.stupně, ve věznicích okresních hsoudů, 24 hod - 6 měsíců)

1854 Výpraskový patent (Prügelpatent)

- **základní právní norma pro policejní činnost zeměpanských orgánů**, upravovala pravomoc státních orgánů i orgánů místní samosprávy, **zmocňoval je k vydávání zákonů**, které pak vedly k **utlačování občanských svobod** (např. zákaz vycházení od určité hodiny, stíhal vystupování proti vládě), **k ukládání fyzických trestů i jejich vykonávání** ← ovšem pouze pro lidi, kteří dostávali denní nebo týdenní mzdu (dělníci)
- fyzické tresty zakázány zákonem č.131/1867 ř.z.

Trestní právo procesní

- staré procesní právo předtím fungovalo ještě na zásadách inkvizičního procesu podle **Obecného soudního řádu kriminálního (1788)** a **Zákoníku o zločinech a těžkých policjeních přestupcích (1803)**

1850 trestní řád

- nová úprava požadavkem měšťanstva
- **zásada obžalovací** (zaveden institut státního zástupce), **volné hodnocení důkazů, ústnost, veřejnost, porotní soudy**
- **1851** - 3.silvestrovským patentem **omezena zásada ústnosti a obžalovacího procesu, zrušeny porotní soudy**
- **1853** – **návrat k zásadám inkvizičního procesu** z doby před revolucí, ponechána instituce státního zastupitelství a ústní řízení při závěrečném přelíčení
- po porážce neoabsolutismu - postupná revidace v 60.letech, např. uzákonění osobní a domovní svobody

1867 prosincová ústava

- opět zakotvila **ústnost a veřejnost soudního řízení, obžalovací proces a porotní soudy** pro zločiny a politické a tiskové

1873 trestní řád

- vycházel z toho z roku 1850, TP procesní
- opět návrat k **zásadě obžalovací, ústnosti, veřejnosti, volnému hodnocení důkazů, porotním soudům**
- platil i v **ČSR**
- v trestním řízení princip **trojinstančnosti** - proti rozsudku první instance se mohl odvolat k soudu instance druhé, nebo napadnout rozhodnutí pro zmatečnost ke kasačnímu soudu
- **nedostatky:**
  - **porotní soudnictví** - ne dělníci a ženy; možno omezit vyhlášením výjimečného stavu
  - **výkon vyšetřovací vazby** se nezapočítával do výkonu trestu
  - **nákladnost, zdlouhavost** a složitost soudního řízení, žaláře ještě věrně feudálním tradicím (třeba tragickou zdravotní péčí, stravou, či nedostatkem hygieny)

* kniha str. 234-235, 237-239 (ve 3.vydání - 199-200, 281-286); * státnicové otázky 2009-2010

1.30. Rakouský ústavní vývoj 1848-1918

1848 dubnová ústava – Pillersdorfova

- první rakouská ústava, jakožto ústava, která byla vyhlášena, ale **nikdy neplatila**
- Pillersdorfova - podle rakouského ministra vnitra
- podobně jako všechny další rakouské ústavy byla vyhlášena z rozhodnutí císaře a nebyla předložena ke schválení zákonodárnému sboru → **oktrojovaná**
- **nerespektovala sliby z patentů** (kabinetních listů), které císař vydal v březnu a dubnu - přislíbena rovnoprávnost jazyková, svolávání českého zemského sněmu, stanovení zásad voleb
- územní platnost: **celá monarchie kromě Uher, Chorvatska a Lombardska-Benátska**
- měla **7 částí** a **upravovala:**
  - postavení císaře
  - **občanská a pol.práva občanů**
  - vládu, říšský sněm a zemské sněmy
- na jejím základě byl svolán říšský sněm jako ústavodárné shromáždění, ale **neplatila!**
- **klíčový význam** - formulace některých zásad, které se nadále uplatnily při formování rakouského ústavního práva:
  - **koncepce historických zemí říše jako pouhých provincií**
  - dvoukomorový **Říšský sněm:**
    - * **Poslanecká sněmovna**
    - * **Senát** (členové jmenováni císařem)

– tyto zásady definitivně zakotveny v roce 1867

- **císař** - rozsáhlá pravomoc, jen v **zákonodárství omezen spoluúčastí sněmu**, v moci nařizovací omezena podpisem ministra – základ příští úpravy
- formulovala a zakotvila **demokratické svobody**: osobní, náboženská, svoboda tisku, ochrana listovního tajemství, národnostní rovnoprávnost, ústnost a veřejnost soudního řízení
- zachovávala **převahu feudálních velkostatkářů** – počtem 150 zasedali v horní sněmovně
- nespravedlivý volební řád – **dělnictvo nemá volební právo**
- vídeňské povstání přimělo vládu k odstranění nedostatečných ustanovení volebního řádu a v platnosti zůstala jen nepřímá volba poslanců (500 voličů/1 volitel)
- **ŘS** zvolený na základě dubnové ústavy **zasedal do rozehnutí v Kroměříži 7.3.1849** → rozehnutím sněmu padla koncepce kroměřížské ústavy (byla pro monarchii nepřijatelná) → vláda vyhlásila další oktrojovanou ústavu (březnovou)

Koncept kroměřížské ústavy

- pod vlivem nepokojů ve Vídni **přenesl ŘS počátkem října svou činnost na Moravu do Kroměříže**
- od poloviny listopadu příprava nové ústavy, která se nikdy nestala zákonem
- významný podíl na legislativních pracích i Češi
- **návrh ústavy 21.12.1848**
- **nikdy nevšla v platnost!**
- **základní občanská práva** (dílem tříčlenné komise, ve které pracoval i český poslanec Rieger), koncepce ovlivněna americkou ústavou z roku 1791, zásada, že každý člověk je svobodný, každý má stejné právo rozmnožovat blahobyt své hmotné i duševní
  - vychází z **revolučních liberálních požadavků** → rovnost před zákonem, zrušení šlechtictví, ústnost a veřejnost soudního řízení, zavedení porotního soudnictví, zrušení trestu smrti a trestů tělesných, ochrana svobody domovní, listovní tajemství, právo petiční/stěhování/shromážděvací/spolčovací, svoboda svědomí/vyznání a církví/tisku/vyučování, zrušení lenních vztahů a ochrana vlastnictví, zavedení obligatorního sňatku civilního
  - teze o **suverenitě lidu** jako zdroje státní moci narazila na odpor
- koncipována pro **konstituční monarchii v čele s císařem neodpovědným** z výkonu své moci, vybaveným rozsáhlými právy
- **ZM - dvoukomorový říšský sněm** (komora lidu, komora zemí); dále **sněmy zemské, krajské, samospráva obecní**
- **SM - nezávislé soudy**

1849 březnová ústava – Stadionova

- důsledně **centralistická** – koncepce jednotného státního území (celního i obchodního), nečiní rozdíl mezi zeměmi českými a rakouskými
- vyhlášena současně s císařským manifestem, který **rozpuštěl říšský sněm v Kroměříži** (datována na 4.3., vyhlášena **7.3.1849**)
- **16 částí, 123 §**
- s odvoláním na Pragmatickou sankci zakotvuje v Rakousku **dědičnou monarchii v čele s císařem** ← posvátný, neporušitelný, neodpovědný
- **VM - jen císař**, vykonával ji **prostřednictvím ministrů**, rozsáhlé pravomoci: vrchní velitelství branné moci, **válka X mír, zahraniční styky, vyhlášení zákonů** (omezen jen podpisem spoluzodpovědného ministra), **jmenování a propouštění ministrů**, udílení šlechtictví/řádů/vyznamenání
- **zřízena Říšská rada (ŘR)** - císařem jmenovaný poradní orgán císaře (posléze se přeměnil v zastupitelský, volený orgán)
- **ZM - císař + Říšský sněm:**
  - **dolní sněmovna** - volena v zemských sněmech, 2 posl. za každou zemi, zbytek volen podle vysokých censů z nejbohatších šlechtických kruhů
  - **horní sněmovna** - jmenována císařem
- **SM - nezávislost, nesaditelnost, neodvolatelnost**
  - **zřízen Říšský soud** (pouze na papíře, v praxi až 1869) - něco jako dnešní Ústavní soud; spory ústavní povahy mezi zeměmi a korunou, ve sporech o uplatňování politických práv, rozhoduje o nejtěžších politických deliktech ministrů a jejich náměstků, případy spiknutí proti císaři a velezradě

- **jednotné občanství, jednotný právní řád, rovnost před zákonem, nedotknutelnost soukromého vlastnictví**
- ústava zakotvuje dále **!!!obecní samosprávu!!!**, pravomoc zemí a říše
- současně vydána **listina základních občanských práv** (pro země rakouské mimo Uher)
  - 13 §
  - svoboda vyznání, vědy a vyučování, tisku, slova, zákaz censury, právo petiční, svobodu shromažďovací a spolčovací, nedotknutelnost osoby, svoboda domovní, ochrana listovního tajemství **X** byla možnost tato práva zásahem vlády pozastavit
- **dosavadní český stát zanikl**, nebyl ale výslovně zrušen žádnou normou, na jeho místě fungovaly jen jeho části (země), jako provincie rakouské říše
- **samotná ústava nikdy nevstoupila v život X některá její ustanovení provedena patenty a ministerskými nařízeními**

1861 únorová ústava – Schmerlingova

- viz 1.33

1867 prosincová ústava

- viz 1.34

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kol., 4. vydání - str. 212-224*

1.31. Bachovský absolutismus

- **1851-59**
- popření ústavnosti, **centralizace**
- hlavní oporou **armáda a policie**
- název dle **Alexandera Bacha** - rakouský konzervativní politik, ministerský předseda
- **neoabsolutismus** - absolutistická forma vlády, utlačování občanských práv X rozvoj ekonomiky
- nastolen normami z konce r.1851:
  - **3 kabinetní listy** (20.8. 1851): ministři jsou odpovědní výlučně císaři
  - **silvestrovské patenty (31.12.1851)** (znamenal otevřený přechod k absolutismu)
    - (a) patent – **zrušil březnovou ústavu** (od 4.3.1852) X potvrdoval pouze rovnost občanů před zákonem a zrušení poddanství a roboty
    - (b) patent – **zrušil občanská práva** X slíbil ochranu jen státem uznávaným církvím
    - (c) patent (kabinetní list císaře adresovaný Schwarzenbergovi) - základní **organizace správy zemí**, trojinstanční soudní řízení, **odstranil veřejnost soudního řízení, zrušil poroty** a zaváděl státního zástupce jako žalobce v trestních věcech
- **vláda bez parlamentu** a jakékoli kontroly ze strany veřejnosti
- **klady**: rozvoj podnikání (1854 horní řád, 1859 živnostenský řád), živností, správa dopravy, 1. předpoklady pro industrializaci
- **zápory**: utlačování občanských práv (1852 trestní zákoník, 1854 výpraskový patent), cenzura, porážky v Itálii, mezinárodní izolace, ztráta Lombardie, finanční vyčerpanost
- režim potřeboval **finanční podporu** od podnikatelů a bankéřů ← přispěli do státní pokladny, ale požadovali podíl na moci → vznikla tak **Rozmnožená říšská rada** (z původní ŘR) - nebyla ale pravým parlamentem, projednávala **pouze rozpočet**
- vojenské neúspěchy → **v srpnu 1859 císař odvolává Bacha** → reformy, liberalizace

1860 návrat k ústavnosti

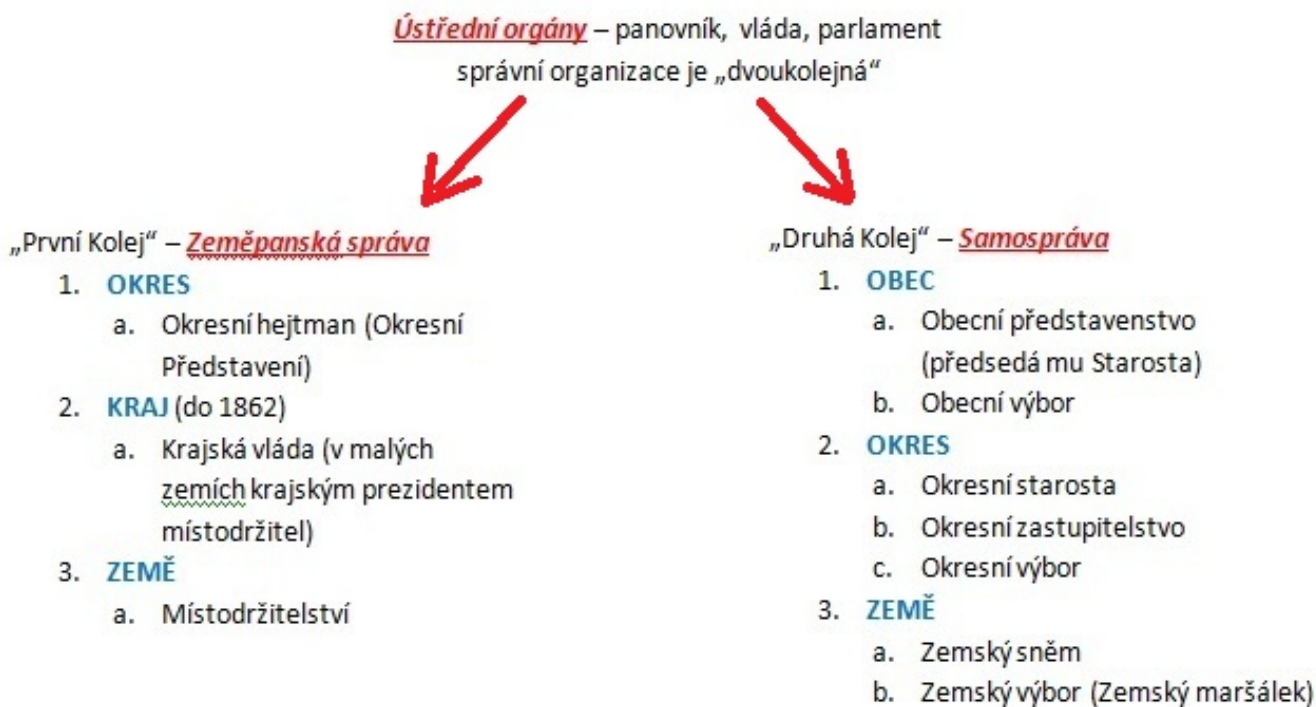
- vývoj návratu k ústavnosti dotvořen dvěma akty z roku 1860:
- **CÍSAŘSKÝ MANIFEST** – odůvodňuje, proč musel být v zemi nastolen absolutismus; další vývoj má určovat Rozmnožená ŘR jakožto poradní orgán, přejde do ústavy 1861
- **ŘÍJNOVÝ DIPLOM** (20.10.1860)
  - vydán po porážce v bitvě u Magenty a Solferina
  - za právní základ monarchie prohlásil **Pragmatickou sankci** z roku 1713

- připustil určitou **federalizaci** na základě historických tradic
- **návrat k parlamentarismu**, vyzvednuta **úloha zemských sněmů** (zemským sněmům a Říšské radě se přiznává podíl na moci zákonodárné, ŘR je sněmovna s kompetencí pro věci celostátní povahy - hlavně finanční → peněžnictví, clo, obchod, cedulové bankovníctví, dále pošty, telegraf, železnice, vojenské věci)
- diplom byl českými politiky uvítán – **umožňoval obnovení historických práv České Koruny**
- do popředí se dostávají **němečtí liberální buržoazisté**, zvláště kruhy hlásící se k velkoněmeckému programu
- vůdčí osobností **ministr Schmerling**, připravil osnovu **třetí oktrojované ústavy**

* učebnice *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 3. přepracované vydání, str. 208, 220-221, 244, 272-273; * http://cs.wikipedia.org/wiki/Alexander_Bach

1.32. Dvojkolejnost rakouské správy, správa zeměpanská a samospráva

- revoluční rok 1848 přinesl základní změny ve struktuře i činnosti rakouské správy
- za nejpodstatnější můžeme označit tyto změny
  1. Zavedení samosprávy a tím i dvojkolejnosti veškeré správy vůbec
  2. Dověšení dlouhého procesu postátnění správy tím, že správa patrimoniální (vrchnostenská) byla zrušena a nahrazena důsledně správou státní (zeměpanskou)
- důsledky těchto změn byly dalekosáhlé
  - poprvé se nám tento vztah ukazuje jako vztah svobodného a nezávislého občana, který je v oblasti správy rovnocenným partnerem státu, přestává být poddaným státu/vrchnosti, manipulovatelným objektem, jehož postavení závisí na libovůli státních orgánů (nové vztahy se projevily např. zavedením správního soudnictví)
  - toto podmíněno liberálními představami (rovnost), ale zvláště v oblasti volebního práva se ještě neuznávala rovnost majetných s nemajetnými
- základy nového uspořádání založeny
  - dubnovou ústavou
  - zrušením poddanství a patrimoniální správy
  - císařským nařízením č.268/1849 o nové organizaci soudní
  - č.295/1849 o nové organizaci správy
  - prozatímní zákon obecní ze 17.3.1849, kterým byla **svobodná obec prohlášena za základ svobodného státu**
- schéma organizace správy

Správa zeměpanská

- tzv. správa politická, schválena císařem, pak postupně zaváděna
- celá soustava vstoupila 1.1.1850 v život, stát požádal prozatímní soudy a úřady patrimoniální, aby ještě fungovaly. Zavedeny okresy, kraje a země.

a) OKRESY

- nově zavedené okresy se staly nejnižší složkou státní zeměpanské správy (v Čechách zavedeno 79 okresů, Morava 25, Slezsko 7)
- v čele **okresní hejtman**
  - právnícky vzdělaný, měl k dispozici odborný úřednický personál (okresní komisař, sekretáři, zřízení aj.)
  - rozsah působnosti okresního hejtmanství byl vyložen v zásadách pro organizaci politických správních řádů z roku 1849
  - měl dbát na vyhlásování a provádění zákonů, starat se o bezpečnost, veřejný pořádek a pokoj v rámci správního obvodu
  - taxativně vypočtené povinnosti → evidence obyvatel, statistická evidence, pomoc při doplňování stravování a ubytování vojska, dohled nad správou obecní, církevní, školskou, nadačními záležitostmi, péče o hranice, udržování silnic a vodních cest, činnost při vybírání daní, záležitosti zemědělské, dozor nad spolky, tiskem a shromážděními, sestavování seznamu porotců
- nová organizace politické správy byla zavedena na základě kabinetního přípisu císaře ze dne 31.12.1851 a prováděcími nařízeními ministrů vnitra, spravedlnosti a financí z r. 1853 a uvedena v život od 1855
  - dochází ke spojení soudnictví a správy v tzv. smíšených okresních úřadech
  - počet okresních hejtmanství rozšířen na 208, tj. správa zeměpanská sledovala územní organizaci soudní, která měla menší obvody než původní správní okresy (do roku 1855 připadalo na jeden správní obvod několik obvodů soudních)
  - v čele nových okresů stáli tzv. **okresní představení**, kteří byli odpovědní za nerušený chod správy (personál – adjunkti, knihovníci, sluhové aj.)

- * pravomoc – kryla se s pravomocí bývalých okresních hejtmanů, přibyla pravomoc soudní
- * nově zdůrazněna pravomoc v otázkách manželství (dávali souhlas - konsens manželský, bez něj nemohlo být manželství uzavřeno)

– instituce okresních hejtmanství opět zavedena po r. 1868 na základě prosincové ústavy

- * ta důsledně oddělila pravomoc soudní a správní
- * hejtmanství sloužilo opět jako 1. instance, a správní obvod označen jako politický okres - v Čechách jich bylo 89 (v jeho rámci několik okresů soudních)
- * statutární města tvořila samostatný okres, nebyly součástí žádného politického okresu (např. Praha, Liberec)
- * vedení okresních hejtmanství budováno na principu jednoho odpovědného vedoucího úředníka – hejtmana (nesl plnou odpovědnost za chod okresu)
- * od počátku nové správní soustavy neexistovala nikde ve státní správě kolektivní odpovědnost ani kolektivní rozhodování
- * rozrůstal se úřednický aparát a nové funkce – např. zeměpanský okresní lékař, berní referenti aj.
- * nově přibyla kompetence v souvislosti s volbami - okresnímu hejtmanství příslušela příprava voleb do říšské rady i do zemských sněmů (např. vyhlašování voleb, pořizování volebních seznamů)
- * právo dohledu nad orgány samosprávnými

b) KRAJE

- zatímco okresy byly novou složkou státní správy, kraje i krajská správa byly dědictvím dlouhého historického vývoje
- od r. 1850 stará feudální krajská správa přebudována, v Čechách vytvořeno 7 krajů (Praha nebyla součástí kraje), na Moravě 2 a ve Slezsku 1 kraj
- v čele stály **krajské vlády**
- kraje měly vytvořit vyšší územní mezičlánek mezi zeměmi a okresy
  - tvořily druhou instanci a odvolání od nich šla k ministerstvu prostřednictvím zemských místodržitelů (ale nebyly mu podřízeny, kraje odpovědný přímo ministerstvu ve Vídni)
  - kraje měly přispět rozhodující měrou k rozbití politické a správní soudržnosti někdejšího českého státu a bylo tak v oblasti správy projevem centralistických a protičeských cílů rakouské vlády
- v této podobě reforma uskutečněna nebyla → podle kabinetního listu z r. 1851 byly krajské úřady jen dohlížecími orgány nad správou okresní; zrušeny samosprávné krajské orgány, počet krajů zvýšen na 13 a krajské úřady podrobeny pravomoci místodržitelů
- i v instančním postupu nebyly pravidelnými orgány – 1. instancí byli smíšené okresní úřady, 2. pak zemská místodržitelství
- účel krajských úřadů byl tedy spíše dozorský a zprostředkovatelský
- jejich slabá a nedostatečná kompetence byla zaměrná a také při nejbližší příležitosti, kdy pominuly důvody, pro které krajské úřady vznikly, byly **pod záminkou finančních úspor zrušeny v r. 1862**, jen jako poslední ohlas na někdejší krajskou správu byla svěřena roku 1868 okresním hejtmanům v sídle někdejších krajů úloha dozorčího orgánu nad okresními politickými úřady na území bývalých krajů

c) ZEMĚ

- po r. 1848 se podstatně změnila i státní správa v zemích
- dosavadní gubernia přejmenována na **místodržitelství**; v našich zemích vznikla 3 místodržitelství – v Praze, Brně a Opavě
- v čele stál **místodržitel**
  - jeho pravomoc byla v prvních letech značně omezená
  - byli zároveň hlavou zemských školních úřadů, zemských finančních úřadů
  - přidána správa zdravotní a zemské stavební ředitelství
- v letech 1850-55 (z důvodu snahy vlády o maximální centralizaci) prakticky neplnila místodržitelství funkci druhé instance, kterou vytvářeli kraje, ačkoli nad kraji mělo místodržitelství vykonávat dozor (spíše formální)
- teprve s omezením úlohy krajů se zvýšila jejich pravomoc a stávají se pravidelnou druhou správní instancí, dochází k růstu aparátu místodržitelství (v Praze je to vedle místodržitele dalších 102 úředníků a 132 praktikantů)
- pravomoc místodržitele
  - rozsáhlá, zahrnovala především úseky státní správy (svěřené císařem nebo ministry)

- byla to policie, péče o zachování veřejného pořádku, dozor nad tiskem, pravidelné a soustavné informování vlády o situaci v zemi, dohled nad obchodem a podnikáním (policie živnostenská), záležitosti spolkové a divadelní, pasová/cizinecká agenda, vyřizování stížností na podřízené úřady, lenní záležitosti, publikace zákonů, dozor nad okresní samosprávou, správa církevních záležitostí, aj.
  - dával koncese k provozování určitých druhů živností (např. tiskáren aj.)
  - návrhy na obsazení míst nižších funkcionářů státní správy, ostatní jmenoval a měl nad nimi disciplinární moc
  - nebylo zde kolegiální rozhodování; jednotliví funkcionáři měli jen poradní hlas
- po vydání prosincové ústavy se stal základem organizace místodržitelství se stal zákon z r. 1868
    - místodržitelé zastupují císaře při slavnostních příležitostech a dále pak zájmy vlády vůči zemskému sněmu
    - rozšířena pravomoc, zvláště v oblasti policejní, staly se 1., popř. 2. instancí ve věcech živnostenských, zdravotních, četnických, železničních, domovských, spolkových a shromažďovacích, tiskových, lenních, vojenských, hnanecých
  - v záležitostech které byly vysloveně správními záležitostmi ze zákona (např. bezpečnost) → podřízení ministerstvu vnitra
  - v ostatních záležitostech, které na ně byly převedeny jednotlivými ministry byli odpovědni těmto ministrům
  - postupně se místodržitelství staly všemocné úřady, jejichž kontrole podléhal veškerý veřejný život v zemích
    - podávají hlášení do Vídně (o stávkách, pobuřujících člancích, schůzích apod.)

Samospráva

- pro Čechy a českou politiku v Rakousku měla daleko větší význam, než odpovídalo jejímu oficiálnímu charakteru
- již od pádu feudalismu a od samého počátku fungování samosprávy v ní viděla česká politická reprezentace především základní pozice české národní politiky, základnu k vytvoření samostatné české politické linie
- samosprávě byl tedy dáván význam protistátní, resp. protirakouský, bylo to jakýmsi voláním po české autonomii
- důvody pro vznik samosprávy po r. 1848 můžeme spatřovat ve dvou skutečnostech:
  1. rozhodné revoluční požadavky liberálního měšťanstva, které žádalo přístup k politické moci, resp. účast na ní
  2. praktické důsledky zrušení správy patrimoniální, jejíž agendu by prostě stát nemohl převzít pro obrovské finanční náklady
- zároveň bylo nutné vykonávat tuto samosprávu pod kontrolou a dohledem státu
- základním předpisem o samosprávě se stal **Prozatímní obecní zákon ze 17.3.1849**, v němž byla zakotvena zásada „základem svobodného státu je svobodná obec“ (městská i venkovská dle stejných zásad)
- správa veřejných záležitostí svěřena části obyvatelstva → majetná vrstva, proto v určitých obvodech dostanou povahu veřejné korporace – právní subjektivita, měli právo na vlastní samosprávu. „Fyzické osoby mají přirozená práva, tyto korporace také.“
- Stadionova březnová ústava – počítala se vznikem samosprávy na řadě míst: obce, okresy, kraje a celý stát je jakoby samospráva; ve skutečnosti jen samospráva obecní, 49 prozatímních obecních zřízení (Stadionova zřízení), vyšší složky aktivovány nebyly: každé sídliště bude obcí, či bude k nějaké obci přiřazeno, tzv. osady
- konstrukce tzv. dvojí působnosti
  1. samospráva přirozená (samostatná) – to, co se dotýká místního obecního zájmu a bylo to možno vyřídit vlastními materiálními a finančními prostředky obce (např. správa jmění, bezpečnost osob a majetku, udržování pořádku na silnicích, školy aj.)
  2. samospráva přenesená – všechny záležitosti, které spadaly do sféry správy zeměpanské, které byly z různých důvodů přeneseny na obecní samosprávu (např. v soudnictví – ohledání mrtvol, vydávání úmrtího listu, číslování domů, spoluúčast při vojenských správních věcech – odvody aj.)
    - tak také zásadně jen tato společná oblast zájmu tvořila styčné body v agendě obou kolejí veřejné správy
    - společným bodem byla i dohledací pravomoc správy zeměpanské nad samosprávou
- prozatímní obecní zřízení, budované na struktuře obec, okres, kraj, bylo obecně závazné
  - jen pro některá větší města (hlavní zemská a krajská) mohly být vyžádány zvláštní statuty; tato města byla pak nazývána statutární a nevztahovala se na ně platnost obecního zřízení

- v každé obci byly zřízeny obecní orgány: obecní výbor, obecní představenstvo a starosta
  - **obecní představenstvo a starosta** byli výkonnými orgány obecní samosprávy
  - **obecní výbor** byl orgánem kolegiálním, ale měl jen funkci kontrolní a usnášecí
  - všechny samosprávné orgány byly voleny na tři roky, nad nimi byla zavedena dohledací pravomoc vyšších orgánů (nad místní obcí dohled okresních starostů, nad okresní obcí krajských starostů), dohledací právo omezené - skutečnou moc měly státní orgány
- v r. 1862 byl vydán rámcový říšský obecní zákon, na jehož základě byly vydány obecní zákony v jednotlivých zemích

a) OBECNÍ ZŘÍZENÍ

• Právo domovské

- každá nemovitost musela ležet v obvodu obecní působnosti, vyjma nemovitostí, které sloužily ke stálému nebo dočasnému pobytu císaře nebo nejvyššího dvora
- každý občan musel být příslušný do některé obce, přičemž domovské právo k obci se získávalo buď narozením, nebo udělením
- v obci se rozlišovaly *tři druhy občanů*
  1. příslušníci obce – mají k dispozici domovské právo
  2. společníci obce – mají s obcí společné zájmy (daňové a jiné)
  3. přespólní osoby
- význam domovského práva spočíval zvláště v péči o chudé, neboť bylo povinností obcí, aby se postaraly o své nemajetné příslušníky a zajistily jim obživu
- nikdo nesměl být vypovězen z obce, ke které má domovské právo

• Orgány obce

- podle § 13 byly orgány obce obecní výbor a představenstvo, v jejichž čele stál starosta
- **Obecní výbor** – působnosti samostatné (jmenování úředníků a služebníků, stanovení jejich platu, volba obecního představeného, propůjčování domovského práva)
- **Starosta** – zastupoval obec navenek, řada oprávnění (disciplinární vůči zaměstnancům obce); odpovědný obci, popř. vládě + **představenstvo** (nejméně 2 radové)
- počet členů těchto orgánů se řídil počtem voličů
- volební období tříleté

• Působnost

- na obecní řád z r. 1849 navázala nová úprava i tím, že vycházela z rozdělení pravomoci obce:
  1. Vlastní (samostatná) – správa obecního jmění, péče o bezpečnost osob a majetku, starost o obecní silnice a mosty, zdravotní péče, stavební dohled, péče o chudé, správa škol, policie dopravní/mravnostní, pořádek na trhu apod.
  2. Přenesená – záležitosti soudní (ohledání mrtvol, zřizování porot), politické (vyhlašování zákonů), zemědělské, živnostenské, poštovní, daňové, vojenské, atd.

* charakterizována jako povinnost obce přičiňovat se na veřejné správě

• Majetkové poměry obce

- obec jako korporace byla odpovědná i za škody, které by občanům vznikly u opomenutí povinností uložených jí zákonem
  - * policie bezpečnostní/požární apod., stanovení pravidel hlasování a platnosti usnesení
- celá složitá obecní samospráva mohla fungovat jen za předpokladu finančního zajištění
- nemohla tedy počítat s dotacemi ze státního rozpočtu
- základním pramenem příjmů bylo kmenové jmění (pozemky, domy, kapitály ve fondech, tzv. obecní spravedlnosti – mýta, poplatky), nejběžnější byl pronájem pozemků
- každoročně musel představený obce předkládat rozpočet příjmů a výdajů, přezkum obecním výborem

• Dohled nad samosprávou

- dohled nad obecní samosprávou se rozpadal na tři úseky
  1. Dohled nad zákonností opatření samosprávy
  2. Dohled nad hospodařením samosprávy
  3. Dohled nad výkonem přenesené pravomoci
- v případě, že by orgány obecní samosprávy překročily meze své působnosti a porušily zákon, vykonávala státní správa (v tomto případě okresní hejtmán) právo dohledací
  - * okresní hejtmán měl právo zastavit účinnost usnesení obecního zastupitelstva, rozpustit obecní zastupitelstvo, právo rozhodnout o tom, kdy byl porušen zastupitelstvem zákon
    - proti opatřením okresního úřadu měl obecní výbor právo stížnosti k zemskému místodržitelství (nešlo se odvolat pokud šlo o manželský konsens nebo domovské právo)
- za plnění přenesené pravomoci výhradně odpovídal starosta, mohl dostat i pokutu
- vrchol zásahů byl v tom, že zemské místodržitelství mohlo rozpustit obecní zastupitelstvo (do 6ti neděl musely být nové volby)

b) OKRESNÍ SAMOSPRÁVA

- obecní zákon z r. 1862 dal možnost zřizovat obce vyššího druhu – okresní, župní a krajské
- pokud jde o okresy, jejich obvod souhlasil s obvody okresní správy smíšené
- když pak došlo k oddělení správy od soudnictví, změnil se i vztah územních obvodů okresních orgánů samosprávných a zeměpanských; samosprávné sledovaly obvod soudu, byly obvody zeměpanských okresů podstatně větší
- samosprávný okres měl také povahu územní korporace (právnícké osoby)
- do **působnosti** okresní samosprávy patřila správa hospodářská, silniční, zdravotní, vydržování ústavů penežních, dobročinných, spořitelen, pojišťoven aj.
  1. přenesená působnost se týkala zvláště ubytování vojska, jeho zásobování aj.
  2. samostatná působnost okresního zastupitelstva byla poměrně široká; zahrnovala všeobecnou působnost v záležitostech okresních i obecních
- jedinými zeměmi Předlitavska, kde existovala okresní samospráva byly Čechy, Halič a Štýrsko. Na Moravě ani ve Slezsku ne
- v okresech fungoval: okresní starosta, okresní výbor a okresní zastupitelstvo (3leté funkční období)
  - **okresní starosta** byl volen zastupitelstvem a musel být potvrzen císařem
  - podobně volen i **okresní výbor**, sestávající ze starosty a šesti členů
  - okresní výbor byl výkonným orgánem **okresního zastupitelstva**, zastupoval okres navenek

c) ZEMSKÁ SAMOSPRÁVA

- pouze u zemské samosprávy se nesetkáváme s dvojitou působností, je zde pouze působnost samostatná, kterou vykonával **zemský sněm** a **zemský výbor**
- do působnosti sněmů patřilo zákonodárství, které nebylo výslovně vyhrazeno říšské radě prosincovou ústavou
- dále pravomoc v oblasti hospodářství, schvalování rozpočtu aj.
- zemský výbor působil jednak jako výkonný orgán sněmu, jednak jako samosprávný orgán; byl volen na schůzi zemského sněmu z poslanců (předsedou zemský maršálek)
- rakouský samosprávný systém se lišil od všech jiných samosprávných vzorů (ať Anglie či Francie)
  - samospráva vycházela vedle svých přirozenoprávních základů z historických státoprávních tradic (základem české politiky)
  - rakouská samospráva se stala vlastně státem ve státě a tím byl vytvořen i dvojitý byrokratický aparát, jehož zaměření i hodnocení se od sebe podstatně lišilo

* Malý, K. a kol. autorů, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945 str. 247-261*; * vypracované otázky ke státnicím od neznámé slečny

1.33. Říjnový diplom, únorová ústava a česká politika

- v průběhu roku **1859** došlo k mnoha změnám: **porážka u Magenty a Solferina** (válka s Itálií), mezinárodní izolace Rakouska a nedostatek financí vedly císaře (František Josef I.) k **odvolání Bacha** (ministr spravedlnosti a vnitra) a **Kempena** (policejní ministr) a **příslibu reforem a liberalizace**
- obnovení ústavnosti - císařský manifest a Říjnový diplom:

Říjnový diplom

- **20.10.1860**
- vydán po porážce v bitvě u Magenty a Solferina
- za právní základ monarchie prohlásil **Pragmatickou sankci** z roku 1713
- připustil určitou **federalizaci** na základě historických tradic
- **návrat k parlamentarismu**, vyzvednuta **úloha zemských sněmů** (zemským sněmům a Říšské radě se přiznává podíl na moci zákonodárné, ŘR je sněmovna s kompetencí pro věci celostátní povahy - hlavně finanční → peněžnictví, clo, obchod, cedulové bankovníctví, dále pošty, telegraf, železnice, vojenské věci)
- diplom byl českými politiky uvítán – **umožňoval obnovení historických práv České Koruny**
- do popředí se dostávají **němečtí liberální buržoazisté**, zvláště kruhy hlásící se k velkoněmeckému programu
- vůdčí osobností **ministr Schmerling**, připravil osnovu **třetí oktrojované ústavy**

1861 únorová ústava - Schmerlingova

- v pořadí třetí oktrojovaná ústava
- připravená ministrem Schmerlingem v duchu německé liberální buržoazie
- vyhlášena **26.2.1861**
- **polylegální** - skládá se ze 3 patentů (č.20-22/1861 ř.z.)
- platila **pro celou monarchii**
- **ZM - Říšské zastupitelstvo:**
  - **Sněmovna poslanců** - volena nepřímo zemskými sněmy (pouze do r.1873)
  - **Panská sněmovna** - jmenována císařem → otevírá to možnost politického zastoupení šlechty jako dědičných peerů
- zavádí **zřízení zemské pro neuherské země**
- **centralistické pojetí státu** – omezení moci zemských sněmů, naopak **posílení Říšského zastupitelstva**
- **naznačuje** v duchu říjnového diplomu možnost **dualistického uspořádání** - Říšská rada (poradní orgán) rozdělena na:
  - **užší** – jen zástupci zemí rakouských
  - **širší** – zástupci Rakouska i Uher; nikdy se nesešla
- **!!!NEZAKOTVUJE OBČANSKÁ PRÁVA, odpovědnost ministrů, ochranu národnostních práv, poslaneckou imunitu!!!**
- **tvorba práva po r.1861 - dělené zákonodárství:**
  1. **Říšská rada**
  2. **panovník** - buď vydá **předpis ze své moci výkonné** (nutná kontrasignace), nebo **svoje nařízení X nemůže**: ukládat břemena, měnit daně a státní základní zákony, zastavovat a prodávat státní majetek; nařízení pouze tehdy, když to nejde v parlamentu (např. rozdělení ÍUK na českou a německou část), musí být **schváleno na dalším zasedání ŘR**
  3. **zemské sněmy** - viz níže
- reakce českých politiků - zpočátku zdrženlivá, neboť ústava ignorovala české státoprávní nároky **X** ustanovení ústavy otvíralo cestu k liberalizaci
- Schmerlingovy volební řády však preferovaly **německé měšťanské strany**
- součástí byla **zemská zřízení a volební řády do 15 zemských sněmů**
  - pravomoc zemských sněmů: **zákonodárná pravomoc** v oblasti zemědělství, veřejných prací, dobročinnosti, zemských rozpočtů, **provádění říšských zákonů** zákony zemskými (v oblasti školství, církve a obcí)
  - zemské sněmy byly **orgány zemské samosprávy** (předsedou **zemský maršálek** v Č, na M **emský hejtman**)
  - **zemské výbory** – výkonné orgány zemských sněmů → správa zemského majetku, dohled na samosprávu nižších územních celků
  - **volí poslance do PS ŘR** → volební právo do zemských sněmů tedy určovalo strukturu PS ŘR (až do 1873)
  - základem volebního systému **4 kurie - velkostatkářská, obchodních a živnostenských komor, měst, venkovských obcí**
- **1863 – politika pasivní rezistence**: čeští poslanci nezasedají na ŘR, aby poukázali na nedodržování českého historického státního práva, postavili se proti únorové ústavě

- parlament se soustředil hlavně na **zakotvení základních lidských práv** → zákon tiskový, o ochraně svobody osobní a domovní, zákon spolčovací a shromažďovací

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945 – Malý a kol. – str. 215-217; str.229-235; * Zápisky z přednášek; * Semináře JUDr. PhDr. Jakubem Rákosníkem Ph.D.*

1.34. Prosincová ústava a česká politika

Rakousko-uherské vyrovnání

- **1866** porážka Rakouska v **prusko-rakouské válce**, tlak Maďarů na nové státoprávní uspořádání
- **1867** dovršen vývoj směřující k **dualizaci na Rakousko-Uhersko** → rozpad na 2 státní celky spojené osobou panovníka (personální unie) i některými společnými záležitostmi (reálná unie): **zahraniční pol., armáda, finance**
- všechny společné instituce ozančovány jako **c. a k.** (císařské a královské)
- **delegace**
  - výkon společných záležitostí
  - shromáždění vytvářená ad hoc o **120 členech** (z dolní komory 40 rakouských a 40 uherských poslanců, z horní komory 20 rakouských a 20 uherských zástupců)
- **zákonná úprava dualizace** nebyla zakotvena v císařském zákonodárství, ale:
  - v **Uhrách** byla vyhlášena v **zákonném článku**
  - v **Předlitavsku zákonem č.146/1867 ř.z., o společných záležitostech**, který je možno počítat za součást prosincové ústavy

Prosincová ústava

- poslední platná ústava monarchie platící **do roku 1918**, vrchol rakouského ústavního vývoje; **polylegální**
- zakotvuje **občanské svobody**
- po R-U vyrovnání byly české země začleněny do státního celku, který nesl úřední název **Celek království a zemí v říšské radě zastoupených** → zdůraznění faktu, že krom panovníka je pojítkem těchto zemí taktéž společný parlament
- **platí pro Předlitavsko** (17 království a zemí)
- formálně pokračování únorové ústavy; tvořilo ji 5 zákonů:
  - **č.141/1867 ř.z., o říšském zastupitelstvu = Říšská rada** - Poslanecká sněmovna (volena zemskými sněmy, do 1873) + Panská sněmovna (zletilí členové panujícího rodu, dědiční pérové – předáci předních šlechtických rodů a členové jmenovaní císařem za zásluhy, virilní mandáty – biskupové, arcibiskupové s hodností knížecí)
  - **č.142/1867 ř.z., o všeobecných právech státních občanů**
  - **č.143/1867 ř.z., o říšském soudu**
  - **č.144/1867 ř.z., o moci soudcovské**
  - **č.145/1867 ř.z., o moci vládní a výkonné**
  - + **č.146/1867 ř.z., o společných záležitostech** → R-U vyrovnání
- působnost sněmoven taxativně upravena, vše co nebylo výslovně prohlášeno za kompetenci říše, připadalo do kompetence **zemských sněmů**, v podstatě však i nadále zůstala pravomoc ZS omezena na věci podružnějšího řádu
- **občanská práva** – rovnost před zákonem, rovný přístup ke státním úřadům, volnost stěhování i vystěhování, svoboda osobní, listovní a právo petiční, právo shromažďovací a spolčovací (zakotvené již před vydáním ústavy), svoboda slova, tisku, víry, vědy a volby povolání; ochrana národností a soukromého vlastnictví
- **negativní rysy** – feudální přežitky:
  - pojetí, postavení a moc **císaře**
  - existence **Panské sněmovny** a její složení
  - existence institutu **šlechtictví**
  - realizace občanských práv a svobod měla též stinné stránky:
    - * **zákon o právu tiskovém** omezoval vydávání tisku vysokými kaucemi
    - * **zákon o svobodě spolčovací a shromažďovací** - možnost policejního zásahu do spolkové činnosti
    - * **1869 zákon o výjimečném stavu** – umožňoval omezení činnosti porotních soudů (po sepsání České deklarace - 1868)

Česká politika

- požadavky **liberálně-demokratické + nacionální** → **obnovení historického státu Koruny české a uznání jeho práv** - chtěli toho dosáhnout v rámci rakouského státu (neusilovali o samostatnost) → program **austroslavismu** - zejména Slovanský sjezd 1848, **František Palacký** - maloněmecká koncepce
- po obnovení ústavnosti v 60. letech tento program zastaral a bylo nutno vytvořit novou koncepci - potřeba **vzdorovat německým liberálům**, kteří se snažili z Rakouska vytvořit centralizovaný stát s hegemonií německy mluvícího měšťanstva

1861 dohoda českého měšťanstva s představiteli české historické šlechty

- stala se základem přeorientace předáků české politiky
- tomu předcházela **petice Fr. L. Riegra** panovníkovi, která byla vyhlášením českého politického programu → požadavky národního sebeurčení, jazykové rovnoprávnosti a školství, oživení národních institucí
- východiskem k vytvoření politického programu se stal **Říjnový diplom**
- program českých politiků vycházel z požadavků **obnovení historického státu České koruny v rámci rakouské monarchie**
- **česká konzervativní šlechta** sledovala obnovení českého státního práva **jen pro Čechy** (tj. České království) v duchu zemského autonomismu
- **české měšťanstvo** žádalo obnovení celého státu České koruny, tj. celku všech území **Čech, Moravy a Slezska** → získání celonárodní podpory, založené na tradicích českého obrozenectví, na snahách o uplatnění českého národa, jazyka a historických tradic v nových podmínkách, čeká politická reprezentace se tak stala politickou představitelkou českého národa

1863 Pasivní rezistence

- **čeští poslanci opustili ŘR** (v duchu uplatňování státoprávních požadavků)
- **1865** k podpoře těchto cílů sepsal **Fr. Palacký** český politický program **Idea státu rakouského** - změna Rakouska na federaci (národnostně spravedlivou), varoval před dualizací monarchie
- **1874 mladočeši** opouštějí pasivní rezistenci vůči **zemským sněmům**
- **1878 staročeši** opouštějí pas.rez. vůči **zemským sněmům** a **1879 se vrací do ŘR**

1868 Česká deklarace

- **František Ladislav Rieger**
- reakce na R-U vyrovnání; česká reprezentace začíná hledat oporu v zahraničí
- **protest proti R-U vyrovnání**, prohlášení neporušitelnosti českého státního práva, **požadavek trialismu**
- po pár dnech se k deklaraci připojili i **čeští poslanci moravského zemského sněmu**
- deklarace byla počátkem masového hnutí, které vtáhlo do politiky prakticky celý český národ → projevem byly **masové tábory lidu** (až statisícové, nad Prahou vyhlášen dokonce výjimečný stav) → **perzekuce, zatýkání**, zastavování českých časopisů, konfiskace
- hnutí sílí, požaduje všeobecné volební právo
- **1869** aktivizaci českého politického hnutí čelí vláda přijetím **zákona o výjimečném stavu**, který jí umožňuje omezovat občanská práva

1871 Dohoda o 18 fundamentálních člancích

- tzv. Fundamentálky
- uzavřela ji **vídeňská vláda + česká reprezentace**
- **uznání R-U vyrovnání, opuštění myšlenky jednoty státu České koruny X potvrzovaly pouze právo českého království na sebeurčení** v rámci monarchie
- **ŘR** měla být **nahrazena Kongresem delegátů ZS**, Panská sněmovna Senátem; český stát měl zastupovat český dvorský kancléř
- VM v Čechách měla mít **česká vláda** odpovědná zemskému sněmu
- **císař** projevil ochotu dát se korunovat českým králem a vyhlásit rak.-české vyrovnání X pod nátlakem něm.pol.stran a maď.velkostatkářů **své sliby nedodržel**
- ministerský předseda **Hohenwart** pod nátlakem **odstoupil**, spolu s ním padl i celý návrh Fundamentálek → byl **poražen celý politický program** a znemožněna jakákoli možnost federalizace R-U

Státoprávní ohrožení

- díky pasivní rezistenci došlo k **zavedení přímých voleb** → ochromení zákonodárné činnosti zemských sněmů ve prospěch ŘR → to vedlo roku **1874** k **rozdělení Národní strany** na dvě samostatné:

- **Národní strana** (staročesi) - konzervativci
- **Národní strana svobodomyšlná** (mladočesi) - liberálové
- **opuštění pasivní rezistence:**
  - **1874 mladočesi** opouštějí pasivní rezistenci vůči **zemským sněmům**
  - **1878 staročesi** opouštějí pas.rez. vůči **zemským sněmům** a **1879 se vrací do ŘR** → **drobečková politika** (rozdělení univerzity na čes. a něm. část, vnější jazyková rovnoprávnost)
- staročesi prohlašovali, že vstupem na půdu ŘR neopouštějí zásady českého státního práva X cíle nebyly dosaženy a staročesi začali ztrácet politickou autoritu a upadat v očích veřejnosti, **SČ 1889 poražení ve volbách do ZS**

1890 Punktace

- dohoda mezi zástupci **vlády** a **staročeské strany** a **německých stran**
- mladočesi nebyli přizváni, aby případný politický zisk posílil jen staročechy
- týkaly se zemské školní rady, menšinových škol, zemědělské rady, živnostenské komory a soudních obvodů apod.
- punktace se rovnaly de facto **kapitulaci v jazykových otázkách** → ve svém důsledku by vedly k národnostnímu rozdělení čech a **konci rovnoprávnosti Čj s Nj**
- mladočesi je odmítli, a to jim získalo masovou podporu veřejnosti → ve volbách do ŘR staročesi úplně propadli a jejich místo zaujali MČ X program a jednání strany se příliš nelišily od SČ; byli pouze více otevření kompromisům; v roce **1907** už byl **program MČ silně konzervativní**, loajální Vídni

Nástup nových politických stran

- pro politický vývoj se stávalo stále více určující dělnictvo – rakouská **sociální demokracie**, od roku **1878** mělo české dělnictvo i svou vlastní „československou“ socdem v rámci té celorakouské
  - organizační strukturou se vlastně jednalo o první moderní politickou stranu
  - programem socdem byla přeměna na **spolkový stát** s národnostně ohraničenými samosprávnými celky + **všeobecné a rovné volební právo**
  - podcenění národnostní otázky
- postupně se objevují i **další strany** - počet stran je odrazem diferenciací zájmů uvnitř občanské společnosti, jejich konkurenčního boje a snahy o podíl na rozvoji rakouského státu:
  - **1894 Katolická strana**
  - 1897 Radikálně pokroková
  - **1897-98 Národně sociální strana**
  - **1899 Agrární strana**
  - 1899 Radikálně státoprávní
  - **1900 Realistická strana** (lidová)
- **Morava** - Národní strana a Lidová strana

* učebnice *České a československé právní dějiny do roku 1945 - K.Malý, strany 225 až 227, 235 až 242; * + porovnával jsem to s vypracovanými otázkami ke státnici z vakobobrů (je to vlastně úplně to stejný)*

1.35. Úprava živnostenského a obchodního práva v druhé pol. 19. století

Živnostenské právo

- živnostenské právo tvořily předpisy upravující kapitalistické podnikání řemeslného či továrního typu
- základem živnostenský řád (dále jen ŽŘ - č. 227/1859 ř. z.) – liberální tendence (volný přístup k živnostem vyjma koncesních a reálné koncese – podnikání pod kontrolou státu), ale nevztahoval se na námezdní pracovníky, dělníky a zřízence, kteří museli být věrni zaměstnavateli
- **povinnost zaměstnavatele** – pouze vyplácet mzdu, dělník mohl kdykoliv propustit, dělníci ovšem bez zákonného důvodu odejít nemohli (pod hrozbou trestu či nuceného návratu)
- stávka znamenala porušení pracovní smlouvy, ale již nebyla trestná

- právní úprava pracovního poměru a sociálního postavení dělníků → středem pozornosti vlády a stala se součástí politiky namířené proti organizovanému dělnickému hnutí a socdem straně
  - zpočátku perzekuce dělníků a pouze dílčí reformy – ručení zaměstnavatele při pracovním úrazu, koaliční zákon a zákon o živnostenských soudech
  - poté i nástup ochranného zákonodárství (cukr a bič → inspirace v Bismarckově Německu, sociální reformy jako cukr, perzekuce jako bič)
    - * ochranné zákonodárství neplatilo pro čeledíny (pracovníky v domácnostech zaměstnavatele) – ty upraveny čeledními řády, vycházejícími z představ o kárné pravomoci pána, znevýhodňovaly do pracující co do práva na volný čas/odpočinek/mzdové nároky
- změny v 80. letech – 1883 novela ŽŘ – zaveden průkaz způsobilosti pro řemeslníky a tzv. nucená společenství pro všechny druhy živnostníků (vyjma továrníků)
- Ochranné dělnické zákonodárství, dětská práce, pracovní doba
  - dělnická novela 22/1885 upravila poměry v továrnách, vydáno několik dalších předpisů, upravila se i pracovní doba (původně neomezená)
  - děti do 10 let zákaz práce v průmyslu, 10-13 let max. 10 hodin/den, 14-16 let max. 12hodin/den – noční práce až na výjimky do 16 let zakázána – předpisy ale jen pro tovární výrobu s 20 a více zaměstnanci (tzn. bez zemědělství, hornictví atd.)
  - novela z roku 1885 pak určila pracovní dobu dětí (12-14 let) pro všechny obory, max. 8 hodin/den, zákaz práce v továrnách do 14 let, do 16 pak 11 hodin/den
  - podle horního řádu 115/1884 pak do 14 let (dívky do 18) jen na povrchu mimo noc a neděle
  - dospělí horníci 12 hodin bez započítání přestávek, od 1901 9 hodin
- dělnická politika rakouských vlád - chtěla získat dělnictvo a omezit vliv socdem
  - zákonem 33/1888 zavedeno všeobecné nemocenské pojištění (mimo zemědělství)
  - upraveno bylo i pojištění úrazové – zatím pouze pro velké továrny, později pro železnice
  - 1907 zakotveno penzijní (invalidní a starobní) pojištění soukromých zaměstnanců, veřejní měli jako součást pracovního poměru
- zhoršení podmínek během válečných let – právním podkladem zákon 236/1912 o válečných úkonech –) zaměstnanci ve válečné výrobě pod vojenskou pravomocí bez ochrany živnostenským zákonem – podřízení práv válečným cílům

Horní právo

- 146/1854 – horní řád – teprve tento řád odstranil staré právní řády pro hornictví vyrůstající z tradic feudálního horního práva - stále preferoval právo nálezce na těžbu bez souhlasu majitele pozemku, rozlišoval ale mezi kutáním (hledání) a dolováním (těžba – nutná horní propůjčka)
- předpisy se rozvíjely v duchu průmyslové revoluce a s rozmachem těžby uhlí
- úprava pracovních podmínek pak hlavně v zákoně 115/1884 – práce dětí od 12 let jen na povrchu se souhlasem rodičů, nařízení z roku 1907 pak bez noční práce a mimo školní dobu, dívky do 18 let jen na povrchu, ale jinak neomezeně
- s rozvojem důlní techniky však dětská práce v dolech ustala, práce dospělých viz. výše

Právo směnečné a obchodní, kapitálové společnosti

- ovlivněno Pruskem, úprava směnečného řádu pro Rakousko je z roku 1850
- shrnoval dosud rozptýlené právní předpisy jednotlivých zemí o směnečném právu a likvidoval staré směnečné řády
- Všeobecný obchodník zákoník 1/1863 – základní úprava právních poměrů při obchodování, další zákony pak živnostenský zákon, spolkový zákon z roku 1852, akciový regulativ (1899)
- kupec = osoba, která provozuje podnikání po živnostensku
- **kapitálové asociace** = obchodní společnosti, družstva, a. s., s. r. o., atd. (viz dále), spojení jednotlivců za účelem společného podnikání → protože kapitál jednotlivce samotného byl nedostačující

1. **veřejná obchodní společnost** – nejjednodušší, sdružení 2 a více osob bez omezení kapitálovými vklady, vznik smlouvou, právní subjektivita vzniká zápisem do obchodního rejstříku a počátkem obchodování, členství je vypověditelné, zisk rovným dílem, ručení i majetkem společníků, věřitel se mohl obrátit, na kterého z nich chtěl, ale ručili i za sebe navzájem (to znamenalo nežádoucí rizika, která odstraňovaly některé další typy společností)

2. **komanditní společnost** – jeden nebo více komanditistů účast majetkovým vkladem, jedeno nebo více komplementářů - nejsou omezeni na vklady, ale za závazky ručí neomezeně, zatímco komanditisté jen do výše vkladů, komplementáři zpravidla ve vedení společnosti, komanditisté kontrolní funkce
3. **akciová společnost** – oblibená, nejrozšířenější, vznik udělením státní koncese ministerstvem vnitra, zápisem do obchodního rejstříku a složením akciového kapitálu – ten byl dělen na akcie (na jméno či na majitele), ke kterým byly připojeny kupon (nárok na dividendu) a talon (legitimace)
  - právnická osoba
  - akcionář neručil osobně, pouze povinnost počátečního vkladu podle počtu akcií
  - organizačním základem byly stanovy, orgány pak valná hromada, představenstvo (řídí společnost) a dozorčí rada
4. **komanditní společnost na akcie** – podobně jako komanditní společnost, pouze se komanditisté účastnili vkladů ve formě akcií a vznik společnosti a orgány podobně jako akciová společnost
5. **společnost s ručením omezeným** – nejdokonalejší formou, vznik uzavřením smlouvy ve formě notářského zápisu a zápisem do obchodního rejstříku, v některých případech nutná státní koncese (železnice, doprava vystěhovalců, vydávání zástavních listin, bankovních dlužních úpisů)
  - byla stanovena minimální výše kmenového kapitálu děleného na podíly společníků (každý max 1)
  - ručili do výše vkladů, měli právo na zisku a vedení společnosti, zisk dělen podle podílů, které neměly charakter akcií
  - orgány byly jednatelé, valná hromada a dozorčí rada

Ostatní

- monopolizace rakouské ekonomiky se projevila i na právní úpravě dalších oblastí podnikání
- celní tarif 20/1906 – chrání domácí podnikatele před zahraniční konkurencí
- 1892 a 1899 - stanovy rakouské cedulové banky → cílem zajištění stability rakouské měny
- založení Zemské banky Království českého (1890) a Markrabství moravského (1896)
- zakládány akciové banky, 1875 vznikla v Praze burza (rámcový burzovní zákon)
- 43/1870 – koaliční zákon – mířil proti kartelovým dohodám zvyšujícím ceny
  - úmluvy podnikatelů, které vedou ke zvýšení cen ke škodě odběratelů jsou zakázány, jsou neplatné
  - dále povoluje sdružování dělnictva a přiznává právo na stávkou (do té doby za ní byl trest vězení až na 3 měsíce)
- 1897 - návrh kartelového zákona (nezadařilo se, to až v ČSR)

- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-433-1 (str. 293-304); - otázka vypadá docela obsáhle, jak moc budou lpět zkoušející na znalosti konkrétních čísel zákonů (uvedl jsem ty důležitější) nebo např. na znalosti pracovních dob

1.36. Soudní soustava a procesní předpisy v druhé pol. 19 století

Soudní soustava

- požadavek revolučního měšťanstva – odstranění vlivu absolutistického státu na soudnictví → projevem oddělení soudnictví od správy, občanská kontrola nad výkonem soudnictví (veřejné líčení, porotní soudy), zavedení obžalovacího procesu namísto inkvizičního → všechny tyto požadavky se projevily v organizaci soudnictví
- oddělení soudnictví – zpočátku teoretické, neboť do r. 1850 musely být ponechány v činnosti staré patrimoniální úřady - tedy i soudy (i když na útraty státu)
- 14.6.1849 – schváleny základy nové soudní organizace, funkční od 1.7.1850
- správa soudnictví svěřena ministerstvu spravedlnosti, nejvyšší soudní úřad se mění na nejvyšší soudní a kasační dvůr (už nemá správní funkce)
- **Soudní soustava 1850-1855**
  1. **Okresní soudy**
  2. **Zemské soudy**
  3. **Vrchní zemské soudy**
  4. **Nejvyšší soudní a kasační dvůr** → 3. instance ve věcech civilních, ve věcech trestních soud zrušovací
- 1855 – tato organizace změněna – došlo opět ke sloučení se správou

- zemské soudy reorganizovány v krajské, jako zemské pak označovány soudy v hlavních zemských městech
- **Soudní soustava od roku 1855**
  1. **Soudy okresní** → základem soudní soustavy, obvod působnosti se nazýval soudní okres, samosoudce, trestní řízení – záležitosti menší důležitosti (od 1852 přestupky), civilní soudnictví – 1. instance
  2. **Soudy krajské** → 2. instance, kde se uplatňovala odvolání ze soudů okresních, v trestním řízení jako soudy sborové, 1. instance pro přečiny a zločiny
  3. **Vrchní soudy zemské** - odvolací pro soudy krajské, působí v hlavních zemských městech (Praha, Brno)
  4. **Nejvyšší soudní a kasační dvůr**
- **Porotní soudnictví**
  - výdobytek revolučního roku 1848 – občanská kontrola a podíl občanů na soudnictví
  - nejprve 1851 poroty tiskové – rozhodování o vině v trestním řízení proti autorovi nebo vydavateli tisku, 1852 zrušeny
  - obnoveny po vydání prosincové ústavy na základě trestního řádu - 1873
    - * rozhodování o vině v trestním řízení a o zločinech – na úrovni sborových soudů, tzn. 1. instance
    - * současně zákon umožňující zastavení činnosti porot zvláště za výjimečného stavu (vláda mohla souzení politických deliktů svěřovat soudcům z povolání)
    - * porotní soudy obsazovány výlučně majetnými, jen muži zapsaní do voličského seznamu pro volby do obcí (majetkový census)
- **Nejvyšší správní soud**
  - kontrola zákonnosti výkonu správy
  - ohlášen: čl. 15 zákona č. 144/1867 ř.z., zřízen: zákon č. 36/1875 ř.z. (novely 1894, 1905)
  - soudci z povolání, prezident a 12 dvorních radů jmenovaných císařem na návrh vlády
  - při ublížení na právech nezákonným rozhodnutím či opatřením správního orgánu
  - povahou kasační (zrušení nesprávného rozhodnutí s tím, že věc se vrací k novému projednání orgánu, který rozhodl v první instanci), veřejné ústní řízení
  - odstraňování přehmatů správních orgánů (ale většinou se k tomuto soudu ani nedostaly)
- **Říšský soud**
  - zřízen zákonem 44/1869 ř. z.
  - porušení politických práv, veřejné nároky vůči státu a zemím, spory mezi sněmy a úřady
  - předseda, místopředseda, 12 členů, 4 náhradníci - jmenování doživotně císařem (polovinu navrhuje panská a polovinu poslanecká sněmovna)
- v souvislosti s rozvojem kapitalismu → **živnostenské soudy** (zaměstnavatel x zaměstnanec) a **soudy úrazových pojišťoven**
- **Státní zastupitelství**
  - stíhání trestných činů z úřední povinnosti, podávání veřejné trestní žaloby a její zastupování před soudem
  - poprvé zřízeno 1848 (ve věcech tiskových), 1850 (trestním řádem rozšířeno na veškeré trestní řízení), dále zachováno i v TR 1853 a 1873
  - organizačně zajištěno tak, že
    - * u okresních soudů – funkci státního zástupce vykonával úředník státního zastupitelství (popř. úředník politické správy či policie)
    - * u sborových soudů – 1. instance – státní zástupce, 2. instance - vrchní st. zástupce, kasační soud – generální prokurátor + generální advokáti + generální náměstci
    - * hlavou celého zastupitelství – ministr spravedlnosti
  - státní zástupci počítáni za úředníky justiční správy, nikoliv soudce
    - * nevztahovala se na ně nesaditelnost, formální samostatnost, atd.
    - * rozsah působnosti omezen působností trestního soudu
      - stíhání TČ
      - nezávislí na soudcích
      - stáli mimo soudní organizace
      - v trestním procesu povaha procesních stran
      - zahajoval trestní řízení, rozhodoval o podání žaloby, žalobu pak zastupoval před soudem
    - * správní působnost - účast na disciplinárním řízení proti soudním úředníkům, zřizencům, notářům a advokátům
    - * povaha ochránce státních zájmů, strážce zákonnosti (dle vzoru francouzského trestního řádu)

Advokacie

- důležitou součástí soudnictví
- postupně překonává omezení, které jí ukládaly starší feudální předpisy
- 1849 nový advokátní řád č. 364 ř.z. ruší numerus clausus při jmenování advokátů, nyní připadlo ministru spravedlnosti
- 1868 č. 96 ř.z. **volný přístup k výkonu advokacie** při splnění zákonných podmínek (domovské právo, svéprávnost, doktorát práv, 7 let praxe, advokátní zkouška)
  - **praxe** – 1 rok u soudu, alespoň 3 roky u advokáta (zbytek u soudu/advokáta libovolně)
  - **zkouška** - konala se u vrchního zemského soudu před 4člennou komisí jmenovanou předsedou soudu
  - **přísaha** - zapsání do listiny advokátů, pak teprve právo na výkon advokátní činnosti (u všech soudů, v záležitostech mimo/soudních, veřejných, soukr.)
- advokát oprávněn zastupovat před všemi soudy a úřady v Předlitavsku, před soudy konsulárními (všechny záležitosti soudní/mimosoudní, soukromé/veřejné)
- nesměli zastupovat před soudy rozhodčími bursovními a živnostenskými
- v nesporných záležitostech mohli konkurovat notářům, ale současný výkon praxe notářské a advokátní zákon vylučoval
- advokát nemohl zastávat státní úřad, ale byla povolena činnost učitelská
- dohled - výbor advokátní komory
- disciplinární pravomoc - disciplinární rada advokátní komory (tresty - písemná důtka, peněžité pokuta, zastavení činnosti, vyškrcnutí ze seznamu advokátů)
- nejvyšší dohled bez práva ukládat disciplinární tresty - ministr spravedlnosti
- soudy mohly proti advokátům využívat svá práva zajištěná soudním řádem, k zachování pořádku při soudním řízení
- samosprávný charakter advokacie → významný pro její nezávislost a ochranu občanských práv
  - tak se stala nezávislá advokacie další důležitou zárukou právního státu a ochranou práv občana i výkonu jeho ústavou zaručených práv

Notářství

- další důležitá součást rakouského soudnictví
- právním základem císařský patent č. 366/1850
- notářský řád č. 75/1871 ř.z.
- notář byl státním orgánem – sepisoval veřejné listiny a osvědčení, přijímal do úschovy cenné hodnoty, vykonával různé úkony soudem na něho vznesené
- činnost notářů trojího druhu
  1. výhradní - sepisování veřejných listin, které musely mít formu notářského zápisu (svatební smlouva, kupní smlouva)
  2. činnost konkurující soudům (ověřování podpisů)
  3. činnost konkurující advokátům (zastupování u okresních soudů ve věcech trestních a rozvodových)
- veřejná soutěž notářské komory na volné místo
- jmenován ministrem spravedlnosti
- podmínky - domovské právo, bezúhonnost, svéprávnost, složení 3 státních zkoušek, 4letá praxe (z toho povinně 2 roky u notáře), složení peněžité kauce, skládal přísahu
- nesaditelný, neodvolatelný, nepřeložitelný
- podléhal disciplinární pravomoci notářské komory
- při těžším provinění souzen kárným soudem vrchního zemského soudu

Procesní předpisy

- **Trestní řízení**
  - 1.29
  - staré procesní právo v - 1788 Hrdelní řád josefínský/Obecný soudní kriminální řád, 1803 Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích (v rozporu s liberálními požadavky - veřejnost, ústnost, obžalovacím procesem, občanskou kontrolou nad výkonem soudnictví a účastí občanů na rozhodování soudů porotami)
  - **1850 - nový procesní řád**
    - * zásada volného hodnocení důkazů

- * ústnost
- * veřejnost
- * zásada obžalovací (zřízení institut státního zástupce)
- * porotní soudy

- 1851 - porážka revolučního hnutí → omezení zásady ústnosti a obžalovací, zrušení porotních soudů, zavedení písemného procesu u vyšších soudů
- 1853 - nový procesní řád → úplný návrat k zásadám inkvizičního procesu z doby před revolucí, ponechána jen instituce státního zastupitelství a ústní řízení při závěrečném přelíčení
- liberalizace trestního procesu spolu s porážkou absolutismu a obnovení ústavnosti
- 1867 - prosincová ústava, zákon č. 144/1867 ř.z., čl. 10 a 11 → zakotvuje ústnost a veřejnost řízení, obžalovací proces, porotní soudy pro zločiny a politické přečiny nebo pro takové, kt. byly spáchány tiskovými díly
- 1873 - **nový procesní řád** č. 119/1873 ř.z., realizací a vyvrcholením prosincové ústavy, návrat k zásadám řádu z r. 1850 (zásada obžalovací, ústnost, veřejnost, volné užívání důkazů, poroty), platil dále i v ČSR

- * trojinstančnost
- * klady, ale i nedostatky

- z porotního soudnictví vyloučení dělníci a ženy, navíc možnost jej omezovat vyhlášením výjimečného stavu
- výkon vyšetřovací vazby se nezapočítával do výkonu trestu
- osobám nemajetným odeprána výhoda propuštění z vyšetřovací vazby na základě složení jistoty či rukojemství
- výkon trestu odnětí svobody, hlavně žaláře (nedostatečná zdravotní péče, strava, nedostatek hygieny)

• Civilní řízení

- základem - 1781 Obecný soudní řád josefínský, platil více než sto let
  - * zásada dispoziční - je v rukou stran, zda spor ukončí, či v něm budou pokračovat / zásada projednací - aktivita v řízení ponechána procesním stranám / rovnost stran před soudem
- vleklé pokusy o opravu josefínského řádu v druhé pol. 19.st. → přijaty tři základní normy (jurisdikční norma, soudní řád a exekuční řád z roku 1895)
- modernizací procesního řádu hledal stát prostředek k rychlejšímu a levnějšímu dosažení soudního výroku, k posílení obchodu, rozšíření úvěru a posílení právního vědomí
  - * tyto naděje však neplnil → vedl k úpadku podnikání, masové nezaměstnanosti, konkurzům a hrocení podniků (odrazilo se v počtu trestných činů a i v počtu civilních sporů)
- trojinstanční řízení (odvolání ke 2. instanci → proti jejímu výroku rekurs)
- u nejvyššího soudu písemné řízení, jinak ústní
- formalismus, zdlouhavost, nákladnost, složitost, zásada materiální pravdy odsunuta jako nepodstatná, ideálem formálně bezvadný rozsudek u kterého nebylo rozhodné, zda byl vydán na skutkovém podkladě vědomě nesprávném, soudní ochrana práv často nedostupná (u odvolání nutný drahý advokát → někdy si jej nemohli dovolit ani střední vrstvy)

• Správní řízení

- je jedno zda šlo o zeměpanskou správu či samosprávu, zakotveno v právním řádu
- proces správní podobný jako soudní, ale s uplatněním zásady procesu inkvizičního
- porušovalo zásadu nullum crimen sine lege - mimo TČ uvedených v TZ 1852 stíhána i jednání prohlášená za trestné správními orgány (např. policií)
- koncentrace moci normotvorné, soudní i výkonné u jednoho orgánu
- tresty - pokuty, vězení, do 1867 i tresty tělesné
- odvolání proti rozhodnutí správního orgánu k zemskému místodržitelství - odkladný účinek
- ministerstvo vnitra rušilo nezákonná rozhodnutí policejních orgánů
- okresní hejtman rozhodoval o odvoláních proti rozhodnutí obecní samosprávy
- nejvyšší správní soud - významná úloha, jednal jen na základě žádosti stran, stížnost musel podepsat advokát
  - * pokud soud vyhověl, zrušil rozhodnutí příslušné instance, která pak byla vázána názorem NSS (obdobně to platilo i u říšského soudu)
- formalismus, složitost, nesnadná dosažitelnost

* učebnice od Malého - *Dějiny českého a čsl práva do roku 1945 (3. vydání, 265-270 a 281-284)*

1.37. Právní úprava občanských práv a svobod v druhé polovině 19. století

Zakotvení práv a svobod v ústavách

- **Dubnová ústava** (duben 1848, nikdy však neplatila)
  - *formulovala a zakotvila demokratické svobody* - svobodu osobní a náboženskou, svobodu tisku, ochranu listovního tajemství, ústnost a veřejnost soudního řízení, národní rovnoprávnost
- **Březnová ústava** (březen 1849)
  - *Listina základních občanských práv* (pro země rakouské mimo Uher) byla vydána k ústavní listině
    - * ve 13 paragrafech zakotvila svobodu vyznání, vědy a vyučování, tisku, slova, zákaz cenzury, právo petiční, svobodu shromažďovací a spolčovací, nedotknutelnost osoby, svobodu domovní, ochranu listovního tajemství
    - * Zároveň ale v §12 byla zakotvena možnost, aby vláda zastavila působnost těchto práv na určitý čas
- **Bachovský absolutismus** (1851-1859)
  - první ze Silvestrovských patentů prohlásil ústavu za zrušenou, jen se výslovně potvrzovala rovnost občanů před zákonem a zrušení poddanství a roboty
  - druhý prohlásil *občanská práva za zrušená* (výslovně jen slíbil ochranu církvím státem uznávaným)
  - třetí patent odstranil veřejnost ústního řízení, zrušil poroty a zaváděl státního zástupce jako žalobce v trestních věcech
- **Únorová ústava** (únor 1861)
  - *Nezakotvovala občanská práva*, neznala odpovědnost ministrů, ochranu národnostních práv
    - * Činnost nového parlamentu se tak soustředila hlavně na zakotvení občanských práv
    - * Podařilo se však přijmout jen **zákon tiskový** (6/1863) a **zákon o ochraně svobody osobní** (87/1862), **na ochranu svobody domovní** (88/1862). Teprve později, před vydáním prosincové ústavy, byly schváleny **zákony spolčovací a shromažďovací** (134 a 135/1867).
- **Prosincová ústava**
  - Přinesla *širokou chartu občanských svobod*, na které navázala i československá republika
  - Byla zakotvena rovnost před zákonem, rovný přístup ke státním úřadům, volnost stěhování i vystěhování, svoboda osobní, listovní a právo petiční, právo shromažďovací a spolčovací, svoboda slova a tisku, víry a svědomí, vědy a volby povolání, ochrana národnosti a soukromého vlastnictví.
  - Měla i rysy negativní – možnosti policejních zásahů do spolkové činnosti a zákon z r. 1869 o omezení činnosti porotních soudů ve výjimečném stavu
  - Rozvoj kapitalismu si vynutil v rakouském právním řádu zakotvení instituce kapitálových asociací, na požadavky dělnictva reagovalo rakouské právo jak protisocialistickým zákonodárstvím, tak i sociálním zákonodárstvím – krátila se pracovní doba, omezovala se práce dětí, objevila se nová instituce pojištění
  - Na rozdíl od práva feudálního vychází moderní právo z koncepce všeobecnosti práva, jeho obecné platnosti a rovnosti před zákonem. Tím rakouský stát nabývá podobu právního státu

Právo spolčovací, shromažďovací a koaliční

- Cestu k zakotvení spolčovací svobody otevřela dubnová ústava, která slibovala právo občanů vytvářet spolky
- Dle březnové ústavy závisel vznik spolků na jejich účelu, cílech (tzn. spolky nesměly mít protistátní charakter), byl nad nimi zaveden policejní dohled
- Patentem 246/1851 jsou zakázány všechny politické spolky (výrazem omezení politického života v Rakousku)
- Základem spolkového života byl pak spolkový patent z r. 1852 - proveden jen zčásti
- Obnovení ústavnosti v r. 1861 znamenalo obnovení spolkové a shromažďovací svobody, které byly právně zakotveny až zákony 134 a 135/1867
  - **Zákon spolkový 134/1867**

- * Rozlišoval spolky politické a nepolitické, politické → podíl na oblasti zákonodárství a veřejné správy
- * Zákon se nevztahoval na společnosti, které měly obchodní a výdělečný charakter a na společnosti podpůrné a náboženské
- * Policejní úřady sice nemohly dávat souhlas se založením spolku, mohly ale spolek zakazovat, pokud jeho založení odporovalo zákonu, právu, nebo bylo-li státu nebezpečné
- * Pokud se úřady ke vzniku spolku nevyjádřily, mohl začít fungovat, protože se mělo za to, že jej vzały na vědomí
- * Rozhodování o vzniku spolku patřilo do kompetence zemského místodržitelství
- * Konkrétní dohled pak okresním hejtmanům či policejním ředitelstvím
  - Těm musely spolky hlásit jména členů, oznamovat konání schůzí, politické úřady měly právo na ně vysílat zástupce.
- * Přísnější ustanovení pro spolky politické - členy nesměli být cizinci, ženy a nedospělí, nesměly vytvářet spolky pobočné (affiliate)
  - Dohled policejních orgánů sloužil hlavně k opatřením proti dělnickým spolkům a organizacím.
  - Rakouský právní řád vůbec neupravoval postavení politických stran, které existovaly pouze fakticky, nikoliv právně
    - * Zatímco každý spolek byl právnickou osobou, mohl vystupovat jako nositel práva a povinností, nabývat vlastnictví, strana existovala jen de facto

• Zákon shromažďovacím 135/1867

- Bylo dovoleno konat shromáždění
- Až na nepatrné výjimky muselo být každé shromáždění ohlášeno policii 3 dny předem
- Zákon rozlišoval mezi shromážděním lidu, všeobecně přístupným shromážděním a shromážděním omezeným na zvané hosty
- Policie měla právo vysílat na shromáždění zástupce a rozpouštět je
- Za přestoupení zákonů bylo ukládáno vězení do 6 týdnů nebo pokuta 400 Kč. Ve skutečnosti se udělovaly tresty daleko vyšší

• Od spolků a hnutí je nutno odlišit **koalice**

– **Koaliční zákon 1870**

- * Úmluvy podnikatelů, vlastníků výrobních prostředků, atd.
- * Cílem bylo dosažení zhoršení mzdových či pracovních podmínek dělníků, případně zvýšení cen a jiné výhody (kartel)
- * Nebo to mohla být úmluva pracujících, jejímž cílem bylo zastavit dosáhnout zastavením práce zlepšení pracovních a sociálních podmínek (stávka)

Právo tiskové

- Požadavky tiskové svobody byly ve spojitosti s požadavky svobody projevu
- Jejich východiskem byl předpis z března 1848 (který však nenabyl platnosti) a nařízení ministerské rady z 18.5.1848, kterým bylo pro rozhodování o tiskových deliktech u nás poprvé zavedeno řízení před porotními soudy
- Zrušením předběžné cenzury byla zavedena trestní odpovědnost autorů, vydavatelů i tiskařů tiskopisů za jejich obsah, právní předpisy zajistily dohled policejním orgánům
  - Zakotveno v **tiskovém patentu z r. 1849** (161), v **uvozovacím patentu k trestnímu zákonu z r. 1852** a v **tiskovém řádu z r. 1852**
- Pro vydávání časopisů se vyžadovalo složení peněžité jistoty (kauce), kterou musel vydavatel složit, aby se z ní mohly uhradit případné peněžité tresty
- Tiskový řád umožňoval zastavení každého časopisu, který byl nepřátelský monarchii, náboženství, veřejné mravnosti, společenským základům státu a to na libovolně dlouhou dobu
- Definitivně bylo tiskové právo upraveno po obnovení ústavnosti **zákonem 6/1863** a **zákonem o tiskovém řízení 7/1863**, které byly později novelizovány zákonem 142/1867 a 32 a 32/1869
  - Tyto zákony znovu zavedly do tiskového soudnictví porotní soudy.
- **Tisková svoboda**

- Východiskem pro úpravu tiskového práva byl **čl. 13 zákona 142/1867** → zakotvil právo každého „mínění své v mezích zákona slovem, písmem, tiskem nebo vyobrazením volně pronášeti“ a současně byla zakázána předběžná cenzura → tím formálně zakotvena svoboda tisku
- Úřady (státní zastupitelství, policejní ředitelství, okresní hejtmanství) dostaly právo zakázat vydání časopisů, rozšiřování tiskovin, který byly zakázány a sledovat a kontrolovat časopisy, které se k nám dostaly z ciziny
- Každý tiskopis musel být jako povinný výtisk odevzdán příslušnému policejnímu úřadu, popř. státnímu zastupitelství → v případě že se v jeho obsahu nalezl trestný čin, mohlo být zahájeno trestní řízení proti autorovi, nebo dokonce jen proti obsahu tiskopisu
- Ustanovení o povinnosti skládat peněžité kauce pak postihovalo zvláště dělnické časopisy (závislé na příspěvcích svých členů)
- Rakouské tiskové právo pak bylo převzato ČSR (kauce byly mezitím zrušeny)

Práva jazyková

- protifeudální revoluce čerpající z ideí revoluce francouzské, pokud jde o uplatnění požadavků základních občanských práv, otevřela i v Čechách naléhavou otázku realizace práva národa a jednotlivce na užívání vlastní národní řeči → součástí revolučních požadavků
- české národní požadavky dosáhly uznání hned ve dvou právních aktech - **kabinetní list císaře z 23.3.1848** přiznal právo užívat češtinu jako rovnoprávnou s němčinou a **kabinetní list z 8.4.1848** výslovně připustil rovnoprávnost jazykovou ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování → čeština pak byla až do Bacha vedle němčiny i tzv. vnitřní úřední řečí (ve styku mezi úřady), k výkonu veřejných úřadů a soudnictví se vyžadovala znalost obou jazyků
- **Dubnová ústava** stanovila, že „Všem kmenům národním zaručuje se nedotknutelnost národnosti a jazyka jejich“
- Také návrh **Kroměřížské ústavy** obsahuje tezi o rovnosti národů a „nedotknutelné právo k hájení a pěstování své národnosti a jazyka zvláště“, stát měl zaručovat stejná práva všech jazyků v zemi obvyklých ve škole, úřadě a veřejném životě
- **Ústava březnová** má jen formulaci o rovnosti národů s nepochybným cílem nadvlády němčiny (centralizační tendence), přesto však oficiální říšský zákoník vycházel nejprve v 10ti jazycích, od roku 1852 však už jen německy
- Bachovský režim zavedl výnosem ministra práv Krause v r. 1852 u soudů zvláštní řeč vnější (pro styk se stranami) a vnitřní (pro úřadování). Vnitřní již byla vedena jen německy.
- **Prosincová ústava** obsahovala zásadu národnostní rovnoprávnosti (hrála v českém politickém hnutí ústřední úlohu)
- **Fundamentální články** z r. 1871
  - V českém politickém programu hrála jazyková otázka ústřední úlohu, koncepce jazykové rovnoprávnosti
  - Předpokládaly vytvoření územních celků – okresů, které by byly jednojazyčné
  - Každá obec si zvolí svůj úřední jazyk s tím, že pokud 20% obyvatelstva tvoří jiná menšina, jsou její jazyková práva plně respektována
  - Obdobně to mělo být upraveno na úrovni okresů, pokud byla alespoň jedna obec jazyka německého
    - * Jazyk okresního zastupitelstva určoval současně jazyk státního okresního úřadu a soudu
    - * Zároveň ale bylo zachováno právo stran, pokud užívaly jiného jazyka, aby v něm činily podání a požadovaly vyřízení
    - * V zemských orgánech se měla zavést obecná povinnost dvojjazyčnosti
  - Program nebyl právnicky dokonalý, avšak je z něj patrna snaha o spravedlnost (jazykovou, národní)
  - Fundamentálky nebyly provedeny, protože Rakousko se změnilo ve spojení Německé říše a rezignovalo na požadavky o státoprávní řešení česko-německé otázky
- **Program svatodušní(1899)**
  - Ani po neúspěchu Fundamentálek to neznamenaly konec snah o rovnoprávnost jazyků
  - Na české návrhy prezentované v návrzích zákonů zemského sněmu a v tisku odpovídala německá strana v Čechách svými protinávrhy (tj. tzv. Program svatodušní), návrhy zákonů v poslanecké sněmovně na zavedení němčiny jako oficiálního státního jazyka však na zemském sněmu neprošlo
- **Narižení Stremayerova(1880)**
  - Také vláda reagovala vydáváním narižení → nespokojenost na obou stranách
  - Určeny orgánům podřízeným ministerstvu vnitra a práv, tedy úřadům politickým a soudům

- Byla jimi potvrzena dosavadní praxe u soudů → vnější jazyk se řídil jazykem podání, vnitřní jazyk byl německý
- **Pražákova nařízení vrchnímu soudu v Brně(1882)**
  - další vládní nařízení
  - u některých slezských soudů se přijímala česká podání a někde i polská
  - další nařízení Pražáka umožnila, aby úřední vyřízení české se nemuselo překládat do němčiny (1886)
- Po rozdělení pražské univerzity se ukázala necitlivost v národnostních a jazykových otázkách
  - 1881 aktivována česká univerzita, 1882 v Praze pod společným názvem fungují univerzita česká a německá, pod názvem jednotným - Karlo-Ferdinandova univerzita
  - Pro českou právnickou fakultu byla povinností konat teoretickou státní zkoušku v německé řeči, aniž by se požadovala podobná znalost české řeči na německé univerzitě
    - * 1889 požadavek zrušen, ale jen při zkoušce právně-historické
- upevnění nadvlády němčiny v rakouském státě se projevovalo i v jiných oblastech státního života - zavedení vnitřního německého jazyka pro správu železnic apod.
- **Punktace(1890)**
  - úmluvy mezi zástupci vlády a zástupci staročeské strany a německých stran (mladočeši nebyli přizváni, aby případný politický zisk posílil jen staročechy) – měly řešit národnostní problematiku
  - punktace se týkaly zemské školní rady, menšinových škol, zemědělské rady, změny soudních obvodů a.j.
  - punktace znamenaly v podstatě kapitulaci české politiky v jazykových otázkách a opuštění požadavku rovnoprávnosti obou jazyků
- **Badeniho jazyková nařízení(1897)**
  - zaváděla jazykovou rovnoprávnost vnitřní i vnější úřední řeči, tj. dvojjazyčnost úředníků
  - vyvolala odpor Němců → nahrazena Gautschovyými nařízeními (1898), záhy zrušena → nahrazena Claryho nařízením (1899), jimi se vrátil stav užívání německého a českého jazyka vrátil před r. 1897

* Karel Malý a kol. – *Dějiny českého a československého práva*; * vakobobři – otázky ke státnicím

1.38. Vývoj volebního práva v Rakousku

Obecná charakteristika

- Volební právo se řídilo tzv. **teorií zájmů** - pozůstatek z dob stavovství, projevil se existencí volebních kurií
- Kurie – seskupení voličů a poslanců, rozdělené podle majetku do tříd (4; později 5)
  1. Velkostatkářská – velkostatkáři zapsaní do Zemských desek
  2. Průmyslových měst – zejména měšťanstvo
  3. Obchodních a živnostenských komor - zájmová sdružení podnikatelů a obchodníků
  4. Venkovských obcí – venkovští vlastníci
- V Rakousku fungoval majetkový cenzus (poplatnický systém)
  - Tzn. aby mohl občan volit/být volen, bylo třeba aby odváděl přímé daně a přispívat tak na veřejné záležitosti, tzn. musel něco vlastnit, tím byl zajištěn vliv měšťanstva a velkostatkářů (nejprve 10 zlatých, 1882 – 5 zlatých)
  - Vyloučení tak byli méně majetní a hlavně dělnictvo
- Volební právo bylo nerovné, nepřímá úměrnost – *čím méně volitelů (avšak majetnějších), tím více mandátů a naopak* – nejbohatší měli největší vliv (jednalo se převážně o Němce) → národnostní problémy
- Vyloučení žen a ozbrojených složek (četnictvo, armáda)
  - omezení u žen se netýkal kurie velkostatkářské - volební právo tu mohly ženy vykonávat buď samy, nebo pomocí zmocněnce
- Uplatňován také census pobytu voliče či kandidáta v místě voleb
- Volič mohl být současně ve více kuriích

Vývojové etapy reformy volebního práva

- ve vývoji se projevoval od začátku boj o politickou moc mezi jednotlivými společenskými vrstvami a posléze i rakouského dělnictva
1. 1861 – **Zavedení volebního práva do zemských sněmů**, které následně obeslaly poslaneckou sněmovnu říšské rady (jednalo se tedy o nepřímé volby)
    - Do zemských sněmů se volilo ve třech kuriích:
      - A. *Městská kurie a kurie živnostenských a obchodních komor* byly společně v jedné kurii, 87 mandátů
      - B. *Velkostatkářská kurie* byla rozdělena na tzv. svěřenecký a nesvěřenecký velkostatek, 70 mandátů
      - C. *Venkovská kurie* – zde se volilo nepřímo – nejprve volitelé, kteří pak teprve zvolili poslance, 79 mandátů
  2. 1873 – **Zavedení přímého volebního práva do říšské rady**
    - Mělo zlomit pasivní odpor českých poslanců
    - Došlo k oddělení voleb od voleb do ZS; ty probíhaly nadále jak bylo uvedeno
    - Volby do poslanecké sněmovny se prováděly ve 4 kuriích
    - Nárůst počtu poslanců – z 203 na 353
    - Virilisté – nevolní poslanci, jimž patřilo místo na sněmu s souvislostí s výkonem funkce – Arcibiskup, 3 Biskupové, rektor UK
  3. 1882 – **Taafeho reforma** – snížení majetkového cenzu z 10 Zl na 5 Zl
    - Vedlo ke změně v zastoupení – k moci se dostala i maloburžoasie (drobní živnotníci, z absolutní většiny česká) – německá snaha nahradit ztracenou uměle vytvořenou majoritu správním rozdělením čech na národnostním základě (zůstala by jim moc alespoň v německých oblastech)
    - podobně byl snižován i cenzus do ZS → poč. 20.stol. činil 4 Zl
  4. 1896 – **Badeniho reforma**
    - zavedení páté *všeobecné kurie*
    - Bez majetkového cenzu
    - Dělníci a nemajetní dostávají volební právo, i když jenom nedokonale - Tato kurie měla pouze 72 mandátů oproti zbývajícím 353 zbývajících čtyř
    - Volit zde mohli muži starší 24 let – i ti kteří již volili v jiné kurii
    - Nátlak socdem na prosazení všeobecného volebního práva
  5. 1907 – **Zavedení všeobecného volebního práva do PS ŘR**
    - Přišlo vhod i panovníkovi – chtěl posílit své postavení, ukončit národnostní spory, omezit vliv velkoněmecky orientovaných kruhů a působit i v Uhrách, kde se velkostatkáři a buržoasie správně domnívali, že v důsledku všeob. volebního práva dojde k ztrátě jejich hegemonie
    - Zrušení kurií a zavedení jedinovolby; Předlitavsko bylo rozděleno do volebních okresů, kde se ve všeobecných volbách volil vždy jen jeden poslanec (pouze v Haliči dva – jeden polský, druhý rusínský)
    - Poslanecká sněmovna měla nyní 516 poslanců (130 Čechy, 49 Morava, 15 Slezsko)
    - Hranice: Aktivní volební právo – 24 let; Pasivní – 30 let
    - Opět vyloučení žen a příslušníků ozbrojených složek

Volby do samosprávy

- Vytvořily se zcela samostatně, i když řada zásad a postupů je stejná
- Volilo se do samosprávných orgánů obcí a okresů
- Censy: majetkový, pobytu, věku
- Vyloučení žen, armády, příslušníků policie
- **Obce**
  - Voliči byli podle výše ročních přímých daní rozděleni do 3 volebních sborů, které byly vytvořeny tak, že soubor v obci placených daní byl rozdělen na třetiny, do kterých se dostali podle seznamu voliči; do první skupiny se dostalo jenom několik nejbohatších osob, které svými daněmi dohromady platili 1/3 odevzdaných ročních daní v obci; každý sbor pak vyslal stejný počet zástupců do samosprávných orgánů → váha hlasů voličů pak byla tedy odstupňována dle výše majetku
  - Virilní hlasy měli v zastupitelských orgánech ti, kteří odevzdávali alespoň 1/6 v obci placených daní

- Honorace – osoby, které nepatřily mezi poplatníky svým majetkem ale postavením; státní úředníci a čestní měšťané (v době národnostních sporů byla tato instituce zneužívána němci ke zkreslení výsledků voleb)

- **Okresní samosprávné orgány**

- Voliči rozdělení do 4 kurií – Velkostatkáři; Měšťané, kteří platili alespoň 100 Zl z přímých daní; ve třetí a čtvrté členové městských výborů a starostové venkovských obcí
- Počty mandátů jednotlivých kurií se určovaly podle výše odvedených daní

* učebnice *České a československé právní dějiny do roku 1945* - K.Malý, 3, vydání - 218 a 219, 231 až 235; * + porovnával jsem to s vypracovanými otázkami ke státnici z vakobobru (je to vlastně úplně to stejný); * 10. přednáška z Čecha s prof. Malým

1.39. Říšský zákoník a zemské zákoníky (publikace práce od r. 1848 do r. 1918)

Říšský zákoník

- německy Reichsgesetzblatt (zkratka R. G. Bl.)
- Roku 1849 nahradil Úřední sbírky zákonů → 1.26
- Ř.z. sloužil k vyhlášení zákonů říšských, byl zaveden císařským patentem ze dne 4.3.1849, začal vycházet od 1.července 1849
- K Říšskému zákoníku existoval **Doplňkový svazek**
  - v něm byly vydány předpisy od nástupu Františka Josefa I. 2.12.1848 vydané do oficiálního začátku publikace ř.z. dne 1.7.1849
- do roku 1848 tedy vychází právní předpisy v Úředních sbírkách zákonů, 2.12.48.-1.7.49 zakotvuje normotvorbu Doplnkový svazek, od 1.7.49 Říšský zákoník
- Ř.z. funguje od **1. července 1849 až do zániku monarchie**, tj. do vydání zákona č. 1/1918, kdy byla zavedena Sbírka zákonů a nařízení státu československého (nadále nebyly vydávány ani zákoníky zemské)
  - V roce 1918 nový československý stát navázal na právní řád R-U, takže i v Československu nadále platily mnohé právní předpisy vyhlášené v Říšském zákoníku
- **Podmínkou platnosti právního předpisu byla od této doby publikace v ř.z.**
- Je **výlučný** (s jeho vydáním zanikly všechny předchozí sbírky)!
- Do roku 1860 právo vytváří panovník, od roku 1861 jej vytvářejí kolektivní orgány, tj. celostátní parlament a zemské sněmy - panovníkovi pravomoc zůstává, avšak omezeně (má právo vládnout bez parlamentu a vydávat nařízení s mocí zákona, pokud říšská rada nezasedá)
- Právo je obsaženo v jedné celostátní oficiálně publikované sbírce Říšský zákoník = ř.z.
- Říšský zákoník doznal řady změn, nejdůležitější ale souvisela s Rakousko-Uherským vyrovnáním → původně byl určen zákoník říšský k vyhlášení zákonů celého mocnářství, po roce 1868 slouží k vyhlášení zákonů pouze Předlitavska
  - Od 1870 má navíc publikace název „**říšský zákoník pro království a země v říšské radě zastoupené**“ (něm.: „Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder“)
- Říšský zákoník měl původně obsahovat i zákony zemské (dle císařského patentu z 4.3.1849)
  - dle císařského nařízení z roku 1850 se slušelo otisknout z říšského zákoníku do zákoníku zemského v plném znění každý zákon, který v měl dotčené korunní zemi platnost → tyto otisky tvořily první část zákoníku zemského (tzv. *vládního věstníku zemského*)
  - císařský patent z roku 1860 zrušil dosavadní vládní věstníky zemské, čímž zvláštní publikace zákonů v jednotlivých zemích odpadla, pokud neshledal centrální úřad některý zákon důležitý tak, aby byl publikován v zemském zákoníku
- Původně byl vydáván ve všech jazycích v Rakousku obvyklých, přičemž bylo výslovně stanoveno, že texty v jednotlivých zemských jazycích jsou stejně autentické

- Císařským patentem ze dne 27. prosince 1852 byl **za autentický jazyk stanoven jen jazyk německý**
  - Platnost zásady vyslovující autentičnost textu německého byla nařízením ministrem spravedlnosti z března 1853 rozšířena na všechny předpisy již dříve vyhlášené v ř.z.
  - Zákon ze dne 10.června 1869 sice obnovil starší předpis, že se říšský zákoník musí vydávat ve všech jazycích v Předlitavsku obvyklých, avšak zachoval v platnosti předpis císařského patentu ze dne 27.prosince 1852 vyslovující autentičnost textu německého (*vydání jinojazyčná prohlásil za oficiální překlady*)
  - Od roku 1870 začal být ř.z. neoficiálně publikován i v češtině, jeho znění však bylo neautentické a neobsahovalo všechny ročníky
- Při zákonech zvláště objemných se na základě zvláštního povolení císaře mohla vyhláška v ř.z. omezit pouze na její uvozovací patent → ten bylo též vhodné vydat, aby se odůvodnilo přijetí daného zákona
  - Působnost zákonů v ř.z. počíná 45.dnem od dne, kdy byl německý text příslušného kusu říšského zákona (obsahující publikaci) vydán a rozeslán
    - dle původního císařského patentu z roku 1849 to mělo být dnů třicet

Zemský zákoník

- ve zkratce z.z.
- druhým oficiálním publikačním zdrojem jsou zemské zákoníky (nejen český, ale např. i moravský), které de facto vychází až od roku 1861 (únorová ústava), kdy se konstituují zemské sněmy se spoluzákonodárnou pravomocí, už v roce 1849 však nahradily sbírky zákonů zemských (provinciálních), do 1861 tam byly publikovány jen předpisy nižší právní síly, než měly říšské zákony - zemské zákony v podstatě neexistovaly
- dle císařského patentu ze dne 4.3.1849 se **vyhlašovaly zákony zemské jak v zákoníku říšském, tak i v zákoníku zemském**
  - Podobné info viz. výše v ř.z. → existence ř.z. a z.z. je propojená
  - Protože v **době absolutismu** byl **rozdíl mezi zákony říšskými a zemskými** prakticky jen v otázce **teritoriální působnosti**, pozbývaly z.z. významu, protože i zákony zemské byly vyhlašovány v ř.z., zemské zákony tak byly pouhou reprodukcí vyhlášky, již říšským zákoníkem upravené, která měla hlavně sloužit jazykovým potřebám → **nebyly závazné!**
  - Z toho plyne, že zákony zemské v pravém slova smyslu z této doby ani nemáme, původní publikace zemského zákona se omezovaly na *nařízení zemských úřadů, vynesení ministerstva a nejvyšších správních úřadů říšských, u nichž bylo stanoveno, že se mají vložit do vládních věstníků zemských*
  - Mezi lety 1849 až 1860 tak tedy vycházejí určité informační zdroje, jako např. výše zmíněné *Vládní věstníky*
  - Císařský patent ze dne 1.ledna 1860 zrušil dosavadní vládní věstníky zemské
- V zemských zákonících se texty norem uváděly **v zemském jazyce a německém jazyce**
  - Když tedy není stanoveno, který jazykový text je autentický, přihlíží se, pokud nic jiného není zřejmě stanoveno, ke všem těmto textům stejně → všechny jazykové texty zemských zákonů jsou stejně autentické
  - O každém jazykovém znění se hlasuje zvlášť - jde vlastně o dva zákony se stejným obsahem
- V Čechách zákon ze dne 15. února 1867 nařizuje vydávat zákoník zemský království Českého v jediném vydání obsahujícím text v obojím jazyku vedle sebe a dokládá: „*Každý z obou těchto textů jest stejně autentický.*“
- Když pak únorová ústava z r. 1861 upravila spolupůsobení sněmů v zákonodárství vedle spolupůsobení říšské rady, začaly se přesně rozlišovat zákony říšské a zákony zemské → objevila se potřeba zřídit zvláštní orgán k vyhlašování zákonů zemských
- Působnost zákonů zemských počíná, není-li v zákoně samém nic jiného stanoveno, počátkem 15. dne počítajíc od uplynutí toho dne, kdy v zemském zákoníku byly vyhlášeny
- Společně zákonů říšských tak i zemských se týká ustanovení čl. 10. zákona čís. 145 ř. z., podle něhož musí se zákonem vyjádřit souhlas jak příslušný zákonodárný sbor, tak zodpovědný ministr
- v rakouském právu postrádáme ustanovení o tom, jakým způsobem by se slušelo provést eventuální opravy textu zákoníka říšského i zemského
  - praxe kolísá → za všech okolností se zdá se být zapotřebí, aby oprava taková, ke které má být přihlíženo, byla podepsána zodpovědným ministrem, anebo, jde-li o pouhou opravu tiskové chyby, aspoň úředníkem, zodpovědným za výpravu tisku

* Virtuální knihovna právních předpisů: <http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/historie.html>
 → Převzato z: *Pražák, Jiří, Rakouské právo veřejné (1899), strana 17 – 36 (fakt chuťovka, doporučuju ;-)*; * cspd.2;
 * *Dějiny českého a československého práva od roku 1945, Karel Malý a kol., str. 272;* * ZKONTRLOVÁNO prof. Kukulíkem s komentářem že je to vyčerpávající informace 8-)

1.40. České země v nadstátních útvarech v Evropě (Svatá říše Římská, Rakouské císařství, Německý bund)

- základním problémem existence a vývoje českého státu je jeho mezinárodní postavení - zejména ve vztahu k západnímu sousedům
- tento poměr je od samého začátku charakterizován úsilím franských a německých panovníků (počínaje Karlem Velikým) o ovládnutí a podmanění českého státu
- ze strany českých panovníků je to naopak snaha o maximální nezávislost
- permanentní konflikty se řešily mezinárodněpolitickými prostředky, diplomatickými jednáními, hrubým násilím i válkou
- vztah českého státu k německé říši je nutno chápat jako reálný a faktický výsledek konkrétního politického a vojenského poměru sil obou stran, než jako vztah právní

Svatá říše římská

→ Český stát měl v rámci německé říše zvláštní postavení

- byl specifickou součástí říše - součástí svého druhu (*sui generis*)
- byl považován za Přemyslovský stát → němečtí císaři nemohli disponovat s českým územím jako s lénem → byl vlastnictvím Přemyslovců (→ *patrimonium*, rodový statek přemyslovský, opírali svou moc především o svatováclavskou legendu)
  - císaři se o to však pokoušeli - v rámci teorie o papežském a císařském universalismu → *všichni křesťanští panovníci podléhají císaři*
  - zásahy do vnitrostátních poměrů byly omezené → uznávalo se právo Přemyslovců
    - * Říše se několikrát pokusila zasáhnout do dění u nás vojensky. Např. Lothar III. vpadl do Čech roku 1126, ale byl poražen v bitvě u Chlumce knížetem Soběslavem I.
  - zpočátku placený mírový poplatek (daň, výkup z hrozby války)
  - udělování léna českým knížatům (odevzdáváním symbolů moci - kopí a praporec) mezi císařem a knížaty mělo tedy spíše význam v mezinárodním uznání *statu quo*, kdy musel císař respektovat panovníka, který byl za českého knížete v zemi přijat a nastolen
  - Ze strany českých panovníků je odmítána lenní teorie - čeští králové chtějí pouze formální potvrzení práva na trůn → vycházeli ze suverenity Českého státu.
- poměr českého státu se změnil podstatně získáním královského titulu pro české panovníky
  - nedědiční králové Vratislav II. (1085) a Vladislav II. (1158, koruna udělena *ad personam*)
  - od 1198 trvale Přemysl Otakar I.
  - král nemůže být v lenní hierarchii vazalem
  - král byl na vrcholu lenní hierarchie – *Rex imperator in regno suo* (král je císařem ve svém království) → nad sebou nemá už ani císaře
- suverenitu českého státu a neexistenci lenního poměru k říši dokazují i jiné skutečnosti
  - český stát subjektem mezinárodních vztahů
  - římscí císaři nezasahovali do jurisdikce českého státu (výhradní právo panovníka a šlechty)
- podle dvou základních dokumentů, jimiž byly Zlatá bula Sicilská (1212) a Zlatá bula Karla IV. (1356) byla uznána nezávislost českého státu na říši a právo Čechů zvolit si panovníka, vymřeli-li panovnická dynastie
- Problematiku poměru zemí Koruny české k Římsko-německé říši řeší tedy zmíněné 2 památky

1. Zlatá bula sicilská (1212)

- Byla vydána Fridrichem II. Přemyslu Otakarovi I.
- Českému státu přiznány všechny politické zisky a výsady, které dosud získal
- Dědičnost českého trůnu pro Přemyslovi nástupce
- Vychází z práva domácí volby panovníka, přiznává dědičný královský titul (od té doby jsou všichni čeští panovníci až do roku 1918 označeni jako králové)
- Rozvíjí myšlenku suverenity Českého státu

- Král má právo uvádět biskupy do úřadu
- Nedělitelnost království
- Formální povinnosti pro českého krále (účast na sněmu a na korunovační jízdě císaře)

2. Zlatá bula Karlova - 1. říšská Ústava (platila v letech 1356 - 1806)

- Potvrzuje plně suverenitu Českého státu.
- V léno jsou českému králi udělovány pouze dvě funkce - kurfiřt, arcibiskup.
- Právo non apelando/evocando (každá součást říše byla pod soudní pravomocí císaře) → v českém státě neměl císař soudní pravomoc a obyvatelé státu se nemohli odvolat k říšskému soudu
- Dva komplexy otázek:
  - (a) postavení a práva kurfiřtů, způsob volby římského krále
    - * ke zvolení stačí 4 hlasy ze 7, předtím musel dostat všech 7 → císařem se král stal až po korunovací papežem
  - (b) postavení Českého státu ve vztahu k říši
    - * český trůn je dědičný po muži i po přelici ve vládnoucí dynastii
    - * přiznána možnost volby krále Zemským sněmem
    - * právo razit stříbrné a zlaté mince, potvrzeny i další regály (to pro všechny kurfiřty)

• Městské právo

- v Čechách a na Moravě vznikly dvě oblasti městského práva (vlivem německý kolonizátorů ze 13. a 14.století):

1. MAGDEBURSKÁ – tato oblast zahrnovala Severní Č/M, Slezsko a Lužici; byla v úzkém styku s Magdeburgem, jehož soud – kmetská stolice – fungoval jako vrchní odvolací soud pro česká města přes všechny zákazy českých panovníků až do 16. století (Saské zrcadlo)
2. ŠVÁBSKÁ – v této oblasti podobná závislost nevznikl a záhy se vytvořila domácí vrchní správa: v Čechách soud Starého města pražského a na Moravě Brno (Švábské zrcadlo)

- po husitství - snaha o zachování míru a odstranění válek vytvořením Mezinárodní mírové organizace, která neměla mít nic společného se SŘŘ (omezovala suverenitu států a vnucovala jim svou vůli)
- od 1526 jsou na trůně Habsburkové, kteří drželi titul císaře římského → nebylo třeba bránit nezávislost českého státu (výsadní postavení českého krále jako kurfiřta potvrzeno jen dvakrát - pro Ferdinanda II. císařem Matyášem a pro Ferdinanda III. císařem Ferdinandem II.)
- 1708 – readmisse českého hlasu volitelského – český král opět volí v kurfiřtském kolegiu, účast na říšském soudu → tím si Habsburkové zajistili své volení císaři až do zániku SŘŘ (1806)
- Po nástupu MT (dle Pragmatické sankce z roku 1713) - Válka proti Rakousku, cílem bylo rozdělit monarchii, Čechy měly být připojeny k Bavorsku, apod. MT sice nebyla poražena, ale koruna česká byla územně značně omezena
  - Berlínským mírem z roku 1743 přišla o podstatnou část Slezska, které bylo postoupeno Prusku. Zůstalo z něj jen tzv. Rakouské Slezsko.
  - Druhým územním úbytkem je ztráta kontroly nad zahraničními lény okolo západní hranice.
  - Na základě Prešpurského míru z roku 1805 a potvrzeno roku 1815 Vídeňským kongresem došlo k tzv. purifikaci lén. České koruně nepatří ani Dolní Lužice a značná část Horní Lužice, neboť roku 1815 se František II. vrchního panství vzdal.
  - Zbylo tedy území českého království, markrabství moravského a Rakouské Slezsko. Až do roku 1806 byla tato území součástí Svaté říše římské národa německého.
- 1.8.1806 - zánik SŘŘ
- 21. 8. 1806 František II. jako český panovník vydal dekret, jímž zrušil arcibiskupství a úřad volitele českého krále a vyvázal spojení s říší.

Rakouské císařství

- vyhlášeno 1804 Františkem I., de iure končí Rakousko-Uherským vyrovnáním r.1867, kdy vzniká Rakousko-Uhersko
- Češi, zvláště pak po roce 1848 a 1867, žádají zrovnoprávnění, to ale není nikdy realizováno
- František II. se prohlásil císařem rakouským (od vzniku rakouského císařství se označuje jako I. v pořadí rakouských císařů). V té době se francouzským císařem prohlásil Napoleon, existovalo Ruské císařství a František II. hledal označení své hodnosti, kterým by se ostatním vyrovnal. 11. srpna 1804 František II. absolutisticky přijímá titul a hodnost císaře rakouského dědičného.

- V aktu, jímž se tak stalo, je výslovně stanoveno, že se jedná pouze o titul a hodnost a ne o novou moc, tzv. na právním postavení území, kde tento panovník vládne, se nic nemění. Ve skutečnosti kroky Františka II. a jeho nástupců vedou k vytvoření jednotné moci.
- V roce 1806 se začnou všechny orgány v monarchii označovat jako c. k., v letech 1812 až 1813 se objeví nový znak, Vídeň se prohlásila hlavním městem císařství a roku 1822 je zakázán název dědičné země (státy).
- Přes všechny sliby začalo císařství postupně pohlcovat státnost jednotlivých zemí, ponejvíce historického státu České koruny → zesílení centralistických tendencí.
- Spolu s rozpadem římské říše zanikla svrchovanost českého státu nad zahraničními lény.

Německý spolek (bund)

- vytvořen 1815 na Vídeňském kongresu, zanikl 1866 po Prusko-Rakouské válce
- náhrada za zaniklou SŘŘ
- vznikem Německého Bundu se objevila otázka příslušnosti českých zemí do tohoto celku
  - Rakouský císař jako český král přihlásil roku 1818 z mocenských důvodů do tohoto spolku země České Koruny jako své české dědičné země.
  - Ty byly od dob Marie Terezie nesprávně označovány spolu se zeměmi rakouskými jako dědičné země německé (mělo je to odlišit od zemí uherských)
  - Také kvůli těmto skutečnostem vznikl odpor nové české reprezentace, neboť ty toto chápaly jako útok na historická práva českého státu.
  - Formování opozičních tendencí proti germanizačním snahám dvora
  - Příslušnost českého státu k zemím Německého Bundu pak definitivně odmítl v r. 1848 František Palacký.
- **Rok 1848/1849**
  - tzv. revoluční léta, vlna revolucí projela celou Evropou
  - 18. 5. – se sešel parlament ve Frankfurtu nad Mohanem – 2 koncepce o sjednocení
  - Maloněmecká koncepce – pouze na území Německa, bez účasti Habsburků (otevření cesty Prusku) - uskutečněno
  - Velkoněmecká koncepce – sjednocení v hranicích říše římské (Němci v Rakousku a ti, co žijí v Čechách) – neuskutečněno
  - František Palacký napsal jménem českých vlastenců dopis do Frankfurtského parlamentu, kdyby se zúčastnili, pak by Češi patřili pod Německo (Palacký zastánce austroslavismu – aby Slované žili v rámci Rakouské monarchie – federace)
  - uskutečněna maloněmecká koncepce

* *Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Karel Malý a kol.*; * *cspd_1 a cspd_2*; * *státnicové otázky*